

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**BİRGİVİ'NİN ED-DÜRRU'L-YETİM ADLI ESERİ İŞİĞİNDA
ESKİCİZÂDE'NİN TERCEME-İ DÜRR-İ YETİM'İ İLE A. CELÂLEDDİN
KARAKILIÇ'IN TECVİD İLMİ ESERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İsmail DEMİRAL

AĞUSTOS - 2019

GÜMÜŞHANE

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİMDALI

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**BİRGİVİ'NİN ED-DÜRRU'L-YETİM ADLI ESERİ İŞİĞİNDA
ESKİCİZÂDE'NİN TERCEME-İ DÜRR-İ YETİM'İ İLE A. CELÂLEDDİN
KARAKILIÇ'IN TECVİD İLMİ ESERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İsmail DEMİRAL

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mustafa KAYHAN

AĞUSTOS – 2019

GÜMÜŞHANE

KABUL VE ONAY

Doç. Dr. Mustafa Kayhan danışmanlığında, İsmail DEMİRAL tarafından hazırlanan “BİRGİVİ’NİN ED-DÜRRU’L-YETİM ADLI ESERİ IŞIĞINDA ESKİCİZÂDE’NİN TERCEME-İ DÜRR-İ YETİM’İ İLE A. CELÂLEDDİN KARAKILIÇ’IN TECVİD İLMİ ESERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI” isimli bu çalışma, 19 / 08/ 20019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

[İmza]

Doç. Dr. Mustafa Kara

(Başkan)

[İmza]

Doç. Dr. Mustafa KAYHAN

(Danışman)

[İmza]

Doç. Dr. Abdurrahman Altuntaş

(Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

../../....

[imza]

Prof. Dr. Ekrem CENGİZ

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlamış olduğum “Birgivi’nin Ed-Dürü’l-Yetîm Adlı Eseri Işığında Eskicizâde’nin Terceme-i Dürr-i Yetîm’i ile A. Celâleddin Karakılıç’ın Tecvîd İlmi Eserinin Karşılaştırılması” isimli bu çalışmanın, tamamen kendi çalışmam olduğunu, her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve alıntı yaptığım tüm çalışmaların kaynakçada yer aldığını taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

☒	Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
☒	Tezim sadece Gümüşhane Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
☐	Teziminyıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

19.08.2019

İsmail DEMİRAL

ÖNSÖZ

Rahmeti sonsuz, merhameti sınırsız olan Allah'ın adıyla. Hamd, rahman ve rahîm olan, ceza gününün mâliki ve âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur. İlâhi vahye muhatap olan, onu en güzel şekliyle alan, aldığı gibi ashabına öğreten Hz. Nebi'ye salât ve selam olsun. Kutsal kitabın cem edilmesinde, çoğaltılmasında ve Hz. Rasul'e öğretildiği şekliyle okunmasında büyük rol üstlenen ashabına da selam olsun.

En şerefli ilimlerden biri olan tecvid ilmi, kimi zaman bağımsız bir ilim, kimi zaman ise kıraat biliminin bir alt dalı olarak değerlendirilir. Tefsir ilmi, hem mana hem de lafzi yönü bulunan Kur'an'ın anlaşılmasıyla ilgilenir. Buna karşılık Tecvîd ilmi, Kur'an'ın sadece lafzını konu edinmektedir. Kur'an'ın anlamına erişmek ne kadar önemli ise anlamaya çalışılan bu yüce kitabı, usulüne uygun okumak da o kadar önemlidir. Bundan ötürü ilk dönemlerde şifahi olarak nakledilen bu tecvîd ilminin, hicri III. asrın sonlarından itibaren kitaplarda yer almaya başladığı görülmektedir. Yapılan tespitlerde bu eserlerin Arap diliyle yazıldığı anlaşılmaktadır. tecvîd ilminin, değişik tarihsel dönemlerde gelişmesini sürdürerek oldukça zengin bir literatüre kavuştuğu gözlemlenmektedir.

Tecvîd ilmiyle ilgili yazılan Arapça eserlerin, Osmanlı döneminde daha iyi anlaşılması ve daha fazla muhatap kitleye ulaşması için Osmanlı Türkçesine çeviri faaliyetine girişildiği görülmektedir. Bu bağlamda Osmanlı döneminde daha önceden telif edilmiş Arapça eserler üzerine çokça tercüme, şerh ve haşiyeler yazılmıştır.

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise Osmanlı Türkçesiyle yazılan bu eserlerden gerek el yazması gerekse harf devrimi gibi sebeplerle istenilen düzeyde istifade edilememiştir.

Bu çalışmada Birgivî (ö. 981/1573) tarafından Arapça olarak yazılan, küçük fakat etkili *Dürri'l-Yetîm* adlı tecvid risalesi esas alınmıştır. Eskicizâde olarak bilinen Seyyid Ali Mehdi b. Hüseyin el-Edirnevî (ö. 1243/1827), bu risaleyi Osmanlı Türkçesiyle ilaveli bir şekilde tercüme ve şerh etmiştir. Birgivî tarafından yazılan bu risale üzerine çeşitli âlimler tarafından birden fazla şerh, haşiye ve tercüme yapılmıştır. Bu araştırmada ise sadece Eskicizâde'nin tercüme ve şerh ettiği *Terceme-i Dürri-i Yetîm* tetkik edilmiştir. Birgivî'nin eserine diğer müellifler tarafından yazılan şerh, haşiye ve

tercümelere sadece işaret edilmekle yetinilmiştir. Çalışmanın konusu olan risalenin Arapça metni ve Osmanlı Türkçesine yapılan tercümesi üzerinde değerlendirmeler yapılmıştır. Adından sıkça söz ettiren ve Eskicizâde tarafından telif edilen bu eserle Cumhuriyet döneminde A. Celâleddin KARAKILIÇ tarafından yazılan *Tecvid İlmi* adlı kitap mukayese edilmiştir.

Bu çalışma, bir giriş ve üç bölümden oluşturulmuştur. Giriş kısmında çalışmanın konusu, amacı ve genel özellikleri hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde Birgivî, Eskicizâde ve Karakılıç hakkında genel bir malumat ortaya konulmuştur. El yazması olan Arapça metni bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Yine, Eskicizâde tarafından Osmanlı Türkçesiyle yazılmış ve matbu olan *Terceme-i Dürr-i Yetim* adlı eser de latinizeye dönüştürülmüştür.

İkinci bölümde ise *Dürrü'l-Yetim'in* Arapça metni ile onun tercüme ve şerhi olan eser değerlendirilmiştir. Bununla birlikte Eskicizade'nin *Terceme-i Dürr-i Yetim'i* ile Celaleddin Karakılıç'ın *Tecvid İlmi* adlı eserleri de mukayese edilmiştir. Çünkü Karakılıç'ın, bu kitabında Eskicizâde'nin mezkûr eserinden azami ölçüde yararlandığı tespit edilmiştir. Üçüncü ve son bölümde ise tecvid ilmi hakkında özet bilgi verilmiştir. Cumhuriyet döneminde tecvidle ilgili eser yazmış, isimlerini zikrettiğimiz müelliflerin çalışmalarına değinilmiştir. Ayrıca bu kitapların Birgivi'nin risalesi ve onun tercüme ve şerhi olan eser ile irtibatları irdelenmiştir.

Hazırlık sınıfından itibaren şu ana kadar yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Mustafa KAYHAN'a teşekkürü bir borç bilirim. Yine Doç. Dr. Abdurrahman ALTUNTAŞ ve Doç. Dr. Ferdi KİREMİTÇİ hocalarıma da en kalbi duygularıyla sevgi ve saygılarımı sunarım.

Gümüşhane - 2019

İsmail DEMİRAL

ÖZET

[DEMİRAL, İsmail]. Birgivi'nin Ed-Dürü'l-Yetîm Adlı Eseri Işığında Eskicizâde'nin Terceme-i Dürr-i Yetîm'i ile A. Celâleddin Karakılıç'ın Tecvîd İlmi Eserinin Karşılaştırılması, Yüksek Lisans Tezi, 2019, (Sayfa, XIV+110)

İlahi mesajın kaynağı olan Allah, vahye muhatap olan elçisine, Kur'an'ın nasıl tilavet edileceğini bildirmiştir. Bu sebeple, gerek sahabe gerekse sonraki dönemlerde İslama hizmet eden âlimler, Kur'an'ı düzgün okumak için, sözlü ve yazılı olarak büyük gayret sarf etmişlerdir. Kur'an'ın hadimliğini yapanlar arasında Dürü'l-Yetîm sahibi Birgivi (ö. 981/1573), Terceme-i Dürr-i Yetîm sahibi Eskicizâde (ö. 1243/1827) ve Tecvid İlmi adlı eserin sahibi Celâleddin Karakılıç (d. 1929) gibi âlimler de yer almıştır.

Bu çalışmada on altıncı yüzyılda Birgivi, on dokuzuncu yüzyılda Eskicizâde ve yirminci yüzyılda Karakılıç tarafından yazılan tecvide ilgili eserler değerlendirilmiştir. Genel olarak tecvid ilminin serüveni hakkında bilgiler sunulmuştur. Cumhuriyet döneminde tecvid alanında eser telif eden önemli şahsiyetlerin kitapları içerik bakımından kısaca tanıtılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Birgivi, Dürü'l-Yetîm, Eskicizâde, Terceme-i Dürr'i Yetîm, Celâleddin Karakılıç, Tecvid İlmi

ABSTRACT

[DEMİRAL, İsmail]. The Comparison Between The Work Of Eskijizadah Terceme-i Durr-i Yatım And The Work Of A. Jalaladdin Karakılıç Tajwıd İlmı In The Light Of The Work Of Birgiwi Ed-Durru'l-Yatım, Master Thesis, 2019, (Pages, XIV+ 110)

The source of the divine message as God had stated how to chant the Qur'an to His Messenger who is the object of the revelation. Therefore, the companions and the scholars who had served to Islam at the following periods had made great efforts as verbal and written form to chant the Qur'an in the proper way. The owner of Ed-Durru'l-Yatım as Birgiwi (d.981/1573), the owner of Terceme-i Durr-i Yatım as Eskijizadah (d.1243/1827) and the owner of the work Tajwıd İlmı as A. Jalaladdin Karakılıç (b.1929) had taken a place among the servers of the Qur'an.

In this study, the works which were written at the sixteenth century by Birgiwi, at the nineteenth century by Eskijizadah and the twentieth century by Karakılıç about tajwıd had been evaluated. The information about the adventure of the science of tajwıd had been presented in general. The books of the important individuals who had compiled at the Republic Period in the field of tajwıd had been introduced on account of the context in short course. In addition to this, the situation of the existence of the works of Birgiwi and Eskijizadah as a source in these books had been examined.

Keywords: Birgiwi, Ed-Durru'l-Yatım, Eskijizadah, Terceme-i Durr-i Yatım, Jalaladdin Karakılıç, the Science of Tajwıd.

İÇİNDEKİLER

DIŞKAPAK	
İÇKAPAK.....	I
KABUL VE ONAY.....	II
BİLDİRİM.....	VI
ÖNSÖZ.....	VII
ÖZET.....	IX
ABSTRACT.....	X
İÇİNDEKİLER.....	XI
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XIV
GİRİŞ.....	1
Çalışmanın Konusu ve Amacı.....	1
Çalışma Hakkında Genel Bilgiler.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MÜELLİFLERİN BİYOGRAFİLERİ VE ESERLERİYLE DÜRRU'L-YETİM'İN ARAPÇA METNİ VE ŞERHİ.....	4-60
1.1. Birgivî.....	4
1.1.1. Hayatı.....	4
1.1.2. Eserleri.....	5
1.2. Eskicizâde.....	7
1.2.1. Hayatı.....	7
1.2.2. Eserleri.....	9
1.3. Celâleddin Karakılıç.....	10
1.3.1. Hayatı.....	10
1.3.2. Eserleri.....	11
1.3.2.1. Basılı Eserler.....	11
1.3.2.2. Basılacak Eserler.....	12
1.4. Dürru'l-Yetîm'in Arapça Metni Ve Şerhi.....	12

1.4.1. Birgivi'nin El Yazması Olan Dürrü'l-Yetîm Adlı Eserinin Bilgisayar Ortamina Aktarılması.....	13
1.4.2. Eskicizâde'nin, Birgivi'nin Dürrü'l-Yetîm Adlı Eserine Yaptığı Terceme-i Dürr-i Yetîm'in Matbu Hali ve Latinizesi	16

İKİNCİ BÖLÜM

2. MÜELLİFLERİN TECVİD İLMİYLE İLGİLİ ESERLERİNİN

DEĞERLENDİRİLMESİ.....	61-77
2.1. ed-Dürrü'l-Yetîm ile Terceme-i Dürr-i Yetîm'in Değerlendirilmesi	61
2.1.1. Tecvidin Tanımı	61
2.1.2. Harflerin Mahreçleri.....	62
2.1.3. Harflerin Sıfatları	63
2.1.4. Tilavetin Keyfiyeti	64
2.1.5. Tembihât / Harflerde Yapılması Muhtemel Hatalar	65
2.2. Terceme-i Dürr-i Yetîm ile Tecvîd İlmi Adlı Eserin Değerlendirilmesi	66
2.2.1. "Tecvid İlmi" Adlı Eserin Tanıtımı	66
2.2.2. Eserlerin Değerlendirilmesi	67
2.2.2.1. Tecvid	67
2.2.2.2. Lâzimi Sıfatlar	68
2.2.2.3. Ârizi Sıfatlar	70
2.2.2.4. Eskicizâde'nin Eserinde Olmayan, Ancak Karakılıç'ın Kitabında Olan Bölümler	74

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. CUMHURİYET DÖNEMİNDE TECVİD İLMİNİN SERÜVENİ

3.1. Tecvid İlmi Hakkında	77
3.1.1. Tecvid İlminin Tanımı	77
3.1.2. Tecvîd İlminin Önemi	78
3.1.3. Tecvid İlminin Konusu	80
3.1.4. Tecvid İlminin Amacı	80
3.1.5. Tecvid İlminin Hükümü.....	80
3.1.6. Lahn/Kur'an Okurken Yapılan Hatalar.....	81
3.1.6.1. Lahn-i Celî (Açık Hata).....	82
3.1.6.2. Lahn-i Hafî (Gizli Hata).....	83
3.2. Türkiye'deki Tecvid Çalışmalarına Kısa Bir Bakış.....	83
3.2.1. Ali Rıza Sağman: (1890 -1996) İlaveli Sağman Tecvidi	83
3.2.2. Demirhan Ünlü (1954-...) Kur'an-ı Kerîm'in Tecvîdi	85
3.2.3. İsmail Karaçam (1936-...) Kur'an-ı Kerîm'in Fazîletleri ve Okunma Kâideleri/ Mufassal Tecvid	86
3.2.4. Abdurrahman Çetin (1952) Kur'an Okuma Esasları	89

3.2.5. Tayyar Altıkulaç (1938-...) Tecvîdü'l-Kur'an	91
3.2.6. Ramazan Pakdil: (1949-...) Ta'lim, Tecvîd ve Kırâat	93
3.2.7. Sıtkı Gülle: (1953 -2015) Açıklamalı Örnekleriyle Tecvîd İlmi	94
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	96
KAYNAKÇA	99
ÖZGEÇMİŞ.....	104
Ek-1. Birgivi'nin El Yazması Olan Dürrü'l-Yetîm Adlı Risalesi	110

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı geçen eser
as.	: aleyhisselam
arş.	: Arşiv
AÜİF	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
b.	: ibn
Bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
cc.	: celle celalühu
d.	: Doğumu
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Hız.	: Hazreti
haz.	: Hazırlayan
İFAV	: İlahiyat Fakültesi Vakfı
m.	: Müellif
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MÜİFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
No.	: Numara
nşr.	: Neşreden
s.	: Sayfa
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik
trc.	: Tercüme
ty.	: Tarih yok
ts.	: Tarihsiz
ö.	: Ölümü
yay.	: Yayınları, yayınevi
yy.	: Yayımcı yok, baskı yeri yok

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu ve Amacı

610 yılında Mekke'de indirilmeye başlanan Kur'an, Allah (cc) kelmamıdır. Kur'an, gerek lafzıyla gerekse manasıyla, belâgatta zirve yapmış Arap toplumunu bile hayrete düşürmüştür. Dolasıyla Kur'an, daha önce gönderilen ilahi mesajlarla birlikte değerlendirildiğinde, onun eşsiz özelliklere sahip bir kitap olduğu anlaşılır. Mesela Hz. Peygamber'e nazil olduğu gibi muhafaza edilmesi ve onun tilavetinin nasıl olacağı buna örnek verilebilir.

Allah'ın, Kur'an-ı tertîl üzere indirdik ve tertîl üzere okuyun¹ emriyle onun nasıl tilavet edileceği öğretilmiştir. O günden itibaren Müslümanlar, Kuran'ı tecvidli ve lahınsız okumak için azami gayret göstermişlerdir. Kur'an'ın okunmasıyla ilgili kurallar, hicri üçüncü asra kadar şifahi olarak gelmiş, bu tarihten sonra da kitaplardaki yerini almaya başlamıştır².

Kur'an'ın tilâvetine dair kâideleri ihtiva eden ilim tecviddir. Bundan ötürü bu ilim dalında sayısız eserler telif edilmiştir. Birgivi (ö. 981/1573) tarafından kaleme alınan *Dürri'l-Yetîm* ile Eskiçizâde (ö.1243/1827) tarafından tercüme ve şerh edilen *Terceme-i Dürr-i Yetîm* adlı eser de bunlar arasındadır. Cumhuriyet döneminde yazılan tecvîd kitaplarına bakıldığında, isimleri zikredilen bu iki eser, her zaman kaynak olarak kullanılmıştır.

İsmail Karaçam (d. 1936), kütüphaneleri dini eserlerle dolu bir memlekette, tecvid alanında birkaç eserin dışında kayda değer çalışmalar olmadığından hayıflanmıştır³. Yine Ali Rıza Sağman (ö. 1996) *tecvidi* hem bir ilim hem de sanat olarak tarif etmiştir⁴. Yapılan bu çalışmayla, Sağman'ın *ilim ve sanat* olarak tarifini yapmış olduğu tecvid ilmine katkı sunulması ve Karaçam'ın endişesinin giderilmesi hedeflenmiştir

¹ Furkan, 25/32; Müzzemmil, 73/4

² Fatih Çollak, Tecvid İlimi Ortaya Çıkışı Ve Gelişimi, **Uluslararası Kırâat Sempozyumu (16-18 Kasım 2012)**, Tarihten Günümüze Kırâat İlimi, Birinci Baskı, İstanbul: DİB Yay, 2015, s. 365.

³ Bkz. *Önsöz*, İsmail Karaçam, **Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri**, Otuzuncu Baskı, İstanbul: İFAV Yay., 2016

⁴ Ali Rıza Sağman, **İlâveli Yeni Sağman Tecvidi**, İkinci Baskı, İstanbul: Ahmed Said Matbaası, 1958, s. 5.

Çalışma Hakkında Genel Bilgiler

Birgivî tarafından Arapça olarak yazılan *ed-Dürü'l-Yetîm* adlı risaleye metin denilmiştir. Bu metnin elle yazılmış hali ise bilgisayar ortamına aktarılmıştır.

Dürü'l-Yetîm risalesi üzerine *Eskicizâde Seyyid Ali Mehdi b. Hüseyin Edirnevi* dışında *Ahmed b. Yunus İspartavî*, *Ahmed Faiz er-Rûmî* (ö. 1041/1631), *Ahmed Muhammed el-Akhisârî* (ö. 1041/1631) gibi farklı müellifler⁵ de çeviri ve şerhler yapmışlardır. Çalışmamızda Eskicizâde olarak bilinen müellifin yapmış olduğu tercüme ve şerhi esas almak uygun görülmüştür. Araştırmamızın konusunu teşkil eden eser, *Tecvîd'i Edaiyye* ve *Tecvîd* ile birlikte mecmua içerisinde yer aldığı görülmüştür. Bu eserin, Süleymaniye Kütüphanesi olmak üzere muhtelif kütüphanelerde⁶ bulunduğu anlaşılmıştır. *Terceme-i Dürr-i Yetîm*'in, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1253/1837 tarihinde; Dâru't-Tıbbâ'î'l-Âmire, İstanbul, 1280/1862 tarihinde; Hafız Nuri Efendi Matbaası, İzmir, 1301/1884 tarihinde⁷; Matbaa-i Osmaniye, İstanbul, 1303/1886 tarihinde⁸ olmak üzere farklı zamanlarda basımı yapıldığı görülmüştür. Ancak bu çalışmada 1862 yılında basılan ve yer numarası 297,17 MEC 1862 olan nüsha değerlendirilmiştir.

Latinize bölümünde uzatmalar ve ayn'lar dışında transkripsiyon uygulanmamıştır. Osmanlı Türkçesiyle tercüme ve şerh edilmiş eserden ikişer sayfa akabinde ise latinizesine yer verilmiştir. Müellif Eskicizâde tarafından, farklı kaynaklardan ve *Dürü'l-Yetîm* adlı risaleden alınan bilgiler, harfler ve rakamlarla yönlendirme yapılarak haşiyelerde belirtilmiştir.

Osmanlı Türkçesinde yer alan edüp, itmek, eyleyüp, oldukça ve emma gibi kavramların, günümüzde kullanılan şekliyle yazılması uygun görülmüştür.

Çalışma üç bölümden oluşturulmuştur. Birinci bölümde, Birgivî, Eskicizâde ve Karakılıç'ın biyografilerine temas edilmiştir. Yine metnin arapçası olan *Dürü'l-Yetîm* ile *Terceme-i Dürr-i Yetîm*'e de yer verilmiştir. İkinci bölümde eserlerin değerlendirilmesi yapılmıştır. Yapılan bu çalışmayla, önce *Dürü'l-Yetîm* ile *Terceme-i Dürr-i Yetîm* değerlendirilmiş ve aralarındaki farklar açıklanmaya gayret edilmiştir. Daha sonra *Terceme-i Dürr-i Yetîm* ile *Tecvid İlmi* adlı eser mukayese edilerek ilim

⁵ Abdullah Çimen, **Osmanlı Dönemi Tecvid Çalışmaları**, <http://www.mushaflariinceleme.diyaret.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 06.07.2019, s. 8.

⁶ TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı, yazmalar, **Dürr-i Yetîm**, www.yazmalar.gov.tr, Erişim Tarihi: 06.07.2019.

⁷ Abdullah Çimen, **a.g.e.**, s. 8.

⁸ Nihat Temel, Kırâat ve Tecvid İlimine Ait Eserlerin Sistematiği, **Tartışmalı İlimi Toplantı (13-13 Ekim 2001)**, Kur'an Ve Tefsir Araştırmaları-IV (Kırâat İlimi ve Problemleri), İstanbul: Ensar Neşriyat, 2002, s. 253.

ehlinin istifadesine takdim edilmiştir. Üçüncü bölümde ise, tecvid ilmiyle ilgili, Cumhuriyet döneminde yazılan ve isimleri zikredilen tecvid kitapları hakkında bilgi verilmiştir. Yine, bu kitaplar hazırlanırken Birgivî ve Eskicizâde'nin eserlerinden istifade edilen konular tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışma esnasında, Birgivî'nin *Dürrü'l-Yetîm* adlı eserinin okunmasında ve bilgisayar ortamına aktarılmasında güçlük çekilmiştir. Hakeza Eskicizâde'nin, *Terceme-i Dürr'i Yetîm* adlı eseri latinize edilirken de benzer zorluklarla karşılaşmıştır. Yine Cumhuriyet döneminde tecvid kitabı yazan ve bu anlamda ilk Türkçe tecvid eseri olma ünvanını taşıyan Ali Rıza Sağman'ın, *Sağman Tecvidi* adlı eserine ulaşamamıştır. Bunun yerine aynı müellifin, 1957 yılında basılmış ve Sağman Tecvidi'nin özeti olan, *İlaveli Yeni Sağman Tecvidi* adlı eser değerlendirilmiştir.

Ek 1'de el yazması olan *Arapça metne* yer verilmiştir. Araştırmada, kaynakçada belirtilen Arapça, Osmanlı Türkçesiyle yazılan eserlerin yanısıra konumuzla ilgili makale, bildiri, internet, çeviri ve tezlerden de istifade edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MÜELLİFLERİN BİYOGRAFİLERİ VE ESERLERİYLE DÜRRU'L-YETİM'İN ARAPÇA METNİ VE ŞERHİ

1.1. Birgivi

Çalışmanın bu kısmında velüd bir âlim olan Birgivi'nin hayatına, geçirdiği eğitim serüvenine ve eserlerine temas edilecektir.

1.1.1. Hayatı

Gerçek ismi, Takıyyüddin Mehmed⁹ olan müellif, h. 929 m. 1523 yılında Balıkesir'de dünyaya gelmiştir¹⁰. Hocalık yaptığı şehre nispetle Birgili veya Birgivi diye meşhur olmuştur. Tam künyesi ise Muhammed b. Pir Ali b. İskender olarak kayıtlarda yer almıştır

Babası müderris olan Pir Ali'nin neslinden olarak dünyaya gelmiştir. Birgivi, başta Kur'ân'ın hıfzı olmak üzere Arapça ve Mantık gibi ilimlerden oluşan ilk eğitimini babasından almıştır¹¹. Daha sonra tedrisatını tamamlamak için İstanbul'a gitmiştir. Şemseddin Efendi (ö. 957/1550), Ahizâde Mehmet Efendi (ö. 974/1566) ve Abdurrahman Efendi (ö. 983/1575) gibi âlimlerden ders almış ve hocalık seviyesine ulaşmıştır¹². Hizmet aşkıyla dolu olan Birgivi, bir taraftan müderrislik yapmış diğer taraftan vaazlarıyla da irşad faaliyetlerine devam etmiştir. Bunlarla yetinmeyen âlim, bilgi birikimini gelecek nesillere aktarmak için çeşitli ilim dallarında özgün ve yetkin eserler telif etmiştir¹³. Yaşadığı toplumun Kur'ân ve sünnetle bağdaşmayan, genellikle bid'at denilen dini yaşam tarzına bigâne kalmamıştır. Bu konuda gerekli uyarıları her zaman yapmış, ancak istenilen sonucu bir türlü alamamıştır. Bu duruma bir hayli üzülen Takıyyüddin Mehmed Efendi, nefisini tezkiye etme hususunda düşünmeye başlamıştır.

⁹ Yüksel, "Birgivi", *DİA*, C. VI, İstanbul: TDV Yay., 1992, s. 191-193.

¹⁰ Şemseddin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, C. II, İstanbul: Mihran Matbaası, t.y., s. 1284; Taşköprüzâde, eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fi 'Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye, *el-Ikdü'l-Manzûm fi Zikri Efâdili'r-Rûm*, Beyrut:1975, s. 436-437.

¹¹ Sami, *a.g.e.*, s. 1284.

¹² Yüksel, "Birgivi", s. 191-193

¹³ Ahmet Turan Arslan, *İmam Birgivi Hayatı, Eserleri ve Arapça Tedrisatındaki Yeri*, İstanbul: Seha Neşriyat, 1992, s. 24; Emrullah Yüksel, "Mehmet Birgivi", *Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, sayı 2, Ankara: Sevinç Matbaası, 1977, s.175-185.

Nihayet hocası Abdurrahman Efendi (ö. 983/1575) zamanında görevlendirilmiş olduğu Edirne'deki kassâmı askeriye vazifesinden feragat etmiş ve İstanbul'a geri gelmiştir.

Burada Bayramiye Tarikati şeyhlerinden Abdullah Efendiye (ö. 973/1565)¹⁴ mürid olmuştur¹⁵.

İmam Birgivi, ilmiyle meşhur olduğu kadar dürüstlüğü, ahlâkı ve tavizsiz kişiliğiyle de tanınan bir bilgin olmuştur¹⁶. Kişi, makam-mevki gözetmeksizin daima "iyiliği emret, kötülükten sakındır." prensibiyle hareket etmiştir¹⁷. Mehmed Efendi'nin amelinde Hanefî, itikadda Maturidi olduğu anlaşılmıştır. Daha sonra Birgivi, Ataullah Efendi (ö. 979/1571) tarafından bugün İzmir iline bağlı olan Birgi kasabasında yaptırılan medresede hoca olarak göreve başlamıştır. Ömrünün kalan kısmını burada ders vererek tamamlayan Birgivi (ö. 981/1573), İstanbul yolculuğu sırasında hastalanarak¹⁸ vefat etmiştir. Naaşı, müderrislik yaptığı Birgi'ye getirilerek defnedilmiştir¹⁹.

1.1.2. Eserleri

Kıscık ömrüne rağmen inanılmaz başarı ortaya koyan Mehmed Efendi, tefsir, kırâat, tasavvuf, ahlak, fıkıh, akaid ve hadis alanlarında çok çeşitli eserler yazmıştır. Arapça'nın gramer ve nahivle ilgili eserleri ise çok meşhur olmuş ve medreselerde ders kitabı olarak okutulmuştur²⁰. Müellif, genellikle eserlerini insanların ibadet alanında ihdas ettiği hurafelerle mücadele etmek, hiçbir makam-mevki ayırt etmeksizin toplumun tüm kesimlerini Kur'an ve sünnet ışığında uyarmak, toplumdaki ahlâkî çöküntüye dikkat çekmek gibi nedenlerle yazmıştır²¹.

¹⁴ Bayramiye tarikati için, bkz. Gülgün Gedikbaşı, **İmam Birgivide Takva Kavramı**, İzmir: İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2017, s. 8-14.

¹⁵ Gnş bilgi için bkz. Ahmet Turan Arslan, İmam Birgivi ve günlük hayatı, **İlim ve Sanat**, sayı 19, İstanbul: Yy., Haziran, 1988, s. 52-57; Yüksel, "Birgivi", *DİA*, C. VI, İstanbul: TDV Yay., 1992, s. 191-193.

¹⁶ Mehmed Ali Ayni, **Türk Ahlakçıları**, C. II, İstanbul: Yy., 1939, s. 105.

¹⁷ Huriye Martı ve Ahmet Ürkmez, "XVI. Asır Osmanlısında Bir Âlimin Kaleminden Siyaset Eleştirisi: Birgivi ve "Zühru'l-Mülük" Adlı Eserinin Tercümesi", **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı. 2, 2015, s. 1-28.

¹⁸ Sami, **Kâmûsu'l-A'lâm**, s. 1285.

¹⁹ Bursalı Mehmed Tahir Efendi, **Osmanlı Müellifleri**, (hızr: Fikri Yavuz, İsmail Özen), C. I, İstanbul: Meral Yayınevi, ts., s. 284-286; Arslan, **a.g.e.**, s. 53; Yüksel, "Birgivi", **a.g.e.**, s. 193.

²⁰ Mehmet Özkan, "İmam Birgivi'nin Fıkıh İlmindeki Yeri", **Balıkesirli Bir İslam Âlimi İmam Birgivi Uluslararası Sempozyum (19-21 Ekim 2018)**, Birinci Baskı, C. I, Balıkesir: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Yay., 2019, s. 160; Yüksel, "Birgivi", s.193.

²¹ Mehmet Akkuş, "İmam Birgivi'nin Eserlerini Telif Sebebi", **Balıkesirli Bir İslam Âlimi İmam Birgivi Uluslararası Sempozyum (19-21 Ekim 2018)**, Birinci Baskı, C. III, Balıkesir: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Yay., 2019, s. 351.

Birgivi'nin eserlerinden bazılarını burada zikretmek istiyorum. Müderris, Kur'an'ın ilk sûresi ve aynı zamanda *Fatihâtü'l-Kitap* olan sûre ile ilgili *Tefsiru'l-Fatiha*²² adlı bir sûre tefsiri yazmıştır²³. Yine bu bilgin, Bakara sûresinin tefsiriyle ilgili *Tefsiru'l-Bakara* adlı bir sûre tefsiri kaleme almıştır²⁴.

Birgivi, bir de tecvidle ilgili risale yazmıştır. Bu risale yapılan çalışmada incelenmiştir. Müellif, bu eserine *ed-Dürü'l-Yetim fi't-Tecvid*²⁵ adını vermiştir. Müderrisin, tecvidle ilgili bu risalesi, üç varak yani altı sayfadan müteşekkildir. İleride daha geniş bir şekilde işleneceği üzere Birgivi, bu eserinde harflerin mahreçleri, sıfatları ve Kur'an okuma kaidelerinden bahsetmiştir²⁶. Söz konusu âlimin *Risale fi Beyâni Rusûmi'l-Mesâhifi'l-Osmâniyyeti's-Sitte*²⁷ adlı bir eseri de mevcuttur. Bu eser, Hz. Osman zamanında yazılıp farklı beldelere gönderilen mushaflardaki kelimelerin yazılışları hakkındadır²⁸. Ayrıca Birgivi'nin şu ilim dallarında da eserleri mevcuttur.

Müellifin, akaidle ilgili eserleri şunlardır. *Şerhu Âmentü, Şerhu Şurûti's Salât, el-İrşâd fi'l- Akâid ve'l- İbâdât, Nuru'l-Ahyâ ve Tuhfetu'l-Emvât, Muaddilu's Salât, Emâlî, Risâletü't tevhit, Risâle fi Sücûdi's-Sehv, Er-Risâletü'l-İtikâdiyye*²⁹.

Birgivi, hadisle ilgili, *Şerhu'l-Ehâdîsi'l-Erbain, Kitabu'l-İman ve'l-İstihsân, Risale fi Usûli'l-Hadis*³⁰ gibi eserler de telif etmiştir. Bu âlimin fıkıhla ilgili eserleri ise şöyledir³¹: *Vasiyetname, İkâzü'n-Nâimîn ve İfhâmü'l-Kâsirîn, es-Seyfü's-Sârim fi 'Ademi Cevâzi Vakfi'l-Menkûl ve'd-Derâhim, İnkâzü'l- Hâlikin, Muaddilü's-Salât, Zuhrü'l-Müteehhilîn ve'n-Nisâ fi Tarîfi'l-Ethâr ve'd-Dimâ*³², *Ferâiz Risâlesi, Risâle*

²² Ali Binol, "Birgivi'nin Fatiha Sûresi Tefsiri", **Balıkesirli Bir İslam Âlimi İmam Birgivi Uluslararası Sempozyum (19-21 Ekim 2018)**, Birinci Baskı, C. III, Balıkesir: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Yay., 2019, s. 64-66; ayrıca bkz. Dipnot 1.

²³ Geniş bilgi için bkz. Binol, **a.g.e.**, s. 62-89.

²⁴ Bkz. Yunus Emre Gördük. "Bakara Sûresi Tefsiri Perspektifinden İmam Birgivi'nin İşarî Te'vile Yaklaşımı", **Balıkesirli Bir İslam Âlimi İmam Birgivi Uluslararası Sempozyum (19-21 Ekim 2018)**, Birinci Baskı, C. III, Balıkesir: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Yay., 2019, s. 20-61.

²⁵ Birgivi, **Dürü'l-Yetim**, İzmir: Âsitane, ts., 1883

²⁶ Birgivi, **Dürü'l-Yetim**, s. 1-4.

²⁷ Bursalı, **Osmanlı Müellifleri**, s. 285-286; Yüksel, "Birgivi", s.193.

²⁸ Muhammet Sacit Kurt, Balıkesir'in Manevi Önderlerinden İmam Birgivi ve Ona Atfedilen "Resmu'l-Mushaf" Risalesi, **Balıkesirli Bir İslam Âlimi İmam Birgivi Uluslararası Sempozyum (19-21 Ekim 2018)**, Birinci Baskı, C. III, Balıkesir: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Yay., 2019, s. 681-700.

²⁹ Sami, **Kâmûsu'l-A'lâm**, s. 1285; Bursalı, **a.g.e.**, s. 285-286; Huriye Martı, **Birgivi Mehmed Efendi**, Ankara: TDV Yay., 2008, s. 74-79.

³⁰ Bursalı, **Osmanlı Müellifleri**, s. 285-286; Yüksel, "Birgivi", s.193; Ayrıca geniş bilgi için bkz. Halil İbrahim Kutlay, "Hadis Usûlünde Muhtasar Risaleler ve İmam Birgivi'nin Hadis Usûlü Risalesi", **Balıkesirli Bir İslam Âlimi İmam Birgivi Uluslararası Sempozyum (19-21 Ekim 2018)**, Birinci Baskı, C. II, Balıkesir: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Yay., 2019, s. 514-539.

³¹ Geniş bilgi için bkz., Mehmet Özkan, "İmam Birgivi'nin Fıkıh İlmindeki Yeri", **Balıkesirli Bir İslam Âlimi İmam Birgivi Uluslararası Sempozyum (19-21 Ekim 2018)**, Birinci Baskı, C. I, Balıkesir: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Yay., 2019, s. 155-178.

³² Yüksel, "Birgivi", s.193; Özkan, **a.g.e.**, s. 163.

fi'l-^cArâzi'l-^cUşriyye ve'l-Harâciyye, Hidâye Hâşiyesi (Ta'likât ale'l-Înâye), Mektub (Reddül-Birgivi li fetvâ Ebissuûd)³³, Risâle fi'l-Musâfaha, Kitabü'l-İrşâd fi'l-^cAkâid ve'l-İbâdât, Nûru'l-Ahyâ ve Tuhfetü'l-Emvât.

Eser noktasında çok velüd olan Birgivi, ahlak ve tasavvufla ilgili de bazı eserler yazmıştır. *et-Tarîkatü'l-Muhammediyye ve's-Sîretü'l-Ahmediyye, el-Kavlü'l-Vasît Beyne'l-İfrât ve't-Tefrît, Risale fi Medhi's-Sultâni'l-^cAdil ve Zemmi's-Sultâni'z-Zâlim, Tafdilü'l-Ganiyyi's-Şâkir, ^cAle'l-Fakâri's-Sâbir, Mihakku'l-Mutasavvifîn ve'l-Müntesibîn, el-Makâmât, Damiğatü'l-Mübtediîn fi's-Sülûki ila Tariki'l-Müteşerriîn, Cilâü'l-Kulûb³⁴.*

Birgivi'nin ahlak anlayışına bakıldığında Gazali'den³⁵ etkilendiği görülmektedir. Yine onun tasavvuf anlayışından hareketle felsefeye uzak olmadığı da anlaşılmaktadır³⁶.

Müellifin gramerle ilgili yazdığı eserleri, *Avâmil, Emsiletü'l-Fazliyye, Şerhu'l-Emsiletü'l-Fazliyye, Kifâyetü'l-Mübteda fis Sarfi, İzharü'l-Esrar, Risâletü fi's-Sarf, İmtihânü'l-Ezkiya ve Şerhu'l-Lubbi Mine'l-Nahiv, İm^cânü'l-Enzâr* (el-Maksûd'un şerhi), *İmtihânü'l-Ezkiyâ³⁷* şeklinde sıralanabilir.

1.2. Eskicizâde

Bir bilgin olarak Eskicizâde, Birgivi'nin tecvidle ilgili eserine tercüme ve şerh yazmıştır. Bu kısımda Eskicizâde'nin hayat hikâyesine, yolculuklarına, hocalarına, eserlerine ve ilgili bazı hususlara temas edilmiştir.

1.2.1. Hayatı

Eskicizâde olarak bilinen müellifin tam adı *Eskicizâde Seyyid Ali Mehdi b. Hüseyin Edirnevi / Edirneli*'dir. Bir başka kaynak olan Ahmed Bâdi'nin *Riyâz-ı Belde-i Edirne* adlı eserinde, *Mevlânâ el-Hâc el-Hâfız Ali el-Medhî eş-Şehîr bi Eskicizâde*

³³ Bkz. Arslan, “İmam Birgivi'nin bir mektubu”, *İlmi Araştırmalar* 5, İstanbul: Yy.,1997, s. 61-74.

³⁴ Geniş bilgi için bkz. Gülgün Gedikbaşı, **İmam Birgivide Takva Kavramı**, İzmir: İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2017, s. 19-29.

³⁵ Geniş bilgi için bkz. İmam Birgivi, **et-Tarîkatü'l-Muhammediyye Ve's-Sîretü'l-Ahmediyye**, Dimaşk: Dâru'l Kalem, 2011, s.140-344; Gazali, “Kitabu Şerh-i Acâib'il-Kalb”, **İhyâ'u Ulûm'id-Dîn**, (trc: Ali Arslan), C. III, İstanbul, Hikmet Neşriyat, 1992, s. 9-144; İrfan Görkaş, “İmam Birgivi'nin Ahlaka Bakışı”, **Balıkesirli Bir İslam Âlimi İmam Birgivi Uluslararası Sempozyum (19-21 Ekim 2018)**, Birinci Baskı, C. I, Balıkesir: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Yay., 2019, s. 456-472.

³⁶ Yüksel, “Birgivi”, s.193; Özkan, “İmam Birgivi'nin Fıkıh İlmindeki Yeri”, s. 162; Görkaş, **a.g.e.**, s. 470.

³⁷ Bkz. Sami, **Kâmûsu'l-A'lâm**, s. 1285; Bursalı, **Osmanlı Müellifleri**, s. 285-286; Yüksel, “Birgivi”, s.193.

şeklinde yer almıştır³⁸. Edirne'nin Hacı Hallaç Mahallesi'nde (1179-80 / 1763-4) yılında dünyaya gelmiştir.

Cami-i Atik'te Kavşit Karyeli Hafız Hasan Efendi'nin halka-i tedrisinde bulunan Seyyid Ali Efendi'den 1214/1798 senesinde Ramazan ayının yirmi altıncı gününde icazetini almıştır. Daha sonra 1215/1799 yılında ders okutmaya başlayan Eskicizâde, halka-i tedrisine devam eden talebesine icazet vermiş ve ardından Hicaz'a doğru yola çıkmıştır. Hicaz'da tanıştığı Nakşibendi Şeyhlerinden Çorumlu Yusuf Bahri Efendi (ö. 1851)'nin telkiniyle Edirne'ye dönmüştür. Burada tefsir derslerine devam eden Ali Mehdi b. Hüseyin, tefsirden Ankebût sûresinin 15. ayetine kadar gelebilmiştir. Takvimler h. 1243, m. 1827 yılı Recep ayının on üçünü gösterdiğinde müellif, gözlerini hayata kapamıştır. Naaşı Zindanaltı mezarlığında Mevlânâ Ahaveyn Muhyiddin hazretlerinin yakınına defnedilmiştir³⁹. Diğer bir kaynak olan Bursalı Mehmed Tahir Efendi'ye göre ise Eskicizâde'nin mezarının Edirne'ye yaklaşık olarak 23 km uzaklıktaki "helvacı" köyünde olduğu kayıtlarda yer almıştır⁴⁰. Şu anda ise helvacı köyü, yaptığımız araştırma neticesinde Edirne iline bağlı Havsa ilçesinin bir mahallesi olduğu tesbit edilmiştir. Medfun olduğu Zindanaltı Mezarlığı hakkında kaynaklarda şu bilgilere yer verilmiştir.

Söz konusu taşınmaz Edirne-Merkez Sakalar, İskele Caddesi'nde yer almaktadır. Taşınmaz üzerinde tescilli olan eski elektrik binası bulunmaktadır. Taşınmazın bulunduğu alanın, kaynaklarda Tatarhaniler Mezarlığı olduğu aktarılmaktadır. Bu mezarlıkta Osmanlı Tarihi için önemli şahsiyetlerin bulunduğu, erken dönem Osmanlı Tarihi için önemli bir mezarlık alanı olduğu, kaynaklarda belirtilmektedir⁴¹.

Ayrıca bu alan Tunca nehrinin kuzeydoğusunda, Edirne Belediyesi Ulus Pazarı ve Edirne Şehir Stadyumu yakınlarında yer almaktadır. Alanın 1983 yılında ise 14 ada 38 parsel olarak ifraz işlemi gördüğü ve 5640 metrekare yüz ölçümüne sahip olduğu anlaşılmıştır. Ahmet Badi Efendi'nin Riyaz-ı Belde-i Edirne adlı eserinin 189. sayfasında Tatarhan kabristanına şu şekilde yer verilmektedir: "Tatarhan kabristanında odun iskelesi tarafındaki keresteciler mağazalarının avluları yakınındaki bir mezarın sandukasına konmuş bulunan imameli yuvarlak kabir taşının üzerinde, sadece **el-Makam** sözcüğünün kazınmış bulunması bu adı almasına neden olmuştur. Bu, kabrin yakınındaki birçok ünlü kişinin bulunmasından ileri gelmiştir. Edirne'deki en eski kabristan, ortasında bir türbe harabesi bulunan ve Tatarhan kabristanı denen bu yerdir. Edirne'nin fethinden İstanbul'un fethine kadar geçen 94 sene içinde Edirne'de vefat eden bilginler, devletin ileri gelenleri hep bu kabristana gömülmüştür. Ne

³⁸ Ahmed Bâdî Efendi, **Riyâz-ı Belde-i Edirne**, Birinci Baskı, C. II/I, Edirne: Trakya Üniversitesi Yay., Mayıs 2014, s.1403.

³⁹ Bâdî Efendi, **Riyâz-ı Belde-i Edirne**, C. I, s. 1403.

⁴⁰ Bursalı, **Osmanlı Müellifleri**, s. 312.

⁴¹ Bâdî Efendi, **a.g.e.**, C. I, s. 1403.

kadar acıdır ki araştırmacılar Őekayik çevirmeni Edirneli Mecdi, Ennisü'l-Müsaminin sahibi Hibri, Örfi ve Nazira Efendilerden hiçbirisi bunların kabirlerini bulamamıştır. Mevlana Őerafetin el -Kemali, Fahrettin-i Acemi ve benzeri ünlülerin göz önünde olan kabir taşlarını bile okumaya tenezzül etmeden, yazdıkları eserlere bunlar hakkında sadece kitaplardan gördükleri veya işittikleri konuları almışlardır. Benim araştırmamda ise (1294/1877) senesinde Rusların Edirne'yi işgalinde mezar taşlarının çoğunun mahvedilmiş olduğu görölmektedir. Zorunlu olarak işin derinliğine varılamadığı belirtilmektedir. Ayrıca bu alanın Riyaz-ı Belde-i Edirne adlı eserde, taşkına maruz kaldığına yer verilmiştir⁴².

1.2.2. Eserleri

Eskicizâde çeşitli ilim dallarında bazı eserler telif etmiştir⁴³. Bu eserler, aşağıda sıralanmıştır. Bunların ilki *İsaguci Şerhi*⁴⁴ adlı eseridir. Bu, mantıkla alakalı bir eser olan İsaguci kitabına müellifin yaptığı bir Őerhtir. Şerh Arapça yazılmıştır. İkincisi *Emsile Şerhi*⁴⁵ adlı eseridir. Bu Şerh Emsile, Bina, Maksûd ve Avâmil diye bilinen, Arapça'nın sarf ve nahivini oluşturan temel kitaplar serisinin ilki hakkında yazılmış bir Şerh olduğu tesbit edilmiştir⁴⁶. Üçüncüsü *Terceme-i Cihetü'l Vahde*⁴⁷ adlı eserdir. Molla Fenarî'nin (ö. 834/1431) İsaguci Őerhinin cihet ayrımının Osmanlı Türkçesine çevrilmiş halidir. Bu terceme de mantıkla ilgilidir.

Eskicizâde'nin dördüncü eseri *Tercüme-i Dürr-i Yetîm*'dir⁴⁸. Birgivi (ö. 981/1573) tarafından Arapça olarak yazılan tecvide dair Dürrü'l-Yetîm adlı risalenin Osmanlı türkçesine çevirisi ve Şerh edilmiş halidir. Müellif, eserine harflerin zâti ve ârizi sıfatlarıyla başlamış, Kur'an okuma şekilleri ile devam etmiş ve tembihat bölümleriyle eserini tamamlamıştır. Günümüzde yazılan tecvîd kitaplarına hâlâ kaynaklık ettiği ve kendisine referans yapıldığı araştırmalarda tesbit edilmiştir⁴⁹. Çok velüd olan Eskicizâde'nin beşinci eserinin *Mecmua*⁵⁰ adıyla kaynaklarda yer aldığı görölmüştür. Eserin içeriği ile ilgili pek fazla bir bilgi edinilememiştir. Müellifin son ve altıncı eseri *Kerras Ali Efendi Mecmuası*⁵¹ kaynaklarda yer aldığı görölmüştür.

⁴² TÜRKİYE KÜLTÜR PORTALI, EDİRNE; “**Tatarhaniler-Zindanaltı Mezarlığı**”, <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/edirne/kulturenvanteri/tatarhaniler---zindanalti-mezarligi>, Erişim Tarihi:10.06.2019.

⁴³ Bkz. Bâdi Efendi, **Riyâz-ı Belde-i Edirne**, s. 1403.

⁴⁴ Ali Bin Hüseyin El-Edirnevi, **Şerh-i İsaguci Lieskicizâde**, Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi (ESYEK), Arşiv No: 22 sel 988; Eskicizâde Ali, **Şerh-i İsaguci**, ESYEK, Arşiv No: 22 sel 1541.

⁴⁵ Eskicizâde Hacı Hafız Ali Efendi, **Emsile Şerhi**, ESYEK, Arşiv No: 22 sel 6262.

⁴⁶ Eskicizâde, **Emsile Şerhi**, İstanbul: Amire-i Matbaa, 1251/1835.

⁴⁷ Eskicizâde Ali Medhi b. Hüseyin Edirnevi, **Terceme-i Cihetü'l Vahde**, İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Arşiv No: 28 Hk 3586/4.

⁴⁸ Mehmed Birgivi (Ali b. Hüseyin), **Terceme-i Dürr-i Yetîm Lieskicizâde**, ESYEK, Arşiv No: 22 sel 1429.

⁴⁹ Eskicizâde, **Terceme-i Dürr-i Yetîm**, İstanbul: Amire-i Matbaa, 1253/1837.

⁵⁰ Eskicizâde Ali Mehdi Edirneli, **Mecmua**, ESYEK, Arşiv No: 22 sel 4751.

⁵¹ Edirneli **Kerras Ali Efendi Mecmuası**, ESYEK, Arşiv No: 22 sel 4752.

1.3. Celâleddin Karakılıç

Bu kısımda Karakılıç'ın, Cumhuriyet döneminde tecvid ilmi alanında, başta Eskiicizâde ve Abdurrahman Karabaş'ın eserleri olmak üzere muhtelif kitaplardan hareketle hazırlamış olduğu *Tecvid İlmi* adlı kitabı, bir mukayese yapmak için değerlendirmeye alınmıştır. Müellifin, hayatından, ilminden ve ülkemize yaptığı hizmetlerden bahsedilecektir.

1.3.1. Hayatı

Tam isminin *A. Celâleddin Karakılıç* olduğu kaynaklarda yer almıştır. Son devir Osmanlı âlimlerini görmüş, İslami İlimler ve özellikle kırâat ve tecvid ilminde kendisini geliştirmiş ve yüzlerce öğrenci yetiştirmiştir. Hoca, kendi ifadesiyle 1929 yılında Kayseri iline bağlı Talas ilçesinde dünyaya gelmiştir⁵². İlkokulu Kayseri'ye bağlı Talas ve Konyanın Ereğli ilçelerinde tamamlamıştır. Ortaokulu ise Kayseri ve Karaman'da okumuş, lise eğitimini Kayseri Lisesi'nde almıştır. Tıp Fakültesine kaydını yaptırmak için İstanbul'a geldiğinde ziyaret etmiş olduğu Sultan Ahmed Camii'nin etkisinde kalmış ve fakülteye kayıt yaptırmaktan vazgeçmiştir. Gün içerisinde Ankara'ya dönerek Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesine (1950-1951) yılında kaydını yaptırmıştır. Bu fakülteden 1954 yılında mezun olan müellif sırasıyla Trabzon İmam Hatip ve Kayseri İmam Hatip Okullarında öğretmenlik yapmıştır. İlmını artırmak için tefsir, fıkıh, hadis ve akâid alanında okumalar yapmıştır.

Karakılıç, Kurrâ olan Hacı Hafız Mü'min Akan'dan Kur'an ve tecvid dersleri almıştır. Bu esnadaki çalışmalarıyla doktora tezi olarak *Tecvid İlmi Kur'an-ı Kerim Okuma Kaideleri* isimli eserini hazırlamıştır. Söz konusu eser aynı zamanda bu araştırmanın bir kısmını oluşturmuştur. Müellif, hocası Akan'ın eşliğinde kırâat-i seb'a ve kırâat-i aşere çalışmaları yapmıştır⁵³.

Bugünkü Erciyes Üniversitesinin temeli olan Kayseri Yüksek İslam Enstitüsünün kurulmasında ve eğitime açılmasında çok büyük gayretleri olmuştur⁵⁴. 1965 yılında Milli Eğitim Bakanlığının çıkardığı "Bundan böyle İmam Hatip Okulları'nda Kur'an dersleri latin harfleri ile okutulacaktır" emirlerine karşı büyük bir mücadele vermiştir⁵⁵. Muhtelif okullarda öğretmenlik ve idarecilik yapan Karakılıç, 1970-1972 yıllarında Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Hizmetler Daire Başkanlığı

⁵² A. Celâleddin Karakılıç, **Biyografi**, yy., 2015, s. 5.

⁵³ A. Celâleddin Karakılıç, **Tecvid İlmi**, Dokuzuncu Baskı, yy., 2016, s. 6.

⁵⁴ Karakılıç, **Tecvid İlmi**, s. 7.

⁵⁵ Karakılıç, **a.g.e.**, s. 8.

görevine atanmıştır. Hoca, buradaki görevi boyunca da islamın müdavimliğini, makamından olma pahasına sürdürmüştür⁵⁶.

Kur'an ve sünnet dışı uygulamalarla mücadeleye kendini adayan Celâleddin Hoca, itikatta Maturidi amelde ise Hanefi mezhebine bağlıdır. İlim ehli olduğu kadar hayır ehli de olan Celâleddin Hocan'ın hizmetleri aşağıda sıralanmıştır. Karakılıç hocanın ilk gayreti Talaslı Ali Sâib Paşa'nın 1877'de yaptırdığı caminin tadilatını gerçekleştirmek ve camiye su temin etmek olmuştur. İkincisi 1979 yılında Hakka Hizmet Derneği adıyla kurduğu daha sonra Kayseri Hakka Hizmet Vakfına dönüştürdüğü vakıf olmuştur. Üçüncüsü 1986 yılında kurduğu Erciyes Eğitim ve Hizmet Vakfı'dır. Dördüncüsü 1986-1988 yıllarında Talas Altın-tepe Câmii'nin birinci katında kurduğu Eğitim Öğretim ve Bilgi Merkezi ile açtığı Kur'ân kursudur. Son ve beşinci gayreti ise Altın-tepe camisini 2008 yılında tamamen hizmete açmasıdır⁵⁷.

Müellif, halen Kayseri iline bağlı Talas ilçesinin K çik y Mahallesi Altın-tepe Caddesi Gonca Sokağı 16 / 2 adresinde ikametini sürdürmektedir. Bu gayretli hocamıza Allah'tan sağılık ve sıhhat temennilerimizi iletiriz. İslam dinine ve ülkemize hizmetlerinden dolayı kendilerine teşşekk r  borç biliriz.

1.3.2. Eserleri

Müellifin on bir adet basılmış, on beş adet de basılacak eseri olduğı tesbit edilmiştir. Söz konusu eserler aşağıda iki başlık halinde incelenecektir.

1.3.2.1. Basılı Eserler

Yazarın tecvid ilmine dair basılı iki eseri olduğı kayıtlarda yer almıştır. Bunlardan ilki *Tecvid İlmi/ Kur'ânı Kerîm Okuma Kâideleri* adlı eseridir. Bu kitap, yaptığımız bu çalışmada mukayese için dikkate alınmış ve çalışmanın bir bölümünü teşkil etmiştir. Müellifin bir diğ r eseri ise, *Küçük Tecvid İlmi* adlı kitabıdır.

Müellifin, İslam'ın inanç esaslarına ve ilgili diğ r konulara dair bazı eserleri olduğı görülmüştür. Yazarın  ç nc  eseri *Din-i Tevhid Seddi* adıyla tab edilmiştir. Yine hayatta bulunan hocamızın dördüncü eseri *Zamanımızda Tevhid ve şirk* adıyla yayınlanmıştır. Kayseri'nin yetiştirdiğı bu büyük bilginin beşinci eseri *B tul Yollar İçerisinde Doğruyu Arayanlara Hakk Yol* ismini taşımaktadır. Altmış ve yetmişli yıllarda dinin gelişmesi için büyük gayretlerine tanık olduğumuz Celaleddin hocanın altıncı eseri *Kıyamet ve Kıyamet Alametleri* adıyla raflarda yerini almıştır.

⁵⁶ Karakılıç, a.g.e., s. 10-16.

⁵⁷ Karakılıç, a.g.e., s. 21-23.

Karakılıç hoca, yedinci eserini fıkıh usûlüne dair yazmıştır. Bu bilginin sekizinci eseri *H. Muhammed'in Hayatı, Eşsiz Ahlak ve Faziletleri* adıyla yayınlanmıştır. Adından da anlaşılacağı üzere eser, Hz. Nebi'nin hayatını, eşsiz örnekliliğini ve faziletlerini konu edinmiştir. Cumhuriyet döneminde faaliyet gösteren bu âlimin dokuzuncu eseri *Kısa İlm-i Hâl Bilgileri* adıyla basılmıştır. Onuncu eseri *İslam'da İstişâre ve Önemi*, on birinci eseri *Dua ve Dua ile İlgili Âyet ve Hadis'ler* adlarıyla tab edilmiştir.

1.3.2.2. Basılacak Eserler

Müellifin, basılacağına dair kaynaklarda bilgi verilen eserleri aşağıda sıralanmıştır. Yazarın Kur'ân ve tevhid dair yazdığı ilk eserinin *Lev Enzelâ*, ikincisinin *Rızık, Şükür ve Rızık Âyetleri*, üçüncüsünün *Muttakiler de Vesîle Ararlar mı?* dördüncüsünün *Tevhid ve Küçük Bir Yakarış* ve beşinci eserinin *İmânın Aslı ve İmtihân-ı İlâhî* olduğu bilgisine yer verilmiştir.

Yazarın fıkıhla ve onun değişik dallarıyla alakalı yazdığı eserlerden altıncısının *Münâkehât*, yedincisinin *İslam Dininde Aile Yapısı, Kadın ve Kadın Hakları* ve sekizincisinin *Organ Nakli Caiz Midir?* adlarında olacağı beyan edilmiştir.

Karakılıç'ın yazdığı fakat henüz bastırmadığı diğer eserleri şunlardır: *Suyun Önemi ve Faydaları, Âlimler de Yanılır mı?, En Güzel Mutluluk Muttakilerindir, Kayseri-Talas Altın-tepe Camiindeki Yazılar ve Mealleri, Deccâller Tâğutlar Mücrimler, Dâîler (Çığırkanlar) ve Tevbe, İslam Dinine Göre Dünyevi ve Uhrevi Mutluluğun Tek Yolu, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat Esaslarına Göre İnanıp Yaşamaktır*⁵⁸.

Müellifin basılmış veya basılacak olan eserlerinin pdf'lerine hocanın internet sitesinden ulaşılmaktadır⁵⁹.

1.4. Dürri'l-Yetîm'in Arapça Metni Ve Şerhi

Burada Birgivi'nin Arapça olarak yazdığı *ed-Dürri'l-Yetîm* adlı eserinin metni yaptığımız çalışmalardan hareketle bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Böylece araştırmacıların Birgivi'nin yazdığı metne ulaşma imkânı bu çalışma ile sağlanmıştır. Tecvid eserinin aslı üç varaktan oluşmaktadır. Ek-1'de bu metnin el yazması ayrıca verilmiştir. Eskicizâde'nin bu esere yazdığı yirmi sekiz sayfalık tercüme ve şerhi latinize edilmiş ve çalışmaya matbu olarak eklenmiştir.

⁵⁸ Karakılıç, **Biyografi**, s. 25-26.

⁵⁹ A. Celâleddin Karakılıç, **Tecvid İlmî**, s. 225-226.

1.4.1. Birgivi'nin El Yazması Olan Dürü'l-Yefîm Adlı Eserinin Bilgisayar Ortamına Aktarılması

هذه رسالة من علم التجويد درّ يتيم

بسم الله الرحمن الرحيم

لله الحمد في الاولى والاخرة ولحبيب الصلاة والسلام واله الطاهرة. وبعد فهذه رسالة في التجويد لكلّ تال قران مجيد نصيحة له ولكتاب الله الحكيم الحميد من افقر الورى واضعف العبيد فارحمه يا من رحمته وسعت كلّ شئ أنّه احوج اليها من كلّ عاص بعيد. **التجويد** ملكة يقتدر بها على اعطاء كلّ حرف حقّها و مستحقّها وحقّها صفتها الازمة لذاتها من المخرج والجر والشدة والاستعلاء والاطباق واضطادها والقلقلة والصّفير والغنة والتكرار والتفشي والاستطالة و مستحقّها صفتها العارضة لغيرها من التفخيم والترقيق والادغام والاختفاء والاظهار والقلب والمدّ والوقف والسكّت والحركة والسكون **المخرج: اقصى الحلق** همزة فهاء فالف **وسط الحلق** عين فحاء ادنى **الحلق** عين فحاء **اقصى اللسان:** و فوّه قاف ما يليهما كاف **وسط اللسان** و فوّه جيم فشين فيا حافة اللسان من مقابلة بعيد مخرج اليها وما يليها من الاضراس ضاد ما يليها الى منتهائها وما يحاذيه من الحنك الاعلا فويق الضاحك و النّاب والرباعية والثنية لام ما يليهما فويق الثنيتين نون مظهرة ما يليهما راء طرف اللسان واصله الثنيتين العلّيتين طاء فذال فقاء و فويق الثنيتين السفليتين صاد فسين فزاء هو وطرفا الثنيتين العلّيتين طاء فذال فقاء باطن الشفة السفلى وطرفا الثنيتين العلّيتين فاء ما بين الشفتين باء فميم فواو **الخيشوم** نون مخفات وكلّ غنة **الجر:** احتباس جرى النفس مع تحركة {و} و حروف الجر تسعة عشر (ا ب ج د ذ ر ز ض ط ظ ع غ ق ل م ن و ه لا ي) . **والهمس:** مقابله حروف {س} حروف الهمس عشرة كما ذكر (ستشحتك خصفة) . **الشدة:** تمام احتباس جرى الصّوة مع اسكاتها يجمعها اجدك قطبت (و حروف الشدة ثمانية كما ذكر) . **والرخوة:** تمام جريه معه {ط} حروف الرخوة احد و عشرون وهي (ث ج خ د ر ز س ش ص ض ط ع غ ف ل م ن و ه لا ي) . **والبينية:** تمامها يجمعها (لم يرو عنّا) **والاستعلاء:** ارتفاع اللسان به الى الحنك حروفه (غ خ ق ص ض ط ظ) . **والانخفاض:** مقابله {ه} حروف الانخفاض اثنان و عشرون وهي (ا ب ت ث ج ح د ذ ر ز س ش ع ف ك ل م ن و ه لا ي) . **والاطباق:** انطباق اللسان به على الحنك حروف الاربعة الاخير (ص ض ط ظ) . **والانفتاح:** مقابله **القلقلة:** اجتماع الشدة والجر فيحتاج الى التكلف في البيان عند السكوة والجمهور اخر جوا الهمزة. **والصّفير:** مشابهة صوته الصّفير حروفه (ص س ز) . **والغنة:** حروفه من الخيشوم وهي النّون و الميم ويجب اظهارها في مشدّ ديهما. **والتكرار:** تقرر اللسان وهو الرّاء. **والتفشي:** انتشار الصّوت به وهوى الشين. **والاستطالة:** امتداد الصّوت وهي في الصّاد. **التفخيم:** لازم للاستعلاء ولام الجلالة عند انفتاح ما قبلها غير ممال انضمامه ولا رّاء المضمومة ولوموقوفاعليها بالرّوم والمفتوحة غير المماله والاوى بشرر اللّتين ليس قبلهما ياء ساكنة ولا كسرة في كلمتهما ولوحال بينهما في غير عجمية ساكن غير صاد وطاء و قاف مع حدة الرّاء وعدم الاستعلاء غير قاف مكسورة بعدها ولا ساكنة الخالصة ولو في الوقف بعد الضّمّ والفتح غير بشرر ولوحال بينهما وبينها ساكن غير ياء و الف ممال وبعد الكسرة العارضة واللازمة لوبعد الرّاء استعلاء غير مكسور وللالف بعد المفعّم وجانز في لام الجلالة بعد المماله وكلّ لام مفتوحة بعد صاد و طاء وطاء ولو بينهما الف اوسكن للوقف وفي لام صلصال مرجوحا وفي اول بشرر في الحالين ويشبعه الثاني في

الوقف بالسكون و فرق مطلقا ومصر و قطر وقفهما بالسكون واللتين قبلهما مذكروا الترقيق لازم لغيرهما الادغام ما كان بالتشديد ويجب في كلمتين لو سكن أول المثليين غيرمدّ والمختار في ماله هلك الوقف على الاولى ولو وصل فالادغام قيل بل يختار الاظهار ردّ أول المتقاربيين غيرحلقى ولام غير الترقيق في غير الرّاء كاثقلت دعوا الله- قالت طائفة - قديبين- انظلمتم- قل ربّ ولام يدغم وجوبا في ثلثة عشر حرفا (ت ث د ذ ر ز س ش ص ض ط ظ ن) وجاء الاظهار في يلهث ذلك مرجوحا وكذا تبقية الاستعلاء في الم نخلقكم و وجب تبقية الاطباق في احطت- و بسطت- وفرطت والنون الساكنة ولوتنوينافي اللام والرّاء بلاغثة وجاءت وفي يوم معها وبدونها في الاولين وجاز الاظهار ايضا في طسم- ويس والقرءان- ون والقلم ووجب في الاولين في كلمة الاخفاء حالة بين الادغام والاطهر لاتشديد فيه ويجب في تكرار الرّاء لاسيما المدغم ويختار في الميم السكنة عندالباء مع الغنة ولا يجب في النون الساكنة مع الغنة قيل خمس عشروهي (ت ث ج د ذ ز س ش ص ض ط ظ ف ق ك) وجاز قبل الخاء والغين الاظهار هو اصل في كلّ حرف وصفته فيجب فيما عدا مذكروا وما يذكر الامادغم او حذف او قلب او نقل او سهل او اميل او اختلس وجوبا او جواز او موضعه الصّرف والخلاف القلب قلب النون الساكنة ميم مخفاة مع غنة قبل الباء المدّ {ط} اعلم ان قدر المدّ في لام التبريئة وسط لا يبلغ الاشباع لضعف سببه نصّ عليه ابن القصّاع {زيادة في حرف اللين وسببه معنوى تعظيم في لاله الآلهة ومبالغة في كلّ لالتبريئة} {ع} ولفظى ولوتغير ذلك همز بعدها في كلمتها سوى موثلا والموودة فيسمى متصلا او في كلمة اخرى فمفصلا او قبلها ان لم يكن بعد ساكن صحيح ولم يكن المدّ مبذلا من التّوين ولا الف يؤاخذ وساكن بعدها لازم او عارض للوقف او الادغام الكبير وهو طولى مشبع ووسطى وجاء فيه اربع مراتب وهو لازم في الساكن اللازم المدى وواجب في المتصل المدى طوليا عند الجمهور وجاء المرتبتان والاربع و جائز فيما عداهما والمعنوى وسطى وجاء المرتبتان والاربع في المنفصل المدى والمرتبتان في الساكن العارض المدّ والمدالذى بعد الهمزة والمتصل اللينى غير سواة فان يتعين فيه التوسط والسامكن اللازم اللينى وقلأ في الساكن العارض اللينى سيما الطولى الوقف قطع الصوت مع التنفس والاصل فيه السكون وجاء الاشمام وهو الاشارة بضم الشفتين بعد السكون الحرف في الضمّ والرّوم وهو الاتيان ببعض الحركت في الضم والكسر ويمتنعان في هاء التانيث وميم الجمع والحركة العارضة والمختار منعهما في هاء الضمير اذا كان بعدضم او واو وساكنة او كسر او ياء الساكنة وجواهما فيما عداها وهو قبيح ان لم يتم المعنى الا ان يضطرّ وحسن ان تمّ وتعلّق بمابعد لفظا فلا يبتدأ بما بعدهما الا ان يكون رأس آية وكاف ان تعلّق معنّى فقط وتام ان لم يتعلّق فيبتدأ بمابعد السكت قطعه بلا تنفس وحكمه حكم الوقف وجاء في رؤس الأي مطلقا وفي غير هاسماع عن حفص في اربعة مواضع وعن ابى جعفر على حروف المعجم {و} في فواتح السور وعن حمزة على السكن قبل الهمزة كيفية التلاوة ثلث تحقيق اى ترتيل وتدوير اى توسط و حدر اى الاسراع وليتحفظ في الاول عن التمطيط {ط} وفي الاخير عن الادماج {ء} فان القران بمنزلة البياض ان قل صار سمره وان زاد صار برصا والكلّ جائز والتدوير مختار تنبيهات ليتحفظ عن تلفظ الهمزات المحققة بالتسهيل وحذفها عند سرعة القراءة وتفخيها قبل المفخّم وعن تفخيم الالتقاء المرتفعة وما قبلها والمبالغة في ترقيقها حتى يصير امالة صغرى وكذا عن تفخيم كلّ مجاور للمفخّم من المنخفضة وعن مدّ نحو عليما في الوقف كما يفعل بعض الجهلت بل يزيد في مدّه همز او كذا كل مالم يوجد فيه سبب المدّ عن تجاوز الحدّ فيما وجد سببه وعن تلفظ الباء بلا جهر كالفارسي وعن عدم بيان القفلة في السكون والمبالغة فيه حتى يتحرك او يشدّد وعن قفلة غير حروفها وعن اضافة شدة التاء والمبالغة فيها حتى يصير كالمتحرك

واضافة همس حتى يصير كالدال وعن تلفظ الثاء كالسين والجيم بلاجهر كالضاد واضاعة شدته وعن تلفظ الحاء كالحاء والحاء وادغام نحو سبحة وعدم بيان نحو بمزحزحه وعن ترقيق الخاء وعن اضاعة جهر الدال الساكنة حتى يصير كالتاء وعن تلفظ الدال كالألف والطاء وعن اظهار تكرار الراء لاسيما المشددة وتفخيمه وترقيقه في غير محلها وعن تلفظ الزاء كالدال والطاء بلاصغير والسين كالتاء كذلك وتفخيمه وعن اضاعة تقسّى الشين والصغير الصاد واطباقه وعن عدم اخراج الضاد عن مخرجه وترقيقه وعن جعل الطاء كالتاء وعن اعطاء الصغير للطاء حتى يصير كالألف المخفم وعن تلفظ العين كالهززة وعدم بيانه وعن ترقيق العين وعدم بيانه وعن تلفظ الفاء كالواو وادغامها في نحو **افواجا** وقلقلته او السكت عليه ليمتاز عن الواو لادغم ولا يخفى وعن ترقيق القاف وجعل كال كاف وعن اضاعة شدة الكاف وتفخيمه وعن ادغام اللام واخفائه في جعلنا والمبالغة في بيانه بالقلقلة وعن اخفاء الميم الساكنة عند الفاء والواو وادغامه وتحريكه ليتبين وعن عدم اعطاء الشدة للنون الساكنة عند الواو والياء فيكون مخفى او مظهر او اظهارها في مقام الاخفاء واخفائه في وقف نحو **يعلمون** وعن تفخيم واو يعلمون وما قبله وعن تحريك هاء اتأنيث في الوقف وزيادة الهززة بعدها وعدم بيانهما وعن تلفظ الهاء كالحاء لاسيما في وقف مثل **يره** وعن عدم اتمام التشديد سيما في الوقف عليه وتحريكه ليظهر التشديد وعن عدم اتمام السكون ومزجه بالحركة في وقف نحو **علم** وفي نحو **انعمت والمغضوب** والسكت عليه وعن عدم اتمام الحركة والتلفظ بالاختلاس سيما في باب الضميتين والكسرتين المجاورتين وعن اتباع المكسور المضموم في الحركة وبالعكس اذا اجتمعا وعن امالة الفتحة الى الكسرة فيما كان بعدها ياء ساكنة وتفخيمها ومحلها خوفا عن الامالة وعن لاشباع الفتحة حتى يتولد منه شبه الالف الممال سيما في وقف مثل **يوم** و **خير** وعن اعطاء حكم الوقف بدون قطع الصوت من التسكين وقلب تاء التأنيث هاء والتنوين الفا ونحو ذلك **تمت** هذه الرسالة المتعلقة بالتجويد المسماة بدر اليتيم لمؤلفة مولانا محمد جليّ اضعف العبيد اسكنه الله تعالى محبوبه جناته بلطفه وكرمه المزيد ولمن كاتبه وناظره وحافظه ولمن يعلمه ويتعلمه يا ارحم الرحمين.

سنت ثمانون سنت ومأة والفاء في جمازى الاخرة يوم الجمعة غنم الله ذنوبه سليمانين عبد الرحمان

1.4.2. Eskicizâde'nin, Birgivi'nin Dürrü'l-Yetîm Adlı Eserine Yaptığı Terceme-i Dürr-i Yetîm'in Matbu Hali ve Latinizesi

رخاوت بدينه استعلاء الخفاض اطباق انفتاح قلبه
صغير غنه نفسي تكرير استطاله (وپريسي دخی
حرفدن ايرلسی ممکن اولان صفتدر بوکاصفت عارضه
دينلور تغيرنه لحن خفي دينلور ذات حرفی تغير
ایجاد بکندن اول صفات بونلردر تفخيم رقيق ادغام
اخفا اظهار قلب مد وقف سکنه حرکه
سکون (صفت حروف قرق درت يادخی زياده در اما
بوکابده ذکر اولنان نالی به اهم و مشهور اولنريد
(*) باب الصفات الذاتية (*)

(مخارج الحروف) معلوم اوله كه بكرمی طقوز
حروف هجاءك مخرجلری امام جعبری قولی اوزره
اکثرک مختاری اون التيدر مخرج دیو حرفك چيقوب
بلورد یکی به دیرلر بونی بتملك طریق اولدر که اول حرفی
ساکن یا مشدد قیلوب اولنده برهمزه کتور و بده تلفظ
ایلد که سس قشعی برده دوکنور ايسه مخرجی اول بردر
(مثلا بانك مخرجنی بملک مراد ایلد که اب دیوب سکوت
اولنده طود اقلر بر برینه قبانوب قالور معلوم اولور که
بانك مخرجی شفتین ایش باقی حرفلردخی بوکایا سدر
(ودخی معلوم اوله که جمع مخارج درت اعضايه منحصردر
بوغاز دل طوداق خبشوم بوغاز مخرجلری اوجدر
اولکبسی بوغاز ديدر که کوکه متصل اولان بریدر بونک
ابتدا سندن ۷ همزه صکره سندن هادخی صکره سندن الف
چقار (سؤال اولنورسه که بو مخرج اوج مخرج اولوق لازم

۷ المخرج اقصى الخلق همز فهاء فالق درینیم

وقال في الرعاية الحروف تسترك
في بعض الصفات وتفتق في بعض
والمخرج واحد وتفتق في الصفات
والمخرج مختلف ولايجد احرفا
اتفقت في الصفات والمخرج واحد
لان ذلك يوجب الاشتراك في السمع
فتصير بلفظ واحد من المخرج
المخطاب انتهى
في المواضع الثلاثة المخرج الكافي
جهد المقل الصفات والمخرج
قوله وتفتق في الصفة والمخرج
مختلف كالدال المهملة والمخرج
بان جهد المقل لساجقلى زاده
ومخارج الحروف ستة عشر تقريبا
والافلكل مخرج فالهمزة والهاء
والالف اقصى الخلق والاعين
والحاء وسطه والغين والحاء ادناه
ساقية

Hamd ve minnet Allah içindir. Salat ve selam nebisine ve onun temiz, iyi ashabının üzerine olsun.

Pes bu ilmi tecvîd zatında ilmi şerif ve fenni latif olup her kâriye bilmesi ehemmi-i mühim ve riayeti farz-ı لازم olduğundan bu abdi zayıf kalilü'l bidâ'a Seyyid

Ali bin Hüseyin'den bazı ihvan, seyyidimiz Muhammed el-Birgivi Rahimehüllahu Te'âlâ hazretlerinin bu fende te'lif eylediği ehemmi-i mesail-i tecvidi müştemil “Dürr-i Yetîm” risalesini Türki'ye tercüme dahi bazı fevaidin zımni iltimaslarıyla ma'cullerine müsa'ade ve nef'in umûmuna musâra'at için tercümeye tasaddî olundu.

Beyânü't-Tecvîd

Tecvid deyu her harfe sıfatından hakkını ve müstehakkını vermeye derler. Sıfat iki kısımdır. Birisi harften ayrılması mümkün olmayan sıfattır. Yani ol sıfat bulunmasa zat-ı harf dahi bulunmaz. Buna sıfat-ı zâtiye ve lâzıme denilir. Tağyîrine lahn-ı celî denilir. Bunlar on altıdır: Mahrec, cehr, hems, şiddet, rehâvet, beyniye, isti'la, inhifâd, itbâk, infitâh, kalkale, safîr, ğunne, tefeşî, tekrîr, istitâle.

Ve birisi dahi harften ayrılması mümkün olan sıfattır. Buna sıfat-ı 'ârıza denilir. Tağyîrine lahn-ı hafî denilir, zât-ı harfî tağyîr etmediğinden. Ol sıfat bunlardır: Tefhim, terkîk, idğam, ihfâ, izhâr, kalb, medd, vakf, sekte, hareke, sükûn. Sıfat-ı hurûf kırk dört ya dahi ziyadedir. Ama bu kitapta zikr olunan tâliye ehemmi ve meşhûr olanlarıdır.

Bâbu's-Sıfâtı'z Zâtiyye

Harflerin Mahrecleri: Ma'elûm ola ki yirmi dokuz hurûf-i hecânın mahrecleri İmam Ca'biri kavli üzere ekserin muhtâr-ı on altıdır. Mahrec deyu harfin çıkıp belirdiği yere derler. Bunu bilmenin tarîki oldur ki ol harfi, sâkin yâ müşedded kılıp önüne bir hemze getiripte teleffuz ettiğinde ses konuğu yerde dönerse mahreci ol yerdir.

Mesela bâ (ب) 'nın mahrecini bilmek murâd eyledik de “eb (أَب) ” deyip sukût olunsa dudaklar birbirine kapanıp kalır. Ma'elûm olur ki bâ (ب) 'nın mahreci şefeteyn imiş. Bâkî harfler dahi buna kıyastır. Ve dahi malum ola ki cem'î mehâric dört a'zâya münhasırdır: Boğaz, dil, dudak, hayşûm. **Boğaz mahreçleri üçtür: Evvelkisi:** Boğaz dibidir ki göğse muttasıl olan yerdir. Bunun ibtidasından hemze (ْ) sonrasından he (ه) dahi sonrasından elif (ل) çıkar⁶⁰. Sual olunursa ki bu mahrec üç mahreç olmak lazım gelir.

⁶⁰ Hemze ile elif arasında birçok bakımdan fark vardır:

Elif, mahrec-i mukadderden hemze ise mahrec-i muhakkaktan çıkar.

Hemze boğaz harfi, elif ise cevfi'dir.

Elif'in ince ve kalın oluşu kendisinden önceki harfe bağlı olduğu halde, hemze ince harflerdendir.

Elif harekeyi kabul etmediği halde, hemze kabul eder.

Bu ayrı ayrı vasıflar dolayısıyla, hemzeyi “harekeli elif şeklinde tarif etmek ilmi olmadığı gibi, bu iki harften, birinin diğeri yerine itlakının da câiz olmadığını gösterir. Ancak böyle bir tâbir, mecaz yoluyla kabul edilebilir.

Karaçam, **Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri**, “Mufassal Tecvid”, İstanbul: MÜİFAV Yay., 2016, s. 192.

کلور (جواب اولدر که بو مخرج حقیقه اوج مخرج جزئیندر
 اما اول مخرج جلد بر پرزینه غایت یقین اولوب تمیز نری
 عسر اولدیغندن بر مخرج قلندی یوسبیدن بعضیلر بو ترتیبی
 و بعضیلر اصللری انکارایدوب مخرج واحد دن چقان
 حرفلرک اختلافلری انجق صفات ایله در مخرج ایله دکلدن
 دیدیلر اشاعیده کلجک مخرج جلدنخی یوبله در (یا خود بو اوج
 حرفک بر بردن امتدادلری اولدیغندن یوبله مرتب اولدیلر
 الحاصل مخرج واحد دن چقان حرفلرده اول مخرج ک
 اشکالی تبدل ایتدیکنندن هر حرفک مخرج جزئینسی کندوبه
 مخصوص اولدی اما مخرج کلیده مشترکدر (ایکنجیسی
 بوغاز اورتیه سیدر بوندن اولان عین صکره سندن حا چقار
 (اوچنجیسی بوغاز اولیدر که آغزه یقین اولان بریدر بوندن
 غین ایله خا ترتیب اوزره چقارلر (دل مخرج جلدی اوندن
 اولکچسی قاف مخرجیدر که بیوک دل دینک اوستی ایله انک
 قارشوسی اوست دماغدر ۲) (ایکنجیسی کاف مخرجیدر که
 قاف مخرجی کیسدر ۶ لکن اندن بر برحق مقداری اشاعیدر
 (اوچنجیسی ترتیب اوزره جیم شین یا مخرجیدر که بیوک دلک
 اورتیه سیله برابری اوست دماغدر) (دردنجیسی ضاد
 مخرجیدر یا مخرجینک ۳ ما بعد جکزی برابری اولان صولدن
 باصاغدن دل یا نیله انک قارشوسی اولان اوست دیشلردر که
 آزدیشک اردنده کی دیشه کلنجه در بو مخرجدن ضادی
 اخراجک طریق یودر که آلت چکدی بر مقدار اشاعی
 حکوب دینک اورتیه سنی اوست دماغه قیایوب اول یاتی

(مدکور)

۱ الخرج الخامس ما بين أقصى اللسان
 بعد مخرج القاف وما يجازيه من
 الحلق الأعلى يخرج منه الكاف كما
 صرحوا به ان قلت فعل هذا أقصى
 اللسان منقسم الى موضعين أقصى
 الخلق فيبقى ان يجعل أقصى
 اللسان مخرجاً واحداً كلياً طول
 الخلق قلت أقصى اللسان فيه طول
 وبين موضعين القاف والكاف بعد
 كما يشهد به ما ذكره بخلاف أقصى
 الخلق جهد المقل
 ۲ معلوم اوله که اغزک دماغ دیرلر
 اثره دالک فتحیله دماغ دیرلر
 ۳ حافة اللسان من الاضراس ضاد
 الیاء وما يليها من الاضراس
 ما يليها الى متنهاها وما يجازيه من
 الخلق الاعلى فويق الاضراس
 والنايب والباعية والتنبيه لأم ما يليها
 فويق التنبيه نون مظهرة
 ما يليها راء درینیم

مذکور اولان دیشلره ازاجق طیار کبی ایده رکه دیشلک اوجنی
 یوشده براغوب تکلف سز سنی جقار مق ایله اولور بونده
 ازاجق فسلی ووزلی بیدا اولور اما ظا حرفندن آردر زیرا
 ضاد حرف قویدر جهرده اطباقده استعلا ده ظادن اقوادر
 رخاوتده اقلدر بونک مقتضاسی ضادده صوت قوی وزلی
 ضعیف اولقدر (بشجسی لام مخر جیدر بودخی صاعدن
 یا صولدن ضاد مخر جینک نهایتندن دل اوجنه وارنجیه
 اولان یانی ایله انک قرشوسی اولان اوست دماغدر که
 ضاحک وناب وریاعیه ونیه دیشلرینک اوست جکر لری بدر
 یومخر ج وسعتلیدر اما مقوس اولوب صوتک انا جعی طرفته
 اکی کلوب صوت جمله بردن جقد یغندن ضاد کبی مستطیل
 اولمادی (التنجسی اخفا اولمان نون مخر جیدر که دل اوجیه
 قرشوسنده ایکی اوست اولک دیشلرک ایلریدر (بدنجسی ٧
 را مخر جیدر که دیشک غایت اوجی بمقدار دیشک ارقه سیله
 قارشوسی اولان اولک دیشلرینک اوست جکر لری اولان
 دماغدر (معلوم اوله که دل اوجی مقوسدر طولی خط مقوس
 عرضی سطح مقوسدر اول سطحندن اول خطک اوست جانی
 دل اوجینک ظهریدر الت جانی دل اوجینک بطنیدر
 بس امدی لام مخر جینک نهایتندن دیشک غایت اوجنه
 کلنجیه اول سطح مقوس قارشوسیله نون مخر جیدر دیشک
 غایت اوجی قارشوسیله را مخر جیدر بو ابو عمرو قولیدر
 ابو شامه تک مختاریدر اما اکثرک قوی اولکبدر که دیشک
 غایت اوجی بمقدار دیشک ارقه سیله قارشوسی دیدیکمزد

٧ المخرج العاشر ما بین رأس اللسان
 یجمع ظهره مما یلی رأسه وما یحاذیها
 من اللثة وهی لثة الثننیین العلیین
 ایضا تخرج منه الرء فی الرءایه
 الرء تخرج من مخرج النون غیر
 انھا ادخل الی ظهر اللسان ظهره
 اقول اراد من ظهر اللسان ظهره
 مما یلی رأسه وظهره صفحته الی
 تلی الخنک الاعلی جهد المقل
 علی القاری المراد بالظهر فی قوله
 ابن الجزری (والرءایه لظهر طرفه
 ادخل (ظهر اللسان انهمی اقول طرفه
 کا اختاره خالد انهمی واحد وهو
 اللسان ورأسه معنی واحد وهو طرفه
 سطح مقوس له ظهر وهو طرفه
 العلیا وبطن وهو طرفه السفلی

Cevabı oldur ki bu mahrec hakikatte üç mahreci cüzidir. Ama ol mahreçleri birbirine gayet yakın olup temyîzleri "asîr olduğundan bir mahrec kılındı. Bu sebepten bazıları bu tertibi ve bazıları asıllarını inkâr edip mahrec-i vahitten çıkan harflerin ihtilafları ancak sıfat iledir mahrec ile değildir dediler. Aşağıda gelecek mahreçler dahi böyledir. Yahut bu üç harfin birbirinden imtidâtları olduğundan böyle tertip oldular. El-hâsıl mahrec-i vahitten çıkan harflerde ol mahrecin eşkâli tebeddül ettiğinden her harfin mahrec-i

cüzisi kendine mahsus oldu. Ama mahrec-i küllîde müşterektirler. **İkincisi:** Boğaz ortasıdır. Bundan evvela ayn (ع) sonrasında hâ (ح) çıkar. **Üçüncüsü:** Boğaz evvelidir ki ağza yakın olan yerdir. Bundan ğayn (غ) ile ha (خ) tertîb üzere çıkarlar.

Dil mahrecleri ondur: Evvelkisi: Gâf (ق) mahrecidir ki büyük dil dibinin üstü ile onun karşısı üst damaktır. İkincisi: Kâf (ك) mahrecidir ki Gâf mahreci gibidir. Lakin ondan bir parmak miktarı aşağıdır. Üçüncüsü: Tertîp üzere cîm (ج) şîn (ش) yâ (ى) mahrecidir ki büyük dilin ortasıyla beraberî üst damaktır. Dördüncüsü: Dâd (ض) mahrecidir. Yâ (ى) mahrecinin mâba[°]dicenezi beraberî olan soldan ya sağdan dil yanıyla onun karşısı olan üst dişlerdir ki azı dişin ardındaki dişe gelince. Bu mahreçten Dâd'ı ihracın tarîki budur ki alt çeneyi bir miktar aşağı çekip dilin ortasını üst damağa kapayıp ol yanı mezkûr olan dişlere azıcık dayar gibi ederek dilinin ucunu boşta bırakıp tekellüfsiz sesini çıkarmak ile olur. Bunda azıcık fişilti ve vızilti peyda olur ama zâ (ظ) harfinden azdır. Zira dâd harfî kavîdir. Cehrede, itbakta, isti[°]lâda zâ'dan ekvâdır. Rihvette ekaldır. Bunun muktezâsı dâd' da savt kavî, vızilti zayıf omaktır.

Beşincisi: Lâm (ل) mahrecidir. Bu dahi sağdan ya soldan dâd mahrecinin nihayetinden dil ucuna varınca olan yanıyla onun karşısı olan üst damaktır ki (dâhık, nâb, rubâ[°]iyye ve seniyye) dişlerinin üst cinezleri (kısımları) dir. Bu mahrec vüs[°]atlıdır ama mukavvis olup savtın akacağı tarafına anı kılıp savt cümle yerden çıktığından dâd gibi mustatîl olmadı.

Altıncısı: İhfâ olmayan nûn (ن) mahrecidir ki dil ucuyla karşısında iki üst ön dişlerin etleridir. **Yedincisi:** Râ (ر) mahrecidir ki dilin gayet ucu bir miktar dilin arkasıyla karşısı olan ön dişlerin üst cinezleri olan damaktır. Malum ola ki dil ucu mukavvis (kavisli) tir. Tûli hat mukavves, arzı sath mukavvestir. Ol satıhtan ol hattın üst cânibi dil ucunun zahridir. Alt cânibi dil ucunun batıdır.

Pes imdi lâm mahrecinin nihayetinden dilin gayet ucuna gelince ol sathı mukavves karşısıyla nûn mahrecidir. Dilin gayet ucu karşısıyla râ mahrecidir. Bu Ebu [°]Amr kavlidir. Ebu Şâme'nin muhtarıdır. Ama ekserin kavli oldur ki dilin gayet ucu bir miktar dilin arkasıyla karşısı dediğimizdir.

ديك ارقه سي ديمكدن مراد دل اوجينك ظهري ديديك بگزه
متصل دل اوسنه طوغري ديك بر مقدار ارقه سيدر
مصنك مرادي ايكي به دخي محملدر بو ايكي قول اوزره
معلوم اولد يكه رانك مخرجي نون مخرجندن متأخر در
بعضيلر مقدمر ديديلر مراد لري بودر كه قول اول اوزره
ديك بر مقدار ارقه سنك مدخلي اولد يغندن ديك ارقه سييله
نون مخرجندن مقدمر بو اعتبارايله رانك مخرجي مقدم
اولش اولور (سكزنجيسي على الترتيب طا دال نا
مخرجيدر كه دل اوجيله ايكي اوست اولك ديشلرك نصفلرندن
يوقار وسيدر كه اتلرينه وارنجه سيدر اتلرينه غابت يقين
اولان يرندن طا چقار ازاجق اشاغسندن دال چقار
نصفلرينه يقين اولان يرندن ناچقار (طقوزنجيسي على
الترتيب صاد سين زاي مخرجيدر كه ديك انجه اوجيله
ايكي الت اولك ديشلرك نصف اعلا ليدر نصفلرينه يقين
اولان يرندن صاد چقار دخي يوقار وسندن سين چقار
باشلرندن زاي چقار بعضيلر ديك انجه اوجيله اوست اولك
ديشلري والت اولك ديشلرك باشلريدر ديديلر ابوشامه نك
تحقيق بودر كه اوست اولك ديشلرك باشلري طرفنه اولان
نصفلريدر نصفلرينه يقين اولان موضعندن صاد دخي
باشلرينه يقين اولان يرلندن سين تمام باشلرندن زاي چقار
(اوننجيسي على الترتيب طا دال نا مخرجيدر كه دل
اوجينك يوقار ويوزيله اوست اولك ديشلرك باشلريدر
ديك غابت اوجينك ارقه سندن طا چقار ازاجق اردندن

(ذال)

و مجموع ذلك السطح مع ما يجازيه
من اللثة مخرج النون المظهرة
وداخل في مخرج اللام ولما كان
طرف اللسان جزء من اللسان
كان ظهر طرفه ظهرا ايضا لكن
لما زيد ظهر اللسان مع ذكر طرفه
في مخرج الرء علم ان ذلك الظاهر
غير ظهر طرفه فهو ظهر اللسان
بما يلي طرفه فتفكر تدركه ان شاء
الله تعالى سبحانه بيان جهد المقل
المخرج الخامس عشر ما بين
الشفقين مخرج منه الباء الميم فالواو
قال الا ان الواو بانقنا جهما والباء
والميم بانطباقهما الا ان انطباقهما
مع الباء اقوى من انطباقهما
والمراد بالواو الغير المدية
مع الميم انتهى

ذال جقار انك ازاجق اردندن تا جقار بونلوك ترتيبى دل
 او جيك طشوره يه جقمه سيله در ظاده غايت از در زالده دخى
 زياده جه در ناده دخى زياده در (طوداق مخرجلى ايكيدر
 او لكبسى فامخر جيدر كه ايكى اوست اوك ديسلوك باشلريله
 الت طوداقك ايجيدر) ايكنجيسى ايكى طوداق اراسيدر
 بوندن ترتيب اوزره با ميم واو جقار ابتدا طوداقلوك
 ايجلرى بر برينه قوتلى قانمغله با جقار صكره كينه ايجلردن
 بر مقدار او جلرينه يقين برلى بر برينه ضعيف جه قانمغله
 ميم جقار دخى زياده او جلرينه يقين اولان برلى بر برينه
 قانمغه رفق ٦ ضم اولمغله واو جقار بو ترتيب امام مكينك
 رعايه سنده مذكور اولاندر مصنفك مختاريدر على القارى
 رحمه اللهك دخى مختاريدر ديار رومده اوقتان واو بودر
 امام شاطبى وابن الجزرى واوى تقديم ايتديلر بو ابن قاصحك
 مختاريدر وديار عربده اوقتان واو در اما قالك اوقورلر
 واوك صفتى ايسه ترفيقدر (خيشوم مخرجى بر در خيشوم ديوب
 ككز قوو غنه دبرل بوندن نون مخفات ايله غنه جقار نون
 مخفات ديوا خفا بندن اولان نولردر كه ذاتلرى كيدوب
 غنه لى باقى قالمدر پس نون مخفات ايله غنه ذاتا بودر
 اعتبارا متغيار دبرلر اما اظهار بندن اولان نولوك
 كندولوك مخرجلى يوقار وده معلوم اولدى غنه لى نوك
 مخرجى يته خيشومدر (الجهر جهرد ديوب حرف حر كه ايله
 نطق اولانده قده مخرجده ازالق قالموب نفسك ٧ كابسى
 با اكثر بسى جس اولوب صوتك آشكاره اوله سنه دبرل

٤ اقول المراد من انقضا جهما
 فى الواو انقضا جهما قليلا والافهما
 بنضمان فى الواو لكن لا يصل
 انضمامهما الى حد الانطباق
 وانضمامهما فى الواو المدية اقل
 من انضمامهما فى الواو الغير المدية
 من انضمامهما فى الواو الغير المدية
 جهد المقل
 الذى هو الهواء
 ٧ اعلم ان النفس الانسان ان خرج
 الخارج من داخل الانسان ان خرج
 يدفع الطبع بسهمى نفسا بفتح الفاء
 وان خرج بالارادة وعرض له تموج
 بتصادم جسمين بسهمى صوتا واذا
 عرض للصوت كيفيات مخصوصة بسهمى
 بسبب آلات مخصوصة كيفيات
 حروفا واذا عرض للبروف كيفيات
 آخر عارضة بسبب آلات بسهمى
 تلك الكيفيات صفات

Dilin arkası demekten murâd dil ucunun zahri dediğimize muttasıl dil üstüne doğru dilin bir miktar arkasıdır. Musannefin murâdı ikiye dahi muhtemeldir. Bu iki kavil üzere malum oldu ki râ'nın mahreci nûn mahrecinden müteahhirdir. Bazıları mukaddemdir dediler. Murâdları budur ki kavil ol üzere dilin bir miktar arkasının medhali olduğundan

dilin arkasıyla nûn mahrecinden mukaddemdir. Bu itibariyle râ'nın mahreci mukaddem olmuş olur.

Sekizinci: Tertip üzere tâ (ط), dâl (د), tê (ت) mahrecidir ki dil ucuyla iki üst ön dişlerin nısıflarından yukarıdır ki etlerine varıncasıdır. Etlerine gayet yakın olan yerinden tâ çıkar azıcık aşağısından dâl çıkar nısıflarına yakın olan yerinden tê çıkar.

Dokuzuncu: Tertip üzere sâd (ص), sîn (س), zâ (ز) mahrecidir ki dilin ince ucuyla iki alt ön dişlerin nısfı a'lâlarıdır. Nısıflarına yakın olan yerinden sâd çıkar dahi yukarısından sîn çıkar başlarından zây çıkar. Bazıları dilin ince ucuyla üst ön dişleri ve alt ön dişlerin başlarıdır dediler. Ebu Şâme'nin tahkiki budur ki üst ön dişlerin başları tarafına olan nısıflarıdır. Nısıflarına yakın olan mevzî'inden sâd dahi başlarına yakın olan yerlerinden sîn tam başlarından zây çıkar.

Onuncu: Tertip üzere zâ (ظ), zâl (ذ), se (ث) mahrecidir ki dil ucunun yukarı yüzüyle üst ön dişlerin başlarıdır. Dilin gayet ucunun arkasından zâ çıkar azıcık ardından zâl çıkar onun azıcık ardından se çıkar. Bunların tertibi dil ucunun taşraya çıkmasıylaadır. Zâ'da gayet azdır, zâl'da dahi ziyadecidir, sê'de dahi ziyadecidir.

Dudak mahrecleri ikidir: Evvelkisi: Fâ (ف) mahrecidir ki iki üst ön dişlerin başlarıyla alt dudağın içidir. İkincisi: İki dudak arasındır. Bundan tertip üzere bâ (ب), mîm (م), vâv (و) çıkar. İbtidâ dudakların içleri birbirine kuvvetli kapanmakla bâ çıkar; sonrakine içlerinden bir miktar uçlarına yakın yerleri birbirine zayıfça kapanmakla mîm çıkar; dahi ziyade uçlarına yakın olan yerleri birbirine kapanmayarak zam olunmakla vâv çıkar. Bu tertip İmam Mekki'nin Riaye'sinde mezkûr olandır; musannef'in muhtarıdır. 'Aliyyü'l-Kâri Rahimehullah'ın dahi muhtârıdır. Rum diyarında okunan vâv budur. İmam Şâtıbî ve İbn el-Cezeri vâv'ı takdîm ettiler. Bu İbn Kâsîh'in muhtârıdır ve Arap diyarında okunan vâv'dır. Ama kalın okurlar. Vâv'ın sıfatı ise terkîk'tir.

Hayşûm mahreci birdir: Hayşûm diye geniz kovuğuna derler. Bundan nûn'u muhfât ile ğunne çıkar. Nûn'u muhfât diye ihfâ babından olan nunlamadır ki zatlari gidip ğunneleri bâki kalmıştır. Pes nûn'u muhfât ile ğunne zâtı birdir. İ'tibâren müteğayir derler. Ama izhâr babından olan nunların kendilerin mahreçleri yukarıda malum oldu. Ğunnelerin mahreci yine hayşûmdur.

CEHR: Cehr diye harf hareke ile nutk olundukta mahreçte aralık kalmayıp nefesin küllisi ya ekserisi habs olup savtın eşkare olmasına derler.

۲ (الهمس همس جهرك ضد يد حرفلری بونلردر
 (ستنجك خصفة) ماعداسی مجهوره در (الشدة شدت
 دیو حرف اسكان ایله نطق اولندوقده صوت اصلا اقامغه
 دیرلر حرفلری بونلردر (احدك قطبت) الرخاوة رخاوت دیو
 صوتك كماله افاسنه دیرلر حرفلری بونلردر (حس حظ
 شص هز ضفت فذ) البینة بینه دیو صوتك كماله
 اقق وكماله اقامق بیننده اولسنه دیرلر حرفلری بونلردر
 (لم پرو عنا) الاستعلاء استعلاء دیو حرف نطق اولندوقده
 لسان اوست دماغه فالقمانسه دیرلر حرفلری بونلردر
 (خص ضفط قظ) الانخفاض بو استعلاءك ضد یدر
 حرفلری استعلاء حرفلری نك ماعداسیدر (الاطباق حرف
 نطق اولندوقده لسان اوست دماغه قبانغه دیرلر حرفلری
 صاد ضاد طا ظا در (الانفتاح اطباقك ضدیدر حرفلری
 اطباق حرفلری نك ماعداسی حروف هجانن یكرمی بش
 حرفدر (القلقلة ۳ شدت ایله جهر صفتلر ك اجتماعیدر
 یعنی ایكسندن مر كب بر صفت لازمه در شدت ایله جهر
 صفات قویه دندر حقسلرینی و یرك ایچون ایکی صوته
 محتاجدر لکن شدت صوتك افاسنه مانع جهردخی نفسك
 افاسنه مانع بو اولدن اجتماعنده صعوبت اولوب ساكن
 اولان حرفده حرف خفی اولدیغندن حرف قلقله ۷ ساكن
 اولدوقده باندده تكلفه محتاج اولوب تھر كه بلكه مشدده شیه
 قلنه كه تا كه ذاتی وصفاتی معلوم و واضح اوله بو سیدن
 بعضی قرالقلقله دیو صوتی تخر جده تھر یكدر بعضیلر

(تخرجی)

۳ الجهر احتباس جری النفس مع
 تھر كه (والهمس مقابله) الشدة تمام
 احتباس جری الصوت مع اسكانه
 والرخاوت تمام جریه معه (والبینة
 الاستعلاء ارتفاع
 عدم تمامهما (الحدك الاصلی
 اللسان به ال الحدك الاصلی
 (والانخفاض مقابله) والاطباق
 الارتفاع مقابله به علی الحدك الاعلی
 الارتفاع مقابله در یم
 الاجتماع الشدة والجهر
 القلقلة في الیان عند
 الارتفاع ال التكلف في الیان عند
 در یم
 السكون
 الیغندر عن عدم بیان القلقلة
 في السكون والمبالغة فيه حتى
 تھر ك او یشد بو عن قلقلة تھر
 حروفها در یم

مخر جي مخر يکدر و بعضيل مخر جي صوت ايله قطع عتيفدن
 حاصل اولان صوت زائد قوی جهريدر و قلقه سا کنه
 مخصوصدر ديديلر حروف قلقه (قطب جد) حرفلريد
 همزه ده ٩ دخی شدت ايله جهريدهمدر لکن کندويه تخفيف
 و اعلان و تغيير عارض اولوب دخی قلقه سی اوکسورک
 و قوصق صوت لر ينه شبيه اولديغندن حروف قلقه دن
 قلمدی (الصغير ٣ حرفک صوتی صقلغه شبيه اولسنه ديرل
 حرفلری صادسين زای در (الغنة حرفک صوتک ککزدن
 کلسيدر حرفلری نون ايله ميمدر) التکرير ٧ رايه مخصوصدر
 نطقی وقتنده لساک سورچسيدر طر يقي بودر کديلاک او جي
 اوست دماغه ياشوب دماغدن ايرلقتسرين سر جرکي
 دتره يوب طور مقدر دتره مدکيه را جهماز لکن دماغدر
 ايريلارق سکرک دتره ايسه تکريري اظهاردر بولخندر
 متعدد رالر پيدا اولور (التفشي شبنه مخصوصدر قطی
 وقتنده صوتی اغز ايچنه طاعلوب طاء هجده مخرجه وارنجه
 اولومقدر) الاستطالة ٩ ضادک مخر جنک اولمغی صوتک
 اقدیغی جهته اولديغندن استطاله ديو ضادک صوتی
 مخر جنک اولندن آخريته وارنجه ممد اولوب چکلمه سنه
 ديرل قلیق قنسه ککير کي

(* باب الصفات العارضة *)

(التفخيم) تفخيم ديو حرفی ظالین او قومعه ديرل (الترقيق)
 ترقيق ديو حرفی التجه او قومعه ديرل تفخيم حرفلری اوندر
 استعلا حرفلری له لام را الف در حروف استعلا ده تفخيم

١ الهمزة قال في الرعابة قال الخليل
 الهمزة كالشروع وقال مرة اخرى
 كالسعة وقال فيها في باب الهمزة
 لا يتكف القارئ في الخراج الهمزة
 ثلاثا يظهر صوت تبيح لکن مخرجهما
 باطرافه ورفق جهدا لقل
 ٢ الصغير صلتاق ديدکاري آواز
 وقوش آواز نه دخی ديرل
 اختری
 ٣ الصغير مثابه صوتة الصغير
 (الغنة صوت خروجه من الخبثوم
 وهی في النون والميم ويحب اظهارها
 مشدديهما
 ٧ التکرار تعثر اللسان به وهو في الراء
 (التفشي اشار صوت به وهو في السين
 وهی في الضاد در ييم

HEMS: Cehrin zittıdır. Harfleri bunlardır: (ستشحتک خصفه) mâ'adesi mechûredir.

ŞİDDET: Şiddet deyu harf iskân ile nutk olundukta savt asla akmamağa derler. Harfleri bunlardır: (اجدک قطبت) **REHÂVET:** Rehâvet deyu savtın kemaliyle akmasına derler.

Harfleri bunlardır: (خس حظ شخص هز ضغث فذ)

BEYNIYE: Beyniyye deyu savtın kemaliyle akmak ve akmamak beyninde olmasına derler. Harfleri bunlardır: (لم يرو عنا)

İSTİ'LÂ: İsti'lâ deyu harf nutk olundukta lisanın üst damağa kalkmasına derler.

Harfleri bunlardır: (خص ضغط قط) **İNHIFÂD:** Bu isti'lâ'nın zıddıdır. Harfleri isti'lâ

harflerinin mâ'adesidir. **İTBÂK**: Harf nutk olundukta lisanın üst damağa kapanmağa derler. Harfleri bunlardır: (ص ض ط ظ) **İNFİTÂH**: İtbâk'ın zıttıdır. Harfleri itbâk harflerinin mâ'adesi hurûf-i hecânın yirmi beş harfidir.

KALKALE: Şiddet ile cebr sıfatların ictimâ'idir. Yani ikisinden mürekkep bir sıfat-ı lâzımadır. Şiddet ile cebr sıfat-ı kavidendir. Haklarını vermek için iki savta muhtaçtır. Lakin şiddet savtın akmasına mani, cebr dahi nefesin akmasına mani. Bu ecilden ictimâ'ında su'ûbet olup sakın olan harfte harf-i hafî olduğundan harf-i kalkale sâkin oldukta beyânında tekellüfe muhtaç olup müteharrike belki de müşeddede şebîh kılma ki, tâ ki zatı ve sıfatı ma'lûm ve vâzih ola. Bu sebepten bazı kurrular kalkale diye savtı mahrecde tahriktir; bazıları mahreci tahriktir ve bazıları mahreci savt ile kal'ânîften hâsıl olan savt zâidi kavî cebrîdir ve kalkale sakine mahsustur derler. Hurûf-ı kalkale (قطب جد) harfleridir. Hemze'de dahi şiddet ile cebr müctemi'dir. Lakin kendiye tahfîf ve i'lân ve tağyir-i âriz olup, dahi kalkalesi öksürük ve kustumuk savtlarına şebîh olduğundan hurûf-u kalkaleden kılınmadı.

SAFİR: Harfin savtı sıklığa şebîh olmasına derler. Harfleri bunlardır: (ص س ز) **ĞUNNE**: Harfin savtının genizden gelmesidir. Harfleri bunlardır: (ن م) **TEKRİR**: Râ'ya mahsustur. Nutku vaktinde lisanın sürçmesidir. Tarîki budur ki dilin ucu üst damağa yapışıp damaktan ayrılmaksızın sürçer gibi titreyip durmaktır. Titremedikçe râ çıkmaz. Lakin damaktan ayrılarak sekerek titrerse tekriri izhardır. Bu lahdır. Müteaddit râ'lar peyda olur. **TEFEŞŞÎ**: Şîn'e mahsustur. Nutku vaktinde savtı ağız içine dağılıp zâ-i mu'ceme mahrecine varınca uzamaktır. **İSTİTÂLE**: Dâd'ın mahrecinin uzunluğu savtın aktığı cihette olduğundan istitâle diye dâd'ın savtı mahrecinin evvelinden ahirine varınca mümted olup çıkmasına derler. Kılıç kınına girer gibi.

Bâbu's-Sifâtı'l'Ârıza

TEFHİM: Tefhîm deyu harfî kalın okumağa derler. **TERKİK**: Terkîk deyu harfî ince okumağa derler.

Tefhîm harfleri ondur. İsti'la harfleriyle lâm, râ, eliftir. Hurûf-u isti'la'da tefhîm vaciptir.

واجبدر حروف انخفاضده لام را الفک ما عدا سنده ترقیق
 واجبدر (اما حکم اللام فی لفظه اللهم ما قبل مفتوح غیر
 مال یا مضموم اولورسه لامنی تفخیم واجبدر مفتوح مال
 اولورسه تفخیم و ترقیق جائزدر ما قبل مکسور اولورسه ترقیق
 واجبدر اما سا را لامر مفتوح اولوب ما قبلی صاد یا طا یا ظا
 اولسه صلا تطلاق ظل کی یا بنلرنده الف اولسه فصل کی
 ابونلردن صکره لام وقف ایله ساکن قلنسه ان یوصل کی
 یا صا دین مفتوحین بینده لام ساکن اولارق یولنسه صلصال
 کی تفخیم و ترقیق جائزدر بوضورتلک ما عدا سنده لامک ترقیقی
 واجبدر (واما حکم الراء فی را اماله سز مفتوح یا روم ایله
 روم سز مضموم اولوب اول کلمه ده ما قبلنده اصلا مکسور
 یا یاء ساکنه یولنسه تفخیمی واجبدر اما بشرر وقفنده
 و وصلنده راء اولینک تفخیم و ترقیق جائزدر راء ثانیه سی بلاروم
 وقفنده راء اولی سته تابعدر اما اول کلمه ده ما قبلنده یا حائل
 مکسور یا یاء ساکنه ۷ یولنسه در استهم صابرون حیران
 سیروا کی راءک تفخیم و ترقیقی مختلف فیهدر اما مکسور ایله
 رایدنده بر ساکن حائل بولور ایسه کلمه اعجمیه ده ابراهیم
 اسرائیل عمران کی تفخیم واجبدر کلمه عربیه ده
 اول ساکن حائل صاد یا طا یا ظا یا ف اولوب اصرا قطرا و قرا
 کی یا خود یا مکرر اولسه مدرارا اسرارا کی ینه تفخیم
 واجبدر اما حائل بو حرفلک غیر ی اولوب را دخی مکرر
 دکل ایسه راءک ما بعدنده قاف مکسوره تک غیر ی حرف
 استعلا بولتور ایسه اعراضا کی ینه تفخیم واجبدر

(بولغاز)

۷ یاء ساکنه ایله را بیننده ساکن
 حائل و قوعی بو قدر ائک ایچون
 یوشق ترک اولوردی

بولماز ايسه يا قاف مكسوره بولنور ايسه اشراق كبي تفخيم
 و ترقيق مختلف فيه در (اما ۳ را بلا روم ساكن اولوب ماقبلي
 مضموم يا مفتوح اولوبده بر ساكنده حائل اولمازسه
 اركض واذكر و برق وانحر كبي يا حائل يا ايله الف ممالك
 غيرى اولورسه تفخيم واجبدر ليله القدر الف شهر
 عسرا لیسر كبي بشررده راء نائسه نك حكمى يوقاروده
 معلوم اولدى بوندن مستثنا در راء اولى سى اولكى قاعده دن
 مستثنا اولديغى كبي و اكر حائل يا يا خود الف ممال اولورسه
 السیر در انار كبي تفخيم و ترقيق مختلف فيه در (اماراء
 ساكنه نك ماقبلي مكسور اولوبده كسره سى عارض
 اولورسه ارجعى ارجع اركب ارتضى كبي يا خود اصلى
 اولوبده رانك ما بعدنده غير مكسور حرف استعلا بولنور ايسه
 قرطاس لب المزصاد كبي تفخيم واجبدر مكسور اولان
 حرف استعلا بولنور ايسه فرق كبي وصلنده و وقفنده
 تفخيم و ترقيق جائزدر (و دخی را كله نك آخرنده بوانوب
 كسره ايله رانك بيننه حرف استعلا ساكن اولارق حائل
 اولسه جن مصر وعين القطر كبي بلا روم وقفنده بنه
 تفخيم و ترقيق جائزدر بوندن اولنان صورترك ماعداسنك
 حاصره رانك ترقيق واجبدر (معلوم اوله كه رانك روم ايله
 وفقى حالى تفخيم و ترقيق واجب يا جائز اولنده وصلى حالى
 كيدر كثير قرالميم زائده مكسوره دن صكره راء ساكنه يي
 تفخيم ايدر لر مرفقا كبي بونى على القارى ابن شريحدن
 نقل ايلشدر (اما حكم الالف الفك تفخيمى ترقيقى وجوبى

۳ اما قاسر ان اسر اذا يسر
 بونك اصلارى با ايله اولوب يا
 محذوف اولديغى دن اصلارى نه
 دلالت ايجون بلا روم وقفنده
 ترقيق تفخيمدن اوليدر و بونسه
 كيرده مصر حدر اما مص
 اشارت و اشقات ايجدى

Hurûf-u inhiḥād'da lâm, râ, elif'in mâadesinde terkîk vaciptir. Ama lâmin hükmü kaçan lafzatullah'ın mâkabli meftûh gayrı mümal ya mazzum olursa lâm'ını tefhîm vaciptir. Meftûh mümal olursa tefhîm ve terkîk caizdir. Mâkabli meksur olursa terkîk vaciptir.

Ama sâir lâmlar meftûh olup mâ kabli (ص ط ظ) olsa (صلاة طلاق ظل) gibi. Ya beynlerinde elif olsa (فصال) gibi ya bunlardan sonra lâm vakıf ile sakın kılınsa (ان يوصل) gibi ya sâd'ın meftuhayn beyninde lâm sakın olarak bulunsa (صلصال) gibi tefhim ve terkîk caizdir. Bu suretlerin mâ'adesinde lâm'ın terkîki vaciptir.

Ve ama râ'nın hükmü kaçan râ imalesiz meftuh ya ravm ile ravmsız mezmum olup ol kelimedede mâkablinde asla meksur ya, ya-i sakine bulunmasa tefhimi vaciptir. Ama (بشرر) vakfında ve vaslında râ-i evvelinin tefhîmi ve terkîki caizdir. Râ-i saniyesi bilâ ravm vakfında râ-i ulâsına ta'bidir. Ama ol kelimedede mâkablinde bilâ hâil meksur veya ya-i sakine bulunsa (دراستهم , صابرون , حيران , سيروا) gibi râ'nın tefhîmi ve terkîki muhtelefun fihtir. Ama meksur ile râ beyninde bir sakın hâil bulunursa kelime-i 'acemiyyede (ابراهيم , اسرائيل , عمران) gibi tefhîmi vaciptir. Kelime-i Arabiyede ol sakın hail (ص , ط , ق) olup (اصرا , قطرا , وقرا) gibi yahut ya mükerrer olsa (مدرار , اسرار) gibi yine tefhîmi vaciptir. Ama hail bu harflerin gayrı olup râ dahi mükerrer değilse râ'nın mâ ba'dinde kâf-ı meksuranın gayrı harfî isti'la bulunursa (اعراضا) gibi yine tefhimi vaciptir, bulunmazsa ya kâf-ı meksure bulunursa (اشراق) gibi tefhimi ve terkîki muhtelefun fihtir.

Ama râ bila ravm sakın olup mâkabli mazmum ya meftuh olup da bir sakinde hail olmazsa (اركض , واذكر , وبرق , ونحر) gibi ya hail ya ile elif-i mûmâle gayrı olursa tefhim vaciptir (ليلة القدر , الف شهر , عسر اليسر) gibi. (بشرر) da râ-i saniyenin hükmü yukarıda malum oldu. Bundan müstesnadır. Râ-i ulâsı evvelki kaideden müstesna olduğu gibi. Ve eğer hail ya yahut elif-i mûmâle olursa (السير , دار , نار) gibi tefhîm ve terkîk muhtelefun fihtir.

Ama râ-i sakinenin mâkabli meksur olup da kesresi ârız olursa (ارجعى , ارجع , اركب) (ارتضى) gibi. Yahut aslî olup da râ'nın mâba'dinde gayrı meksur harf isti'la bulunursa (قرطاس , لب المرصاد) gibi tefhimi vaciptir. Meksur olan harf-i isti'la bulunursa (فرق) gibi vaslında ve vakfında tefhîm ve terkîk caizdir. Ve dahi râ kelimenin ahirinde bulunup kesra ile râ'nın beyninde harf-i isti'la sakın olarak hail olsa (من مصر , عين القطر) gibi bilâ ravm vakfında yine tefhîm ve terkîk caizdir. Bu zikr olunan savtların mâ'adesinin cem'isinde râ'nın terkîki vaciptir. Malum ola ki râ'nın ravm ile vakf hali tafhîm ve terkîki vacip ya caiz olmada vasıl hali gibidir.

Kesîr kurrallar mîm-i zâide-i meksuradan sonra râ-i sakineyi tefhîm ederler (مرفقا) gibi. Bunu Aliyyü'l- Kâri, İbn Şerîh'den nakil eylemiştir.

جوازی ماقبله تابعه رتفخیمی یا ترقیقی واجب اولان
 حرفه نصرکه واقع اولسه انک دخی تفخیمی یا ترقیقی
 واجبدر جائز اولان حرفه نصرکه واقع اولسه انک دخی
 فخمیمی یا ترقیقی جائز اولور (الادغام ۷ چن حرف مدک
 غیر بر حرف که ساکن اولوب ینه کندو مثلنه اوغراسه
 ادغابی واجب اولور فاضرب به ربحت نبحار تهم مالیه
 عملک کبی ۲ اما مختار اولان مالیه ده وقف اولمقدر (دخی
 رانک غیر بر یه اوغرایان لام غیر تعریف ایله حروف حلفک
 ماعدا مختار بیندن بر یسی ساکن اولوب آخره اوغراسه
 ینه ادغام واجب اولور انقلت دعوا لله قالت طائفة قد تبین
 ان ظلمت قلب رب کبی اما یلهت ذلك ده اظهار ده جائزدر
 (ودخی الم یخلفکم ده ادغام واجبدر اما فاده استعلا وعدم
 استعلا جائزدر ودخی احطت بسطت فرطت ده ادغامده
 اطباقده واجبدر (ودخی چن لام تعریف بواون اوج
 حرفدن بر ینه اوغراسه) ت ت د ذ ر ز س ش ض ط
 ظ ن) ینه ادغام واجب اولور (ودخی تنوین ونون ساکن
 لام ایله رایه اوغراسه ادغام بلاغنه واجب اولور بعض قرا
 عندنده ادغام مع الغنه ده جائز اولور امامیه اوغراسه
 ادغام مع الغنه واجب اولور و اولیله رایه اوغراسه ادغام
 واجب اولور اما مع الغنه اولی در طسم یس والقرآن
 ن والقلم ده ادغامده اظهار ده جائز اولور اما نون ساکن ایله
 و او یا خود یا بر کله ده واقع اولسه اظهار واجب اولور
 صنوان فنوان بنیان کبی (الاخفاء ۷ اظهار ایله ادغام

(بدنده)

۷ معلوم اوله که ادغام قرا عندنده
 ایکی قسمدر بری ادغام صغیردر که
 متقارین اولان ایکی حرف بر کله
 یا ایکی کلمه متقارین اولوب
 او کرسی ساکن اوله بری دخی ادغام
 کبردر که متقارین یا مختارین کلمه
 واحده ده یا کلمه بری متقارین
 اولوب ایکی دخی متحرک اوله
 بو ادغام کبر ابو عمر و بصری به
 مخصوص صدر اما ادغام صغیر
 ابو عمر و مخصوص دکلدر شاطبی
 شرحینده مسطوردر
 ۷ الاخفاء حالة بین الادغام
 والظهار فلا تشدید فیہ در تبیین

پندیده بیصفت در حق تئوین و نون ساکن بواون بش حرفدن
 برینه اوغراسه اخفا مختار اولور (ت ش ج د ذ ز س ش
 ص ض ط ظ ف ق ل ن) اما خایله غینه اوغراسه اخفا
 جائز اولور (ودخی میم ساکن بایه اوغراسه ینه اخفا مختار
 اولور) معلوم اوله که تئوین ایله نون ساکنک اخفاسی ذاتلری
 بالکلیه کیدوب غنه صفتی باقی قالمقدر انک ایچون دل اوچی
 بوشده اولدور اما میمک اخفاسی ذاتی بالکلیه کیدر میوب
 طودا قلمی بر برینه برک باصمیمه رقی ذاتی فی الجملة ستر
 ایتکدر باب اقلایده دخی بویله در (الظهار) معلوم اوله که
 هر حرفده و هر صفت لازمه و عارضه ده اصل اولان
 اظهار اولمقدر اما مانع به نون ایسه که ادغام اخفا
 اقلاب حذف قلب نقل تسهیل اماله اختلاس کبی
 اظهار اولنمازلر بومالعلر واجب یا جائز اولدیغی موضعلر
 غیریده اظهار واجبدر جائز اولدیغی موضعلرده اظهارده
 جائزدر مرجوح اولدقلمی موضعه اظهار مختاردر
 واجب اولدقلمی موضعه اظهار ممتنعدر مثلاً میم ایله
 نون صدیده اولدقلمنده غنه لرینی اظهار واجبدر ودخی
 تئوین و نون ساکن شودرت حرفدن برینه اوغراسه
 همزه ها عین ح اظهار واجب اولور غین ایله خایه
 اوغراسه اظهار جائز اولور میم ساکن میم ایله بایک غیریه
 اوغراسه علیهم غیر علیهم و لا الضالین لکم دینکم الحمد
 کبی اظهار واجب اولور یا ایت ده یاء مخذوفه بی قال ده
 واو مقلوبه بی یقول ده تافک سکون اصلین و اولد حرکت

قال فی التبصیر العبد فی بایه
 هلاک علی الاظهار ای فی الوصل
 وهو الصواب ان شاء الله تعالی انتهى
 قال ابوشامه یعنی بالظهار ان تقف
 علی مائه وقفه لطیفه ای عند وصله
 هلاک و اما ان وصل ای بدون السکت
 فلا یمکن الا ادغام انتهى اراد
 من الوقفة اللطیفه السکت
 تهذیب القرات لسا حلی زاده
 ۳ تسهیل اصطلاح قراده همزه
 تابه بی همزه بینه حرکده
 جنسی اولان و او یا خود یا یا خود
 الف بینه قرانت ایتکدر
 هاشمیه اولمقدر تسکیم کتب
 اداده مسطوردر سطر

Ama elif'in hükmü; elif'in tefhimi, terkîki, vucûbi, cevâzı mâkabline tâbidir. Tefhîmi ya terkîki vacip olan harften sonra vakı° olsa onun dahi tefhîmi ya terkîki vaciptir. Caiz olan harften sonra vakı° olsa onun dahi tefhîmi ya terkîki caiz olur.

İDĞÂM: Kaçan harfî meddin gayrı bir harf ki sakin olup yine kendi misline uğrasa idğâmı vacip olur (فاضرب به ,ربحت تجاریهم ,ما لیه هلك) gibi. Ama muhtâr olan mâliyehde vakıf olunmaktır. Ve dahi râ'nın gayriye uğrayan lâm-ı gayrı tarifle hurûf-u halkın

mâ'ade mütekaribeynden birisi sakin olup âhara uğrasa yine idğâmı vacip olur (اثقلت) gibi. Ama (دعوا لله , قالت طائفة , قد تبين , اذ ظلمتم , قل رب) de izhar da caizdir. Ve dahi (يلهث ذلك) de izhar da caizdir. Ve dahi (احطت) de idğâm vaciptir. Ama kâf' da isti'âlâ ve 'ademi isti'âlâ caizdir. Ve dahi (بسطت , فرطت) de idğâm da, itbâk da vaciptir. Ve dahi kaçan lam-ı tarif bu on üç harften birine uğrasa (ت ت ذ ز س ش ص ض ط ظ ن) yine idğâm vacip olur. Ve dahi tenvin ve nûn-u sakin lâm ile râ' ya uğrasa idğâm bilâğunne vacip olur. Bazı kurra indinde idğâm maa'l-ğunne de caiz olur. Ama mîm'e uğrasa idğâm maa'l-ğunne vacip olur. Vav ile ya'ya uğrasa idğâm vacip olur ama maa'l-ğunne evlâdır. (طسم , يسن , القرآن , ن , والقلم) de idğâm da izhar da caiz olur. Ama nûn-u sakin ile vav yahut ya bir kelimedede vaki olsa izhar vacip olur (صنوان , قنوان , بنيان) gibi.

İHFA: İzhar ile idğâm beyninde bir sıfattır. Kaçan tenvîn ve nûn-u sakin bu on beş harften birine uğrasa (ت ت ج ذ ز س ش ص ض ط ظ ف ق ك) ihfa muhtâr olur. Ama (خ) ile (غ)'a uğrasa ihfa caiz olur. Ve dahi mîm-i sâkin bâ'ya uğrasa yine ihfâ muhtâr olur. Malum ola ki tenvîn ile nûn-u sâkinin ihfâsı zatları bi'l-külliyeye gidip ğunne sıfatı bâki kalmaktadır. Onun için dil ucu boşta olmalıdır. Ama mîm'in ihfâsı zâtını bi'l-külliyeye gidermeyip dudaklarını birbirine berk basmayarak zâtını fi'l-cümle setr etmektir. Bâb-ı iklâb'da dahi böyledir.

İZHÂR: Malum ola ki her harfte ve sıfât-ı lâzım ve ârıza'da asıl olan izhâr olunmaktır. Ama mâ'ni bulunursa ki idğâm, ihfâ, iklâb, hazf, kalb, nakl, teshîl, imâle, ihtilâs gibi izhar olunmazlar. Bu mâ'niler vâcîb ya câiz olduğu mevzuların gayride izhâr vâcîbdir. Câiz olduğu mevzularda izhar da caizdir. Mercûh oldukları mevzuda izhâr mümteni'dir. Mesela mîm ile nûn-i müşeddede olduklarında ğunnelerini izhar vâcîbdir. Ve dahi tenvîn ve nûn-i sâkin şu dört harften birine uğrasa hemze (ء), he (ه), ayn (ع), hâ (ح) izharı vâcîb olur. Ğayn (غ) ile hâ' ya (خ) uğrasa izhar caiz olur. Mîm-i sâkin mîm ile bâ'nın gayriye uğrasa (عليهم غير , الحمد لكم دينكم , عليهم ولا الضالين) gibi izhâr vâcîb olur. (يا ابت) de ya-i mahzûfa'yı, (قال) de vav-ı maktûbeyi (يقول) de kâf'ın sükûn-i aslîsini vav'ın hareke-i menkûlesini,

منقوله سنیء انجمنی ائنگکم اوئنگکم مثلورده همزه مسمله فی
 موسی ممالده الف خالصه بی دخی قتح خالصی بارئنگکم
 ینصرکم مثلورده اختلاس حرکه سنی اظهار بجای یا ممتنع
 اولور اختلاس دیو حرکه بی صوت خنی ایله نطق ایتمکله
 دیر لر بوکا وقف حائنده روم دینلور بعضیلر حرکه نک
 اکثر بی نطقه دیدیلر اقلنی نطقه روم دیدیلر (القلب تنوین
 یا نون ساکن بایه اوغرا قدغه غنه ایله میم مخفات قلمقدر
 (المدد ۳) بسبب ایچون حرف مدلرده بر الفدن زیاده حرف
 لین زده بر الفدن اقل اوزرینه زیاده چکمکدر بعضیلر حرف
 لین ده مداصلی یوقدر دیدیلر ۷ معلوم اوله که سبب مد
 ایکدر معنوی لفظی معنویده ایکدر بری تعظیم ایله بیله
 مبالغه در دعاده استغاثه ده کلمه توحیدده اولدیغی کبی
 وبری دخی یا لکن مبالغه در لاء تبر، ایله برشی نئی ایتدکده
 اولور مثالی لاریب لاشیه لامر دله لاجرم لاشریک له کبی
 لفظیده ایکدر او لکبسی حرف مدد نصکره واقع اولان
 همزه در برکله ده واقع اولسه رمد متصل اولور جاء سوء
 حی کبی ورش روایتنده موثلاً ایله موؤده نک غیریده
 حرف لین ده بویله در شیء سوء کبی بشقه کلمه ده واقع
 اولسه رمد متصل اولور یا ایله انی الخاف توبوا الی الله کبی
 ودخی حرف مددن اول همزه واقع اولوبده ماقبلی اول
 کلمه ساکن صحیح اولوب اول حرف مددخی سبب کبی
 حالت وقفنده تنویندن مبدل اولمازسه ورش قراءتده
 اول همزه ینه سبب مد اولور بوکا مبدل تسمیه اولنور

(ایمانا)

ع القلب قلب التون الساکنه
 فیها مخفاه مع غنة قبل الباء
 (در بییم) حرف اللین
 هم المد زیاده فی
 (در بییم) حرف اللین
 ۷ انلز کوره ترک مد اوزرینه
 نوبیده ایتمکدر که اصل مددر

ایمانا اوتوا نبیین سوا تم اقل آمنای کبی اما یوء اخذ ایت
 او حی یوندن مستشادر بو بایک تفصیلی مطولاتده در
 (ایکنجهسی حرف مد یا حرف لین دنصکره واقع اولان
 سکوندر کرک سکون لازم اولسون دایمه آلان الم الر
 که بعض حم عسق کبی کرک سکون عارض اولسون
 یعلون والصفی دخی ابو عمرو قرآتنده رحیم ملک قال لهم
 کبی بس معلوم اولدیکه مد مطعوز قسم ایش سبب معنوی ایله
 مد متصل مدی مد منفصل مدی مد بدل ساکن لازم مدی
 ساکن عارض مدی متصل لینی ساکن لازم لینی ساکن
 عارض لینی (ودخی معلوم اوله که یوسبب لفظی اولان همزه
 سکون تغیر اولسه لینه مد جائز اولور همزه نك تغیری
 کرک ۷ بین بین ایله هولاء ان کتتم تسهیل قرآتنده
 اولدیغی کبی کرک ابدال ایله اولسون واوله مر سوم اولان
 جزاؤ کبی کرک نقل ایله اولسون ورش روایتنده من آمن کبی
 کرک حذف ایله اولسون هولاء ان کتتم حذف همزه قرآتنده
 اولدیغی کبی ساکنک تغیری متحرک اولغله اولور الم الله ده
 متحرک متحرک کبی (ودخی معلوم اوله که مد ایکی مرتبه در
 طول توسط طول درت الف توسط اوج انفدر یا طول
 بش الف توسط درت انفدر) (ودخی یودرت مرتبه دخی
 کلمه در اطول طول توسط ما فوق القصر بش الف
 درت الف اوج الف ایکی الف یا خود اوج الف ایکی بیق
 الف ایکی الف بر بیق الف یا خود ایکی الف بر الف اوج
 ربع بر الف ایکی ربع بر الف بر ربع ۳ الف دیو بر ربع

۷ بین بین دیدیکی اصطلاح
 قراده تسهیل دید کدریدر که
 همزه ایله حرکه سی جنسی
 اولان الف یا و یا خود یا دیننده
 قرآتندر
 دخی هولاء آله کبی ورش
 عند نده آله ک همزه سی پایه
 تبدیل اولور
 بعضی الف د بو تکافیس
 انفردی ایچق مقداری دخی
 بر حر که فی برخر که مقداری دخی
 اشباع مقدار دیدر یا الف
 فکمه دن و او ایکی ضمه دن
 ایکن کسره دن حاصل دیدر
 یا ایکی

(موسی) mûmâlde elif-i halisa'yi, (ءاعجمی, انکم, اونبکم) misallerde hemze-i müsehhele'yi, (بارنکم, ینصرکم) misallerde ihtilâs harekesini izhar caiz ya mûmteni° olur. İhtilâs diye harekeyi savt-ı hafî ile nutk etmeye derler. Buna vakf halinde ravm denilir. Bazıları harekenin ekserisini nutka dediler; ekallini nutka ravm dediler.

KALB: Tenvin yâ nûn-i sâkin, bâ'ya uğradıkta ğunne ile mim'i muhfât kılmaktır. **MEDD:** Bir sebep için harf-i meddlerde bir eliften ziyade, harf-i lînlerde bir elifden ekal üzerine ziyade çekmektir. Bazıları harf-i lînde medd-i aslî yoktur dediler.

Malum ola ki sebebi med ikidir: Manevi, lafzidir. Manevi de ikidir: Biri ta'zîm ile bile mübâleğa'dır. Dua'da, istiğâse'de, kelime-i tevhîd'de olduğu gibi. Ve biri dahi yalnız mübâleğa'dır. Lâ-i tebri-e ile bir şey nefy etdikte olur. Misali (لا ريب، لا شيء، لا مرد) gibi. Lafzî de ikidir: Evvelkisi harf-i meddden sonra vâki olan hemzedir. Bir kelimedede vâki olsalar **medd-i muttasıl** olur (جاء، سوء، جىء) gibi. Verş rivâyetinde (موئلا) ile (موؤدة) nin gayride harf-i lîn de böyledir (شيء، سوء) gibi. Başka kelimedede vâki olsalar medd-i munfasıl olur (يا ايها، انى اخاف، توبوالى الله) gibi.

Ve dahi harf-i meddden ol hemze vâki^c olup da mâkabli ol kelimedede sâkin sahih olmayıp ol harf-i medd dahi (شيئاً) gibi. Hâlet vakfında tenvînden mübeddel olmazsa Verş kırâat'ında ol hemze yine sebebi medd olur. Buna **medd-i bedel** tesmiye olunur (ايماناً، اوتو، نبيئين، سواتهما، قل آمننا) gibi. Ama (يؤاخذ، ايت، اوحى) bundan müstesnadır. Bu bâb'm tafsili mutavvelât'dadır. İkincisi harf-i medd yâ harf-i lîn'den sonra vâki^c olan sükündür. Gerek sükûn-i lâzım olsun (هم عسق) gibi; gerek sükûn-i ârız olsun (يعلمون، والصيف) gibi. Dahi Ebu Amr Kırâat'ında (قال لهم) gibi.

Pes ma'lum oldu ki medd dokuz kısım imiş; Sebeb-i mâ'nevi ile medd-i muttasıl meddi, medd-i munfasıl meddi, medd-i bedel, sâkin-i lâzım meddi, sâkin-i ârız meddi, muttasıl lînî, sâkin-i lâzım lînî, sâkin-i ârız lînî.

Ve dahi mâ'lum ola ki bu sebebi lafzî olan hemze ve sükûn müteğayyir olsalar yine medd caiz olur. Hemzenin tağyîri gerek beyne beyne ile (هؤلاء ان كنتم) teshîl kırâat'ında olduğu gibi gerek ibdâl ile olsun vâv ile mersûm olan (جزاؤ) gibi, gerek nakil ile olsun Verş rivâytinde (من آمن) gibi. Gerek hazif ile olsun (هؤلاء ان كنتم) hazfi Hamze kırâat'ında olduğu gibi. Sâkinin tağyîri müteharrik olmakla olur (الم الله) da mîm'in teharruki gibi.

Ve dahi ma'lum ola ki medd iki mertebedir: Tûl, tevassud. Tûl dört elif, tevassud üç eliftir. Ya tûl beş elif, tevassud dört eliftir.

Ve dahi bu dört mertebe dahi gelmiştir: Etvâl, tûl, tevassud, mâ fevka'l-kasr. Beş elif, dört elif, üç elif, iki elif yahut üç elif, iki buçuk elif, iki elif, bir buçuk elif yahut iki elif, bir elif üç rubu^c bir elif iki rubu^c, bir elif bir rubu^c.

⁶¹ Bu konuda bilgi için bkz. Karaçam, **Kur'an'ı Kerîm'in Fazîletleri Ve Okunma Kâideleri**, s. 255.

قالديره جق قدر در يا بر كره آديه جك قدر در يا خود الف
 ديه جك قدر در يا خود الف ياره جق قدر در الحاصل
 طول توسط دخي مراتب اربعه نك تقديراتي مختلفه بدر
 حقيقتي مسافه ايله كيفيتي ادا ايله معلوم و واضح اولور
 (يس ايدي ساكن لازم مديلدره جمع قرائت كننده طول
 واجبدر متصل مديلدره جهور قرائت كننده طول واجبدر
 بعضي قرادن طول ايله توسط و بعضي قرادن مراتب
 اربعه ده دخي كلمه در اما باقي يدي قسمة مد جا زدر اما
 معنويده يالكز توسطدر متصل مديله طول توسط دخي
 مراتب اربعه كلمه در ساكن عارض مديله دخي مد
 بدلده دخي سوأت لفظنك غيري اولان متصل ايني ده دخي
 ساكن لازم ليني ده بودر دنده طول ايله توسط كلمه در سوأت
 لفظنده توسط متعبدالر ساكن عارض ايني ده طول ايله
 توسط قليلدر اما طول دخي توسط دن اقلدر (معلوم اوله كه
 مد اين زده طول ايكي الف يا اوج القدر توسط ترك مد ايله
 طولك بينيدر ديو شاطبي اشارت ايلوب ابو شامه تصریح
 ايتسدركن مدلين ده مداصلينك انكار ينه بتيدر ٧
 (الوقف : تنفس ايله صوتي قطع ايتكدر وقفده اصل اولان
 سكون اوزره اولقدر اما ضممه زده اشتمامده روده كلمه در
 كسره زده انجق روم كلمه در اهل ادا عندنده ايكسیده
 مستحيدر اما رومك استجابي آكددر اما المنخفة همزة لمزة
 منلوزده هاء تأنيث اهل صله عندلنده ميم جمع وصللرنده
 حر كنه عارضه ايله متحر كاره قم الليل ٥٣ هم العدو ولا تنسوا

(الغضل)

قال فلا يجوز الزيادة على خمس الفات
 اجساما يعني في اي من القسمين
 بما يفعل بعض الأئمة واكثر المؤذنين
 من الزيادة في ادجمع البدع واشد
 النكراهة وقال ايضا المد بقدر الف
 ملك بقدر قولك الف او بقدر عقد
 اصبعك فاعرف مراتب المد بقدر
 اصبعك انتهى قيل لا يرضى من ارب
 المد الا بالسمع من الشيخ الماهر
 المدا اقول وجوده في هذا الزمان
 المراسخ اقول وجه المقول
 اعز جهدا المقول
 ٧ زياره اصلي بي قابل اولئك
 عند زده مدلين زده توسط مد
 عند اولان بر القدر اقل ايله
 اصلي اولان ما بينيدر
 طولك ما بينيدر
 الوقف قطع الصوت مع
 النفس در بايم

الفصل اتم الاعلون یومئذ جبتذ کی یونلر ده اشما مده
 رومده جائز دکلدرد و دخی مفرد مذکر ضمیری اولان هاء
 ضمیرک ما قبلی مضموم یا مکسور یا واو ساکنه یا باء ساکنه
 اولسه مختار اولان اشمام و روم جائز اولما مقدر یونلرک
 ما عدا سنده اشمام و روم جائز در له منه واجنبیه و یتفه کی
 (تفریع) حرف موقوفک ما قبلی حرف مدها حرف لین اولسه
 مضموملر ده بدی وجه جائز اولور طول توسط قصر
 طول ایله اشمام توسط ایله اشمام قصر ایله اشمام قصر ایله روم
 نستعین خبر کی مکسور زده درت وجه جائز اولور طول
 توسط قصر قصر ایله روم یوم الدین من خوف کی
 مغنوخلر ده اوج وجه جائز اولور طول توسط قصر
 العالمین لایخیر کی اما بعد مثله لورده اسکا نده رومده
 اشمامده جائز در من الامر مثله لورده اسکا نده رومده جائز در
 ان البقره مثله لورده یا لکن اسکان جائز در (معلوم اوله که
 وقف درت نوعدر اولیکسی ما بعد سر معنی تمام اولیاندرد
 بوکا وقف اضطراری دینلور حال اضطرارک غیریده
 یوفیجیدر مضاف فعل مبتدا اوزر لینه وقف دخی قول ایله
 مقول یننه فاعل ایله مفعول یننه وقف کی ۲ (ایکنجیسی
 وقف حیندر ما بعد سر معنی تمام اولوبده انجق افظا ۷
 ما بعدنه متعلق اوله موصوف ایله صفت یننده بدل ایله
 مبدل منه یننده وقف کی وقف اضطراری نوعیله
 وقف حسن نوعنده ما بعداری آیت اولی ایسه ما بعدلر یله
 ابتدا اولنور دکل ایسه ما قبلر یله ابتدا اولنور (اوججیسی

۳۰ و بالجمله انما صایضهم هاء هم اذا
 لم یقع بعد الکسر او الباء الساکن
 وصلها و وقفا و اما اذا وقع بعد
 واحد هاء فهو یکسره فی الحالیین
 و اما ما یجمع مطلقا فان اتصل به
 ضمیر فان عاصما یضمه و یصل الیه
 او او الساکن وان لم یصل به ضمیر
 فان وقف علیه فان وصل به ضمیر
 بلا روم ولا اشمام وان وصل ساکن
 فهو یسکنه وان وصل ساکن
 فهو یضمه
 ۱ معلوم اوله که ضرورت سن
 حرفلرک اوزر لینه وقف ایتمکدن
 حذر لازمدرد ان من الد علی فلا
 مثلاورده یا بدقلری کی
 ۷ تعلق لفظی دیک قه بولک کاملنه
 تعلق دخی تابعک متبوعنه تعلق
 و یکدر لکن بشرط تمام الکلام
 کما قال

Elif diye bir parmak kaldıracak kadardır, ya bir kere ʿâ diyecek kadardır yâhut elif diyecek kadardır yahut elif yazacak kadardır. Elhasıl tûl, tevessud dahi merâtibi erbeʿanın takdîrâtı muhtelefun fih'dir. Hakikatı müşâfehe ile keyfiyyeti edâ ile maʿlum ve vâzih olur.

Pes imdi sâkin-i lazım-i meddlerde cemiʿ kurra indinde tûl vaciptir. Muttasıl-ı meddler'de cumhur kurra indinde tûl vaciptir. Bazı kurradan tûl ile tevessud ve bazı kurradan merâtibi erbeʿada dahi gelmiştir. Ama bâki yedi kısımda medd caizdir. Ama maʿnevi de yalnız tevessud'dur. Munfasıl-ı medde tûl, tevessud dahi merâtibi erbeʿa gelmiştir. Sâkin âriz medde dahi medd-i bedel'de dahi (سوات) lafzının gayri olan muttasıl-ı lînî de dahi sâkin lâzım lînî de bu dördünde tûl ile tevessud gelmiştir. (سوات) lafzında tevessud müteʿayyindir. Sâkin-i âriz-i lînî de tûl ile tevessud kalîldir. Ama tûl dahi tevessudan ekaldır.

Mâlum ola ki medd-i lînlerde tûl iki elif ya üç eliftir. Tevessut terk-i medd ile tûl'un beynidir diye Şâtibi işaret eyleyip, Ebu Şâme tasrih etmiştir. Lakin medd-i lîn de medd aslının inkârına mebnîdir. **VAKF**: Teneffüsle savt'ı katʿ etmektir. Vakfda aslolan sükûn üzere olmaktır. Ama dammelerde işmam da, ravm da gelmiştir. Kesrelerde ancak ravm gelmiştir. Ehl-i edâ indinde ikisi de müstehâbdır. Ama ravm'ın istihbâbı akîddir. Ama (المنخقة، همزة، لمزة) misallerinde hâ-i te'nîs ehl-i sıla indilerinde mîm-i cemʿ vasıllarında hareke-i ârıza ile müteharrik gelir (قم الليل، هم العدو، ولاتنسوا الفضل، انتم الاعلون،) gibi. Bunlarda işmâm da, ravm da caiz değildir. Ve dahi müfred müzekker zamiri olan hâ-i zamirin mâkabli mazmûm ya meksûr ya vâv-i sâkine ya yâ-i sâkine olsa muhtâr olan işmâm ve ravm caiz olmamaktır. Bunların mâʿadesinde işmâm ve ravm caizdir (له، منه، واجنبيه، ويتقه) gibi. **TEFRÎʿ**: Harf-i mevkûfun mâkabli harf-i medd yâhud harf-i lîn olsa mazmûmlarda yedi vecih caiz olur. Tûl, tevessud, kasr, tûl ile işmâm, tevessud ile işmâm, kasr ile işmâm, kasr ile ravm (نستعين، خير) gibi; Meksûr'larda dört vecih caiz olur: Tûl, tevessud, kasr, kasr ile ravm (يوم الدين، من خوف) gibi. Meftûh'larda üç vecih caiz olur:

Tûl, tevessud, kasr (العالمين، لآخر) gibi. Ama (نعبد) misallerde iskân da, ravm da, işmâm da caizdir. (من الامر) misallerde, iskân da ravm da caizdir. (ان البقر) misallerde yalnız iskân caizdir.

Mâlum ola ki vakf **dört** nev°idir: **Evvêlkisi** mâba°disiz mana tamam olmayandır. Buna vakf-ı ıztırârî denilir⁶². Hâl-i ıztırârın gayride bu kabîhdir. Mesela, muzâf, fiil, mübtedâ üzerlerine vakf dahi kavî ile mekûl beynine; fâ°il ile mef°ûl beynine vakıf gibi⁶³. Bir zaruret olmadan (ان، من، الى، على، فلا) gibi harflerin üzerine vakıf yapmaktan da kaçınmak lazımdır. **İkincisi** vakf-ı hasen°dir. Mâba°disiz mana tamam olup da ancak lafzen⁶⁴ mâba°dine müteallik ola. Mevsûf ile sıfat beyninde bedel ile mübdelün minh beyninde vakıf gibi. Vakf-ı ızdırârî nev°iyle vakf-ı hasen nev°inde mâba°dileri âyet evveli ise mâba°dileriyle ibtidâ olunur, değılse mâkablileriyle ibtidâ olunur⁶⁵.

⁶² Daha fazla bilgi için bkz., Karaçam, **Kur'an-ı Kerîm'in Faziletleri**, s. 328.

⁶³ Te°alluki ma°nevi demek: Mâkabli mâba°di ile bir kıssa ola. Sûre-i Bakara'nın evvelinden (مفلحون) na varınca Mü'minlerin ahvâlini beyan edip; ondan (ولهم عذاب عظيم) e varınca Küffar'ın ahvâlini beyan edip; (ان الله على كل شئ قدير) e varınca Münâfik'ların ahvâlini beyan eylediğı gibi. Eskicizâde, **Terceme-i Dürr-i Yetîm**, s. 18, Haşîye No: 3.

⁶⁴ Te°alluki lafzî demek: Ma°mûlun âmiline te°allukî, dahi tâbiin metbûine te°allukî demektir. Lakin kelâmın tamam olması şartıyla. Eskici zâde, **a.g.e.**, s. 17, Haşîye No: 7.

⁶⁵ Daha fazla bilgi için bkz., Karaçam, **a.g.e.**, s. 330.

وقف کافیدر معنی تمام اولوبده مابعدنده انجق معنی ۳ متعلق
 اوله و بما رزقناهم ینفقون من قبلك علی هدی من ربهم
 اوزرلینسه وقف کی (در دنجسی وقف نامدر ۴ معنی تمام
 اولوبده مابعدنده لفظا ده ومعنی ده متعلق اولیه مالک یوم
 الدین نستعین اوزرینه وقف کی بو ایکی نوعده مابعدیه
 ابتدا اولنور (تذیل) ودخی معلوم اوله که حفص قرآتده
 حالت وقفده یدی کلنک آخرینه برشیدن بدل اولیه رق
 الف لاحق اولشدر الف اوزره وقف اولنور بری متکلم وحده
 ضمیری اولان انادر جمع موضعلرینه الف اوزرینه وقف
 اولنور بری دخی لکاهوالله در بو ایکیکننده سائر قراردخی
 حفصه موافقدر بری دخی الظنونادر بری دخی از سولادر
 بری دخی السبلادر بو اوچنده این کثیر حفصه موافقدر
 بری دخی سلاسلادر حفصدن بر روایتده دخی لامی اسکان ایله
 وقفدر بری دخی اولکی قوار برادر ایکنجیده سکون اوزره
 وقفدر (السکت ۷ تنفس ستر صوتی قطع ایتمکدر اما زمانق
 وقف زمانندن آز اوله وقفک زمانی نفس الاجق قدردر
 پس سکتته وصله مخصوصدر سکتته نک ۹ حکمی ایکنانده
 رومده اشمامده ابدالده دخی غیریده وقف کبیدر رؤس
 آیاتده سکتته کلشدر کرک مابعدنده تعلق اوله کرک اولیه
 امارؤس آیاتک غیریده حفصدن درت موضعده کلشدر
 عوجا قیما من مرقدنا هذا من راق بل ران ودخی
 ابو جعفردن اوائل سوره اولان حروف میجه ده کلشدر
 الم المص ال الم رکهبعض طه طسم طس یس ص حم

(ح)

۳ تعلق معنوی دیمک ما قبل
 مابعدیه بر قصد اوله سوره بقره نک
 اوزدن مقلدون وارنجبه مؤمنین
 احوالی بیان ایروب اذن ولهم
 عذاب عظیم وارنجبه علی
 احوالی بیان ایروب ان الله علی
 کل شیء قدیر وارنجبه منافقین
 احوالی بیان اولدیغی کبی
 وقف نام قصه تمامنده اولان
 وقفدر بلا نفس
 لا السکت قطعده دریم

حم عشق ق ن ادغام اخفا اولنرینی سکنه ایله اظهار
 لازم اولور ودخی جزه قرأئنده همزه نك ماقبلنده کی
 ساکنلرده سکنه کلمتدر من آمن خلوا الی شیاطینهم ابی
 آدم علیهم ءاندرتهم والارض کی بعض قرادن (قال الله
 علی ما نقول وکیل) ده قال اوزرینه سکنه مرویدر اما قول
 ایله مقول یننده وقف فیح اولدیغی کی سکنه ودخی قیجدر
 اولی بودر که قوه نعمه ایله الله لفظنک قال به فاعل اولوق
 توهمنی دفع ایتملور یونی صاحب مدارک ذکر یورمشلردر
 ودخی هاء سکنه لرك وصللرنده بعض قراعدننده وقفه
 یسیره لازمدر عاصم جبع مواضعده وصلنده هابی اثبات
 ایلدی بعضیلر کاییه حساییه لفظلرینک غیریده اثبات
 ایتمیلر اما وقف حالنده هاء سکنه لرك اثباتی متفق علیهدر
 (*) خاتمه فی کیفیه التلاوة (*)

سبعه عشره قرالرینک تلاوته اوج طریقلری واردر تحقیق
 وتدویر و حدر تحقیق ترتیله دیرلر بو عاصم جزه ورشک
 مختار لیدر یعنی قرأئنده ثانی ایلیوب هر حرفه زیاده سز
 نقصان سز حقنی ویرمکدر منلامداری کندو ایله ببله جری
 نفیدن و افراطدن سالم قیلوب ودخی تشدیدلری ایکی
 حرف اظهارندن انقل اولدن محققلری اعتماددن ساکنلری
 محرکدن حرکاتی تولید حرفدن رائی تکریردن نونی تطنین
 دن سالم قلمقدر ودخی همزه لری تحقیق ایتمک حرکات سکناتی
 ایتمام ایتمک اظهارلری اعتماد قلمقدر ودخی حروفی بررینه
 قارشدن میوب و موفدن جائز اولانی ملاحظه ایدوب اخفاری

ه وفي بعض الرسائل حکم السکنه
 حکم الوقف یعنی فی قلب التنوین
 الفاء و قلب التاء المر بوجه هاء
 واسکان المتحرک و غیر ذلک قبل
 علیه لا یقال حکم السکنه علی
 حکم الوقف بل حکمه سماع ایضا
 ففصل بقلب التنوین الفاء فی عوجا
 فی قوله تعالی (لا یغنی شفاعتهم شیئا
 الا بالقلب التنوین الفاء انهم
 جهد المقل

Üçüncüsü vakf-ı kâfî'dir. Mana tamam olup da mâba°dinde ancak mana müteallik ola (وما انزل من قبلك، على هدى من ربهم) üzerlerine vakıf gibi⁶⁶.

Dördüncüsü vakf-ı tâm'dır⁶⁷. Mana tamam olup da mâba°dine lafzen ve de ma°nen de müteallik olmaya (مالك يوم الدين، نستعين) üzerine vakıf gibi. Bu iki nev°ide mâba°diyle ibtidâ olunur⁶⁸.

TEZYÎL: Ve dahi malum ola ki Hafs kırâatinde hâlet-i vakfında yedi kelimenin âhirine bir şeyden bedel olmayarak elif lâhik olmuştur. Elif üzere vakıf olunur. Biri mütekellim vahde zamiri olan ene (انا)° dir. Cemî° mevzi°lerinde elif üzerine vakıf olunur. Biri dahi (لكننا هو الله) dir⁶⁹. Bu ikisinde sâir kurrâ° lar dahi Hafs'a muvâfıktır. Biri dahi (الظنونا)⁷⁰, biri dahi (الرسولا)⁷¹, biri dahi (السيلا)⁷² dir. Bu üçünde İbn-i Kesîr Hafs'a muvâfıktır. Biri dahi (سلاسا)⁷³ dir. Hafs'dan bir rivâyetinde dahi lâm'ı iskân ile vakıftır. Biri dahi evvelki (قواريرا) dir. İkincide (قوارير)⁷⁴ sükûn üzere vakıftır⁷⁵.

SEKTE: Teneffüssüz savt'ı kat° etmektir. Ama zamanı vakıf zamanından az ola. Vakfın zamanı nefes alacak kadardır. Pes sekte vasla mahsûstur. Sekte'nin hükmü iskân'da, ravm'da, işmâm'da, ibdâl'de dahi gayride vakıf gibidir. Ru°ûsu âyatta sekte gelmiştir. Gerek mâba°dine tealluk ola gerek olmaya. Ama ru°ûsu âyâtın gayride Hafs'dan dört mevzi°de gelmiştir. (عوجا قيما، من مرقدنا هذا، من راق، بل ران)

Ve dahi Ebu Ca°fer'den evâil-i sûre olan hurûf-i mu°ceme'de gelmiştir. (الم، ن، ق، عسق، حم، ص، طس، يس، ص، حم، عسق، ق، ن) idğâm, ihfâ olanlarını sekte ile izhar lazım olur. Ve dahi Hamze kırâatin'de hemze'nin mâkablindeki sâkinlerde sekte gelmiştir. (من آمن، خلوا الى شياطينهم، ابني آدم، عليهم ءانذرتهم، والارض) gibi. Bazı kurrâ° dan (قال الله على ما نقول وكيل) de (قال) üzerine yine sekte mervîdir. Ama kavî ile mekûl beyninde vakıf kabîh olduğu gibi sekte dahi kabîhdir⁷⁶. Evlâ budur ki kuvve-i nağme ile Allah (الله) lafzının (قال)'ye fâil olmak tevehhümünî defî° etmelidir. Bunu Sâhib-i Medârik zikr buyurmuşlardır. Ve dahi hâ-i sektelerin vasıllarında bazı kurrâ

⁶⁶ Daha fazla bilgi için bkz., Karaçam, a.g.e., s. 329-330.

⁶⁷ Vakf-ı tâm: Kıssa tamamında olan vakıflardır. Eskicizâde, **Terceme-i Dürr-i Yetîm**, s. 18, Haşîye No: 4.

⁶⁸ Daha fazla bilgi için bkz., Karaçam, **Kur'an-ı Kerîm'in Faziletleri**, s. 329.

⁶⁹ Kehf, 18/36

⁷⁰ Ahzab, 33/10

⁷¹ Ahzab, 33/66

⁷² Ahzab, 33/67

⁷³ İnsan, 76/4

⁷⁴ İnsan, 76/15-16

⁷⁵ Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Karaçam, a.g.e., 317-339

⁷⁶ Daha fazla bilgi için bkz. Karaçam, **Kur'an-ı Kerîm'in Faziletleri**, s. 335-349.

indinde vakfe-i yesîra lazımdır. ‘Âsım cemî‘ mevâzı‘da vaslında hâ’yı isbât eyledi. Bazıları (كتاییه, حسابیه) lafızlarının gayride isbât etmediler. Ama vakıf halinde hâ-i sektelerin isbâtı müttefekun aleyh’dir.

Hâtime Fî Keyfiyeti’t-Tilave:

Seb‘ayı ‘aşera kurrâlarının tilâvette üç tarikleri vardır: Tahkîk ve tedvir ve hadr. Tahkîk tertîle⁷⁷ derler. Bu Âsım, Hamze, Verş’in muhtârlarıdır. Ya‘ni kırâatda teenni eyleyip her harfe ziyâdesiz, noksansız hakkını vermektir. Mesela meddleri kendi ile bile. ceryî nefesten ve ifrâddan sâlim kılıp ve dahi teşdîdleri iki harf izharından eskal olmadan, muhaffefleri ic‘timâddan, sâkinleri tahrîkden, harekât’ı tevlîd-i harfden, râ’yı tekrîr’den, nûn-u tadnînden sâlim kılmaktır. Ve dahi hemzeleri tahkîk etmek, harekâtı sekenatı itmâm eylemek, izhârları ic‘timâd kılmaktır. Ve dahi hurûf-u birbirine karıştırmayıp vukûfdan câiz olanı mülâhaza edip ihfâları harfeynden ekal, harf-i vâhidden ekser kılmaktır.

⁷⁷ Daha fazla bilgi için bkz., Karakılıç, **Tecvid İlmi**, s. 22.

حرفین در اول حرف واحد در اکثر قلم در دخی غالباً قصر
 واختلاس در حذر ایلم کدر (امانو بر تحقیق ایله حذر بدینده
 توسط در یو طریق این عامر کسائی خلف مذ هیدر جمع
 انهدن مرویدر (اما حذر این کثیر ابو عمرو و قالون ابو جعفر
 یعقوبک مختار لری در سرعت ایله قرائتدر مثلا قصر ایله
 تسکین ایله اختلاس ایله ادغام کیر ایله تخفیف همزات ایله دخی
 یونلرک غیر مروی اوللر ایله قرائتدر لکن وصلی اختیار
 ایلیوب لفظی حروفی اعرابی تغییردن حرفی حرفه
 قر شددر مقدر حذر ایلیوب دخی اخفادن حروف مدک
 مدلیخی کیدروب ایتر قلمدن اکثر حرکاتده اختلاس دن فوات
 غنهدن بالجه روایت صحیح اولیانلردن حذر ایتمک و در
 معلوم اوله که بواج طریق ایله قرائت جائزدر اماندور
 اهل ادا عندهنده مختار در ودخی قرآنده جهرده اسرارده
 جائزدر مرویدر تبت صالحه به مقارن اولانی اعلی در اما
 اهل فسق و اهل کباب الحائیکه نعمات موسقه در اندن
 تحذیر روایت صحیح در فی زماننا لحون عجمیه ایله اولان
 تلاوتلر منهی عنه اولغده شیبه در دیوعلی القاری شرح
 مشکاتنده جامع الاصولدن نقل ایلمشدر الفاظ حر وقت
 صحته محافظه ایله اولورسه مکر و هدر اولمازسه حرامدر
 مغیر معنا ایسه مفید صلا تدر لحن بخنده کلور همدان نالی به
 لایق اولان حسن صوت ایله الحان عرب ایله تلاوت ایلمکدر
 یوما موریه در الحان عربدن مراد نعمات تکلف سز حکم
 طبیعت و اصوات سلیفه ایله قرائتدر تکیم عربک حاللری

تلاوت ایله
 در مختار لری
 ایلیوب لفظی
 حروفی اعرابی
 تغییردن حرفی
 حرفه
 قر شددر مقدر
 حذر ایلیوب
 دخی اخفادن
 حروف مدک
 مدلیخی کیدروب
 ایتر قلمدن
 اکثر حرکاتده
 اختلاس دن
 فوات
 غنهدن بالجه
 روایت صحیح
 اولیانلردن
 حذر ایتمک و در
 معلوم اوله
 که بواج
 طریق ایله
 قرائت جائزدر
 اماندور
 اهل ادا
 عندهنده
 مختار در
 ودخی
 قرآنده
 جهرده
 اسرارده
 جائزدر
 مرویدر
 تبت
 صالحه
 به
 مقارن
 اولانی
 اعلی
 در
 اما
 اهل
 فسق
 و
 اهل
 کباب
 الحائیکه
 نعمات
 موسقه
 در
 اندن
 تحذیر
 روایت
 صحیح
 در
 فی
 زماننا
 لحون
 عجمیه
 ایله
 اولان
 تلاوتلر
 منهی
 عنه
 اولغده
 شیبه
 در
 دیوعلی
 القاری
 شرح
 مشکاتنده
 جامع
 الاصولدن
 نقل
 ایلمشدر
 الفاظ
 حر
 وقت
 صحته
 محافظه
 ایله
 اولورسه
 مکر
 و
 هدر
 اولمازسه
 حرامدر
 مغیر
 معنا
 ایسه
 مفید
 صلا
 تدر
 لحن
 بخنده
 کلور
 همدان
 نالی
 به
 لایق
 اولان
 حسن
 صوت
 ایله
 الحان
 عرب
 ایله
 تلاوت
 ایلمکدر
 یوما
 موریه
 در
 الحان
 عربدن
 مراد
 نعمات
 تکلف
 سز
 حکم
 طبیعت
 و
 اصوات
 سلیفه
 ایله
 قرائتدر
 تکیم
 عربک
 حاللری

(بودر)

بودر تلاوت نکرده کند و زه طبع اولان اصوات طبعه لیه
 تلاوت ایدر غیر بی تحسین ایدر پس تالیف صوتی حسن
 دکل ایسه ممکن مرتبه صوتی تحسین و طبعته ترک ایلوب
 غنا ۹ و نهر ۷ و تطبیط ۶ و ترعید ۴ و ترقبص ۳ و نظریب ۲
 و تحزیندن ۸ صافی و کند و ایله جری نفسیدن و روقنی
 نفس ایله تکدیردن عاری و حروف مددک صوتلری دخی
 ضغطدن سالم قلوب دخی بونلرک امثالی که قرائته طبعه
 نفرت ایلدیکی و قلوب و اسماعک مج ایلدیکی حالاتدن
 صوتی تجرید ایدر و اداء بخارجده و بیان صفاتده مبالغه بی
 ترک ایدر که تجریده رعایت ایله قرائت سهله عذبه حلوه
 لطیفه تحصیل ایدر که اصلا اول قرائته مضع ۹ و لولک ۷
 و نمسف و تکلف و تصنع ۳ و نطع ۴ ایلوب و جوه ادادن
 بروجهله کلام فصحا و طباع عمر بدر خارج اولدی سمع
 ملتده و قلبلر خاشعه اوله (ودخی معلوم اوله که اهل ادا
 عندتده لمن ایکی تو عدد بری جلی و بریسی خفیدر
 (لمن جلی حر و فده یا حر که ده یا سکونده خطادر کرک معنا
 متعراوله کرک اولده) حر و فده خطا ذات حروفی یا صفت
 لازمه سینی تبدیل ایتمک یا حرف زیاده ایتمک قلفله ده همزه
 و زیاده سینی کی یا حرف نقصان ایتمکدر مد طبعه بلری ترک
 ایتمک کی حر که ده خطا برخر که بی برحر که نه یا سکونه
 تبدیلدر (سکونده خطا سکونی حر که به تبدیلدر) (لمن حقی
 صفت عارضه ده خطادر) (لمن جلی ایکی قسمدر بری
 هم معنی متغیر هم عرف بره مخالف اولاندر) (بری دخی ایچوق

۳ ساکن اوزرینه سکونی
 کوسروب بند حر که ایله نفرت
 ایتمک
 ۴ قرآن کریم ایله نرم و نغمه ایلوب
 مد لری زیاده چکوب مدا و لیمان
 موضعلری مد ایلوب نغمه لره
 موافق اولسون ایچون
 ۱ تلاوتده عادت ترک ایلوب
 حزین حزین اغلا رکی او قومی
 ۲ آغز چنبوب صاقز چیمک کی
 ایتمک
 ۳ دورلو دورلو صاعقلر باعق
 ۴ تعمق ایتمک افراط دقت ایلوب
 سلاستدن چقارمق

Dahi gâliben kasr ve ihtilâsdan hazer eylemektir

Ama tedvîr, tahkîk ile hadr beyninde tevessuttur. Bu tarîk İbn-i Âmir, Kisâî, Halef mezhebidir. Cemi'î e'immeden mervîdir. Ama hadr İbn-i Kesîr, Ebu Amr, Kâlûn, Ebû ca'fer, Ya'kûb'un muhtârlarıdır. Sür'at ile kırâattır. Mesela kasr ile teskin ile ihtilâs ile idğâm'ı kebîr ile tahfîf'i hemezât ile dahi bunların gayri mervî olanlarıyla kırâattir. Lakin vaslı ihtiyâr eyleyip lafzı hurûfî, i'râbî tağyirden, harfe hareke karıştırmaktan hazer edip dahi ihfâdan hurûf-u meddin meddlerini giderip ebter kılmadan ekser harekâtta ihtilâstan fevât'ı ğunnenen bi'l-cümle rivâyeti sahîh olmayanlardan hazer etmelidir.

Ma'lum ola ki bu üç tarik ile kırâat caizdir. Ama tedvir ehl-i edâ indinde muhtardır. Ve dahi kırâat de, cebr de isrâr da caizdir, mervîdir. Niyet-i sâlihaya mukârin olanı â'lâdır. Ama ehl-i fisk ve ehl-i kitâb'ın elhânî ki neğamât-ı musikiyyedir. Ondan tahzîr rivâyet-i sahîhadır. "Fî zamanına luhûn-u 'acemiye ile olan tilâvetler menhiyyun anh olmağa şebîhdîr" diye Aliyyü'l Kâri, Şerh-u Mişkât'ında Câmi'u'l-Usûl'den nakil eylemiştir. Elfâz-ı hurûfun sıhhatine muhâfaza ile olursa mekruhdur; olmazsa haramdır. Muğayyîr mâ'nâ ise müfsid'i salat'dır. Lahn bahsinde gelir. Hemen tâliye layık olan hüsni-i savt ile elhânî arâb ile tilâvet eylemektir. Bu ma'mûriyedir. Elhân-ı Arâb'dan murâd neğamâti tekellüfsiz, hükmü tabiat ve esvâtı selife ile kırâatdır. Nitekim Arab'ın halleri budur. Tilâvetlerinde kendilerine tabiat olan esvât'ı tayyibeleriyle tilâvet ederler gayriyi tahsîn edemezler.

Pes talînin savtı hasen değılse mümkün mertebe savtını tahsîn ve tabiatına terk eyleyip ğinâ ve tehzîz ve temtîd ve ter'îd ve terkîd ve tadrîb ve tahzîn'den sâfi ve kendi ile ceryi nefesten ve revnakini nefes ile tekdîr'den âri ve hurûf-u meddin savtlarını dahi dağıtdan sâlim kılıp dahi bunların emsali ki kırâet'de tıbâin nefret eylediğı ve kulûb ve esmâ'nın mec eylediğı hâlatdan savtını tecrîd ederek ve edâ-i mehâricde ve beyân-ı sıfâtda mübâleğâyı terk ederek tecvîde riayet ile kırâat-i sehle-i azbe-i hulve-i latîfe tahsîl ede ki aslen evvel kırâatda masğ, vülûk ve te'assûf ve tekellûf ve tesannu' ve tenettu' olmayıp vücûhu edâdan bir veçhile kelam-ı fusha tıbâ'ı Arab'dan hariç olmaya sem'ler mültezze ve kalbler hâşi'a ola.

Ve dahi ma'lum ola ki ehl-i edâ indinde **lahn** iki nev'idir: Biri celî ve birisi hafî'dir. Lahn-ı celî: Hurûf'da ya hareke'de ya sükûn'da hatadır. Gerek mânâ

müteğayyir ola gerek olmaya. Hurûf'da hata, zât-ı harfi ya sıfât-ı lâzime'sini tebdîl etmek ya harf ziyade etmek, kalkale'de hemze ziyadesi gibi. Ya harfi noksan etmektir, medd-i tabîî'leri terk etmek gibi. Hareke'de hata, bir harekeyi bir harekeye veya sükûn'a tebdîldir. Sükûnda hata, sükûn'u sükûn'a tebdîldir. Lahn-ı Celî iki kısımdır: Hem ma'na hem örf-i Arab'a muhâlif olandır. Biri dahi ancak örf'e muhâlif olandır. Elhasıl ma'nayı tağyîr eden lahn'lar celî'dir. Lahn-ı hafî'de ma'na müteğayyir olmaz ancak örf'e muhaliftir.

عرفه مخالف اولاندر (الحاصل معنایی تغییر ایدن لخنر جلیدر
لخن خفیده معنای تغییر اولماز انجیق عرفه مخالفدر (لخن خفیده
ایکی قسمدر بزی عوامک معلوملریدر اخفایی قلبی انظهاری
ادغای ترقیقی تفخیمی مدی قصری ترک ایتمک (بری دخی
انجیق خواصک معلوملریدر رای تکریر نونی تطنین دخی
محلنک غیریده لامی تغلیظ رای ترقیق دخی مخرج واحد
کلی ضممنده اولان مخرج جزئیده خطاکی بو خطا صفات
باقی اولدقجه تغییر حروفه مؤدی دکلدر اما مخرج متمیزه ده
صفات باقی اولارق خطا کاهجه ممکن اولماز دالی عین
مخرجندن وبالعکس اخراج کبی کاهجه تکلف کثیره ایله
ممکن اولور اکر مخرجین ییننده قرب یوانور ایسه لخن
خفینک قسم نانیسنندن اولور راء مهمله بی طاء مهمله
مخرجندن وبالعکس اخراج کبی واکر مخرجین ییننده بعد
یوانور ایسه دان مهمله بی ذال مجبه مخرجندن وبالعکس
اخراج کبی بولخن جلیدن اولور لخن جلی حرام قطعیدر
عقاب شدید مستحقدر قرآن کریمی لخن جلیدن
قورتاره جق قدر تجویده رعایت ایتمک هر قارئک اوزرینه
فرض عیندر لخن خفینک قسم اولی مکروه تحریمیدر اوزرینه
خوف عقاب وارددر قرآن کریمی بوندن تخلص ایده جک
قدر تجویده رعایت ایتمک واجبدر قسم نانیسی مکروه
تخریمیدر نوایی ناقص اولور بوندن تخلص ایچون تجویده
رعایت مستحیدر (اما فساد صلات حقنده حکم لخن بودر که
علماء قراءت عندنده مطلق لخن جلیسی خفیبی مفسد

(صلاتدر)

صلواتدر زیرا قرآن حکیم تجوید ایله نازل اولدی لحن ایله
 رونق فصاحتی کیدر قرآنیدن چقار مطلق لحندن تحفظ
 فرض لازمدر دیدیلر اما فقهاء عظام عند لرنده قاعده
 مرعیه بودر که اعرابده خطایه یعنی حرکات سکنا تده خطا
 تخفیف مشدد قصر ممدود و عکسری دخی اعرابده
 خطا دندر ودخی حر و فده کلماتده جمله زده خطا کرک
 آخرک موضعنه وضع طریقله اوله و کرک زیاده و نقصان
 طریقله اوله و کرک تقدیم تاخیر طریقله اوله ودخی
 وصلده و فده خطا بو خطا لمعنا بی تغییر ایدوب اعتقادی
 کفره مؤدی اولورسه قراء تده و غیریده مفسد صلواتدر
 وقف تام ایله مفصول اولان تبدیل جمل بوئندن مستشار
 مفسد دکلدر حق بودر که معرفت و قوف فضیلت بایندندر
 مطلقا و فده و ترلما و فده معنا تغیر فاحش ایله متغیر
 اولسه بیله عالم بالمعنی دن عمدا دخی اولورسه بیله مفتی به
 اولان عدم فساد صلواتدر دیو ضیاء معنویده و غیریده
 مصر حد در شارح منیه دخی اطلاق اوزره عدم فساد
 ذکر ایله دی و اگر اول خطا زده تغیر معنا کفره مؤدی
 اولورسه اول لفظک قرآنده مثل اولوب معناسی دخی
 لفظ قرآنک معنای هر ادندن غایت بعید اولوبده معنا
 تغیر فاحش قوی ایله متغیر اولورسه یعنی معنین بیئنده
 اصلا مناسبت اولورسه غراب موضعنده غبار لفظی کبی
 یا خود اول لفظ ایچون اصلا معنا اولورسه بنه مفسد
 صلواتدر اما اول لفظک قرآنده مثل اولوب معناسی دخی

Lahn-ı hafî: Sıfat-ı ârıza'da hatadır. Lahn-ı hafî de iki kısımdır. Biri âvâm'ın ma'lumlarıdır. İhfa'yı, kalbi, izhâr'ı, idğâm'ı, terkîk'î, tefhîm'î, medd'i, kasr'ı terk

etmek. Biri dahi ancak havâs'ın ma'lumlarıdır. Ra'yı tekrar, nûn-u tednîn dahi mahallinin gayride lâm-ı tağlîz, ra'yı terkîk dahi mahrec-i vâhid küllî zımında olan mehâric-i cüz-iyye'de hata gibi. Bu hata sıfatı bâki oldukça tağyiri hurûfa müeddi değildir. Ama mehâric-i mütemeyyîzede sıfat bâki olarak hata kahça mümkün olmaz; dâl-i ʿayn mahrecinden ve bil-aks ihrâc gibi. Kahça tekellüfi kesîra ile mümkün olur. Eğer mahreceyn beyninde kurb (قرب) bulunursa lahn-ı hafî'nin kısmı sânisinden olur. Ra'i mühmele'yi tâ'i mühmele mahrecinden ve bi'l-aks ihrâc gibi. Ve eğer mahreceyn beyninde bu'd (بعد) bulunursa dâl'i mühmeleyi zâl'i mu'ceme mahrecinden ve bi'l-aks ihrâc gibi. Bu lahn-ı celî'den olur. Lahn-ı celî haram'ı kat'îdir; Şiddetli azap müstehaktır. Kur'an-ı Kerîm'i lahn-ı celî'den kurtaracak kadar tecvîde riayet etmek her kâri'in üzerine farz-ı ʿayn'dır. Lahn-ı hafî'nin birinci kısmı tahrîmen mekrûhtur. Üzerine şiddetli korku vardır. Kur'an-ı Kerîm'i bundan tahlîs edecek kadar tecvîd'e riayet etmek vacib'dir. İkinci kısmı ise tenzîhen mekrûhtur. Sevabı nâkis olur. Bundan tahlis için tecvîde riayet müstehabdır.

Ama fesâd-ı salât hakkında lahn hükmü budur ki kırâat âlimleri indinde mutlaka lahn-ı celîsi, hafîsi müfsîd-i salâtdır. Zira Kur'an-ı Hakîm tecvîd ile nazil oldu. Lahn ile revnaki fusahâtı gider, kur'aniyetten çıkar. Mutlak lahn'dan tehaffuz farz-ı lâzımdır, dediler. Ama fukahâ-i ʿuzâm indilerinde kâide-i mer'îye budur ki irâb'da hata ya'ni harekât-ı sükûnat'da hata tahfif-i müşeddet, kasr-i memdûd ve aksleri dahi irâb'da hatadandır. Ve dahi harflerde, kelimelerde, cümlelerde hata gerek âhirin mevzî'inde vaz' tarihiyle ola ve gerek takdim te'hîr tarihiyle ola. Ve dahi vasl'da, vakf'da hata, salât'dır. Vakf-ı tâm ile mefsûl olan tebdîl-i cümel bundan müstesnadır; müfsîd değildir.

Hak budur ki ma'rifet-i vukûf fazilet babındandır. Mutlaka vakfda ve terk-i vakıfda ma'na teğayyur fâhiş ile müteğayyir olsa bile ʿâlim-i bi'l-ma'nadan ʿamden dahi olursa bile müftâ bih olan “ʿadem-i fesâd salâtdır” diye “Zıyâ-i ma'neviyye”de ve gayride musarrahdır. ‘Şârih-i Minye’ dahi itlak üzere ʿadem-i fesâd zikr eyledi. Ve eğer evvel hatlarda teğayyur ma'na küfre müedde olmazsa ol lafzın Kur'an'da misli olmayıp ma'nası dahi lafzı Kur'an'ın ma'nayı murâdından gayet uzak olupta ma'na teğayyuru fâhiş-i kavî ile müteğayyir olursa ya'ni iki anlam arasında asla münasebet olmazsa (غُرَابٌ) mevzu'unda (غُبَارٌ) lafzı gibi. Yahut ol lafız için asla ma'na olmazsa yine müfsîd-i salât'dır.

لفظ قرآنك معنای مرادندن بعد اولوب امام معنای مراد
 تغیر فاحش ایله متغیر اولماسه امامین قولنده ینه مفسددر
 امام یوسف قولنده مفسد دکلدر عموم بلوی در دیدی
 احوط اولان امامین قولیسدر ودخی اول لفظك قرآنده
 مثل اولیوب امام معنای مراد متغیر اولماسه قوامین بدلنده
 قیامین لفظ کبی خلاف عکسنه در امام یوسف عندنده
 مفسددر امامین عندنده مفسد دکلدر یوقاعده فقهاء
 متقدمینک زله القاری باینده قاعده زبدر اما فقهاء
 متأخرینک قاعده لری بودر که اعرابنده خطا مطلقا مفسد
 دکلدر کرك اعتقادی کفره مؤدی اوله کرك اولیه اما
 حروفده خطا یعنی بحررفی حرف آخره ابدال اگر بینلری
 مشقت سز تمیز ممکن اولان حرفلردن ایسه صاد مهمله ایله
 طاء مهمله کبی مفسددر الصالحات بد لئده الطالحات کبی
 وا کر مشقت سز بینلری تمیز ممکن دکل ایسه ضاد معجه ایله
 طاء معجه کبی و صاد ایله سین کبی و نایله طا کبی بو مختلف
 قیه در ا کرك عندنده عموم بلوی در مفسد دکلدر متقدمین
 قاعده لری اضبطدر احوطدر اخده اولی در لامتاخرین
 قوللری اوسعدر دیو قاضیحان دخی غیری مشایخدن
 منقولدر (ودخی معلوم اوله که صلا تده و خارج صلا تده
 قراءتده غالب اولان نفسنی اخراج ایدر ایکنندر اما نفسنی
 ایجروه ادخال ایدر کن قرائت عسیردر جهر ایله اولان
 قراءتده صوت قیح اولور مکر وهدر اخفا ایله اولان قراءتده
 کراهت اولما مفسددر اما بو ایکی صورتده تصحیح حروف

(بولنیوب)

لازمیاً تاخرین قاعده لری مسائل
 کثیره ده منقوضه در ابدال
 حرفده احد هما آخرک موضعه
 ابداله اولودر بوقیدی صاحب
 ضبط ذکر ایلمدر رجه الله علیه
 ملا

بوالنما یوب حروف مسموعه حاصل اولماسه قرائت عدا اولماز
 صلوات جائز اولماز کتب فتاواده مصر حدر زیاده سرعت
 ایله اولان قراءتله دخی حکم بویلدیر (تنبیهاث) تالی تلاوتنده
 حروفک حق و مستحقنی ادا ده تیقظ و مراقبه وجهه و مبالغه
 اوزره اوله که حروف ۷ مخالفه نک تجاورل یله عسر اطق
 و ذلل و خللدن دصون اوله زیراترکیب حالی انفراد حالی
 کبی دکادر بواجلدن دینلدیکه من احکم صحتہ التلقظ
 حاله الترکیب حصل حقیقه التجوید بالاتقان والتدریب (ب)
 پس تالی تحفظ و توفی اوزره اولدیغی موضعلر بونلدر که
 اجمالا ذکر اولنور (۱) سرعت ایله قراءتله همزه زوی حذف
 بانهسپیل حرف مفخمک ما قبلنسه تفخیم الفات مرققه بی
 تفخیم ما قبلرینی تفخیم ترقیقلمده اماله صغری ۹ حدنه
 دکن مبالغه مفخمک مجاوری اولان حروف مخفضدی
 تفخیم عایما مثلونک وقفی حالنده مدی ما بعدنه همزه
 کتورمک سبب مدسز مدلی حندی تجاوز (ب) بانک
 جهرنی کیدروب یا فارسی کبی تلفظ حروف قلقله ساکن
 اولدقه قلقله بی عدم اظهار حرکه یا تشدید حدنه دکن
 قلقله ده مبالغه حروفک غیریده قلقله (ت) نانک شدتی
 کیدروب حرف رخوه کبی قلیق شدتده مبالغه ایلیوب
 منکرک کبی قلیق همسنی کیدروب دال کبی قلیق (ث) نایی
 سین کبی تلفظ (ج) ۷ جیمی بلاجهر جیم فارسی کبی تلفظ
 شدتی کیدرمک (ح) حایی ها خاکبی تلفظ سجه مثلورده
 ادغام مزحرحه یا نوح اهبط مثلورده عدم بیان (خ)

لا ذاکه باصفالده مخالف اولان
 حرفلر برینک باینده ذکر اولنور
 ۹ اماله صغری دیکاری قجه بی
 کسره جاننده میل ایندیر
 کسره اوزرینده قجه بی غالب
 قیلر ق
 ۷ قال علی القاری بیخرج اهل مصر
 والشام الجیم من دون مخرجها
 فینشر بها اللسان فینزجوها
 بالثین رکذ بعض اهل اللسان
 بمنزجوها بالكاف لارتفاع
 فی مخرجها بیان جهدها
 قوله فینزجوها بالثین اقول الجیم
 والدال المهملة یشارکان فی جمع
 الصفات ولا یمتازان الا فی المخرج
 فینزجوها تشابه فی التلقظ وقلیقدر
 علی تلفظ الجیم کالدال المهملة
 الا العرب

Ama ol lafzın Kur'an'da misli olup ma'nası dahi lafzı Kur'an'ın ma'nayı murâdından uzak olup ama ma'nayı murâd teğayyuru fâhiş ile müteğayyir olmasa İmameyn kavlinde yine müfsîddir. İmam Yusuf kavlinde müfsîd değildir; "umumi belvâdir dedi.

İhtiyat olan İmameyn kavlidir. Ve dahi ol lafzın Kur'an'da misli olmayıp ama ma'nayı murâd müteğayyir olmasa (قیامین) bedelinde (قوامین) lafzı gibi hılâf aksinedir.

İmam Yusuf indinde müfsîd'dir. İmameyn indinde müfsîd değildir. Bu kaide fukahâ-i mütekaddimîn'in zelletü'l-kârî bâbında kâideleridir.

Ama fukahâ-i müteahhirîn'in kâideleri budur ki i'rab'da hata mutlaka müfsîd değildir; gerek i'tikadı küfre müeddi ola gerek olmaya. Ama harflerde hata ya'ni bir harfi diğ̃er harfe ibdâl eğ̃er aralarını meşakkatsiz temyîzi mümkün olan harflerden ise sâd-ı mühmele ile tâ-i mühmele gibi müfsîd'dir (الصالحات) bedelinde (الطالحات) gibi. Ve eğ̃er meşakkatsiz araları temyîzi mümkün değılse dâd-ı mu'ceme ile zâ-i mu'ceme gibi ve sâd ile sîn gibi ve te ile tâ gibi bu muhtelefun fih'dir. Ekserin indinde 'umum-i belvâdır müfsîd değildir; mütekaddimin kâideleri ezbatır, ehvattır. Ahzühû evlâdır. Müteahhirin kavilleri en genişdir diye Kâdihan dahi gayri meşâyıhdan menkûldür.

Ve dahi ma'lum ola ki salâtda ve salât haricinde kırâatda gâlip olan nefesini ihrâc eder ikendir. Ama nefesini içeriye idhâl ederken kırâat zordur. Cehr ile olan kırâatda savt kabîh olur ki mekruhtur. İhfâ ile olan kırâatda kerâhet olmamaktır. Ama bu iki surette tashîh-i hurûf bulunmayıp hurûf-u mesmû'a hâsıl olmasa kırâat 'ad olunmaz; salât-ı câiz olmaz. Kütüb-i fetevâ'da musarrahdır ziyade sür'at ile olan kırâatlarda dahi hüküm böyledir.

TENBÎHÂT

Tâli tilavetinde hurûfun hakkı ve müstehakkını edada teyakkuz ve murâkabe ve cehd-i mübâlağa üzere ola ki hurûf-u mütehâlifinin tecâvirleriyle 'usr-i nutk ve hata ve düzensizlikten korunmuş ola. Zira terkîb hali infirâd hali gibi değildir. Bu ecilden denil ki:

(من احكم صحة التلفظ حالة التركيب حصل حقيقة التجويد بالاتقان والتدريب)⁷⁸

Pes okuyucunun dikkatli olması ve kendini koruması gerektiğı mevzu'lar bunlardır ki icmâlen zikrolunur.

(أ): Sür'atle kırâet'lerde hemze'leri hazf ya teshil, elifât-ı murakkaka'ları veya mâkablını tefhîm etmek, terkîk'lerinde imâle-i suğra haddine değın mübâlağa, müfahhamın mücâviri olan hurûf-u münhafıdayı tefhîm, (عليماً) misallerinin vakfi halinde, olması gerekenden fazla medd etmek, sebab-i meddsiz medd etmek, meddleri haddinden fazla çekmek gibi hatalardan sakınması gerekir.

⁷⁸ Kim, sadece tek başına değıl de kelime içinde yanyana buldukları esnada doğru okursa sağlamlık ve uygulamada tecvide riayet etmiş demektir.

(ب): Bâ harfinin cehrini giderip bâ-i fârisi gibi teleffuz. Hurûf-u kalkale sâkin olduğunda kalkaleyi ortaya çıkartmamak, harekeyi şeddeleyecek kadar kalkalede mübâlağa etmek; kalkale harflerinin dışında kalkale yapmak.

(ت): Tâ harfinin şiddetini giderip harf-i rihve gibi kılmak, şiddetinde mübâlağa edip müteharrik gibi kılmak,

(ث): Sê harfini sîn gibi okumak.

(ج): Cîm harfini cehr sıfatı olmaksızın cîm-i Fârisi gibi teleffuz etmek, şiddetini gidermek.

(ح): Hâ harfini he (ه) ve hâ (خ) harfleri gibi teleffuz, (فسبحة)⁷⁹ misallerde idğâm, (بمحرزحه) veya (نوح اهبط) gibi misallerde hâ harfini beyan etmemek.

(خ): Hâ harfini ince okumak, sükûn halinde ğayn-ı mu'cemedden hâlis kılmamak.

(د): Dâl harfini sükûnda tê gibi kılıp cehrini gidermek, kalkalesini gidermek.

(ذ): Zâl harfini zây (ز), zâ (ظ) gibi teleffuz etmek.

(ر): Râ harfinin tekrîrini izhâr mahallinin gayride, tefhîm ve terkîk tekrîrini ihfâda mübâlağa edip, müşeddedinde tâ-i mühmele gibi teleffuz etmek.

(ز): Zay harfini zâl (ذ), zâ (ظ) gibi okumak, safir sıfatı olmadan teleffuz etmek, cîm, dâl, tâ'ın mâkablilerinde 'adem-i beyân etmek.

(س): Sîn harfini sê (ث) gibi okumak, safir sıfatı olmadan teleffuz etmek, sâd (ص) gibi tefhîm etmek, cîmden(ج) evvel 'adem-i beyan.

(ش): Şîn harfinin tefeşşî sıfatını giderip sîn (س) gibi kılmak, cîmin (ج) mâkablinde 'adem-i beyan.

(ص): Sâd harfinin safirini, itbâkını gidermek.

(ض): Dâd harfini mahrecinden çıkarmamak, ince okumak, sê (ث) nin mâkablinde 'adem-i beyan, zâ-i mu'ceme ile bir arada olduğunda gerekli ihtimâmı göstermemek.

(ط): Tâ harfini tê (ت) gibi kılıp itbâkını, tefhîmini giderip hems sıfatı vermek.

(ظ): Zâ harfine safir sıfatı verip zâ-i müfham gibi kılmak.

⁷⁹ Kâf, 50/40

فأني ترقيق وقت سكونه عين معجمه دن خلاص قلماق
 (د) دالی سكونه تا كی قلوب جهرنی كیدرمك قلمقه سنی
 كیدرمك (ذ) ذالی زای ظا كی تلفظ (ر) رائك تكریرنی اظهار
 محذرك غیر بده تفخیم و ترقیق تكریرنی اخفاده مبالغه ایدوب
 مسدنده طاء مهمله كی تلفظ (ز) زای ذال ظا كی بلاصغیر
 تلفظ جیم دال ناك ما قبلارنده عدم بیان (س) سنی تا كی
 بلاصغیر تلفظ صاد كی تفخیم جیمدن اول عدم بیان (ش)
 شینك تفسی سنی كیدروب سین كی قلمق جیمك ما قبلنده
 عدم بیان (ص) ٩ صادك صغیرنی اطباقنی كیدرمك (ض)
 ضادی مخرجین عدم اخراج ترقیق ایتك ناك ما قبلنده
 عدم بیان طاء معجمه ایله جمع اولدوقده بیاننده عدم اهتمام
 (ط) طایق تا كی قلوب اطباقنی تفخیمنی كیدروب همس
 ویرمك (ظ) ظایه صغیر و یروب زاء معجم كی قلمق (ع) ٧
 عینی همزه كی شدت و یروب اقصابی حلقدن جهتماق
 جهرنی كیدروب حاء مهمله كی قلمق تكریرنده انلهاریرنی
 محافظه ایتمك الفك ما قبلنده تفخیم ایتك هاتك ما قبلنده
 جنس صوت ایتك الفك ما قبلنده تفخیم ایتك هاتك ما قبلنده
 اظهارنی ترك ایتك (غ) غنی ترقیق عینك قافك شینك
 صادك ما قبلارنده عدم بیان اظهارنده غرغره ایتك (ف)
 فانی واو كی تلفظ افواجا مثللوده ادغام واودن امتیاز ایچون
 قلمقه یا سكته ایتك میم ایله واوك ما قبلارنده عدم اظهار
 تكریر ایلكده بیاننده عدم اهتمام (ق) قانی ترقیق كاف كی
 قلمق (ك) كافك شدتی كیدروب اجراء صوت ایتك شدتنه

(هـ، هـ)

٩ والصاد یفترق عن السین
 بلاطباق ولا یتم علاء والتفخیم
 فلولاهذه السین لكانت صاد
 اضدادها فی السین والهمس
 وعن الزاء هاء التثنية والاولا
 فلولاهذه الاربع لكانت زایا ولولا
 اضدادها فی الزای لكانت صاد
 وفترق السین عن الزای بالهمس
 فقط فلولوا الهمس لكانت زایا ولولا
 فتفرق الزای لكانت سینا
 الجیمرفی الزای لكانت سینا
 جهد المقل
 ٧٢ ما قول و يجب ان یجوز من
 حصر صوت العین بالكلية اذا شدت
 نحو يدع الیهم ویوم یذعون الی
 نار جهنم دكائلا یبرمن الحروف
 القید بیده قال الرضی نفس صوت
 العین قلیلا قول ولذا عد من
 الحروف البینة جهد المقل

همزة اهتمام ايلوب كاف عجمي كفي قلق تفخيم ايمك (ل)
 لا مي جعلنا ظلمنا مثل اولده ادغام ايمك اخفا ايمك بيانده
 قلقه ايدوب مبالغه ايمك حرف مفخمك ما قبلنده ياما بعدنده
 ترفيقه اهتمامي ترك ايمك (م) ميم ساكن اولوب فايه واوه
 اوغراد قده اخفا يا ادغام ايمك اظهارنده مبالغه ايجون
 متحرك قلق حرف مفخمك ما قبلنده متحرك اولد قده تفخيم
 ايمك (ن) نون ساكن اولوب واوه فايه اوغراد قده شدتي
 ورمبوب اخفا يا اظهار ايلوب ادغام ايمك مقام اخفاده
 اظهار ايمك يعلمون مثل اولده وقفنده اخفا ايمك متحرك
 اولد قده تفخيم ايمك تكرر ايلد كده بيانده اعتنايي ترك ايمك
 اما لا تأمناده ابو جعفر ك ما عدا عشره قرالري ايجون
 ايكي وجه واردر بري ادغام صحيح ايله اشمام بري دخي
 بلا ادغام روم اما ابو جعفر اشمام سز روم سز ادغام محض
 ايلدي (واوي يعلمون مثل اولده تفخيم ما قبلني تفخيم مفخمك
 ما بعدنده ترفيقه اعتنايي ترك ايمك (و) واوك هر حالده ترفيقي
 لازدر (ه) هاء تأنيثي وقفنده تحريك وقفنده ما بعدنده هرزه
 ساكنه زياده ايمك وقفنده بيتي ترك ايمك جاء مهمله كفي تلفظ
 (ي) ياي متحرك اولد قده لطف ايله اخراجده اعتنايي ترك
 ايمك حرف مد اولد قده نمكني حسن ايتامك با خصوص
 ما بعدنده متحرك اوله الذي يوس كفي مشدد اولد قده
 لو كدن تحفظي ترك ايمك مكرر اولد قده عدم اظهار عدم
 بيان يحيي نسبي كفي با خصوص اولكيسي مشدد اوله
 واي الله حيتيم كفي (التشديد) هر حرف مشددك تشديدي

٣ ولا تظهر الميم الساكنة الا قبل
 ما عدا الباء وفي الوقف فاذا لم تظهر
 عشرم اقبل الحروف التي اظهر قبلها
 تعين ان ظهور رختها في الوقف
 عليهم على عليهم في الوقف
 فاذا وقف على الغنة الظاهرة
 وعند صوت الغنة قليلا واما اذا
 وصلت الميم بغير المنغصوب فقطهر
 الميم بلا غنة ظاهرة فيكون زمان
 اظهار الميم عند الوصل ايسر من
 زمان اظهارها عند الوقف
 بيان جهده المقل

(ع): °Ayn harfıne hemze gibi şiddet verip aksâyı halkdan çıkarmak, cehrini giderip hâ-i mühmele gibi kılmak, tekrarında izhârlarını muhâfaza etmemek, elifin mâkablinde şiddetli harf gibi bi'l-külliyeye savt'ı habs etmek, elifin mâkablinde tefhîm etmek, hâ (ح) nın mâkablinde izhârını terk etmek.

(غ): Ğayn harfini terkîk okumak, ʿayn (ع)ʼin, kâf (ق)ʼin, şîn (ش)ʼin, dâd (ض)ʼin mâkablilerinde ʿadem-i beyan, izharında gargara etmek.

(ف): Fâ harfini vav gibi teleffuz etmek, (افواجا) örneğinde idğâm etmek, vâvʼdan imtiyâz için kalkale ya sekte etmek, mîm ile vâvʼin mâkablilerinde ʿadem-i izhâr etmek, tekrar eyledikte beyânında gerekli ihtimâmı göstermemek.

(ق): Gâf harfini, kâf gibi terkîk kılmak.

(ك): Kâf harfinin şiddetini giderip icrâ-i savt etmek, şiddetine, hemsine ihtimâm etmeyip kâf-ı ʿacemi gibi kılmak, tefhîm etmek.

(ل): Lâm harfini (جعلنا, ظللنا) gibi misallerde idğâm etmek, ihfa etmek, beyânında kalkale edip mübâlağa etmek, harf-i muʿcemin mâkablinde ya mâbaʿdinde terkîkine ihtimâmı terk etmek.

(م): Mîmʼi sakin olup fâʼya, vâvʼa uğradıkta ihfâ veya idğâm etmek, izhârında mübâlağa için müteharrik kılmak, harf-i müfhâmın mâkablinde müteharrik oldukça tefhîm etmek.

(ن): Nûn sakin olup vâvʼa, fâʼya uğradıkta şiddetini vermeyip, ihfâ veya izhâr eyleyip idğâm etmemek, ihfâ makamında izhâr etmek, (يعلمون) örneğinde vakfında ihfâ etmek, müteharrik oldukça tefhîm etmek, tekrar ettiğinde beyânında iʿtinayı terk etmek, ama (لاتأمننا) de Ebu Caʿferʼin dışında ʿaşere kurraları için iki vecih vardır. Biri idğâm-ı sahîh ile işmâm, biri dahi idğâm olmadan ravm etmektir. Ama Ebu Caʿfer, işmâmsız, ravmsız idğâm-ı mahz eyledi.

(و): Vav harfini (يعلمون) gibi kelimelerde tefhîm okumak veya mâkablini tefhîm okumak, müfhâmın mâbaʿdinde terkîkine iʿtinayı terk etmek. Vâvʼın her halde terkîki lazımdır.

(ه): Ha-i teʼnîsʼi vakfında tahrik, vakfında mâbaʿdine hemze-i sâkine ziyade etmek, vakfında beyânını terk etmek, hâ-i mühmele gibi teleffuz etmek.

(ي): Yâ harfi müteharrik oldukça lütf ile ihrâcına iʿtinayı terk etmek, medd harfi oldukça icâbını iyi yapmamak, bâ-husus mâbaʿdinde müteharrik ola, (الذى يوسوس) gibi müşedded oldukça ondan önlemi (tedbiri) terk etmek, tekrar oldukça izhâr ve beyan etmemek (يحيى، نسخي) gibi. Bâ-husus evvelkisi müşedded ola (ولي الله حبيئتم) gibi.

اتمام ايتامك وقفده تشديد في اظهار ايجون تحريك
 (السكون) سكون علم مثل لورك وقفنده دخی انعمت
 المغضوبه اتمام ايلوب حرکه في اخفاواختلاس ايتامك
 اظهار ايجون اوزرينه سكتته ايتامك (الحركة) حرکه في
 اختلاس جائز اولد ايجي موضعده باخصوص كسرتين
 متجاورتين باضمتين متجاورتينك ثابلهنده اختلاس ايله تلفظ
 ايلوب اتمام ايتامك مكسور ايله مضموم جمع اولدقده
 ايكسندنه مكسور يا مضموم تلفظ ايتامك فتحه ك ما بعدى
 ياء ساكنه اولدقده كسره يه اماله ايتامك يديه كبي فتحه في دخی
 محلى اماله دن خوف ايجون تفخيم ايتامك فتحه في اشباع
 ايلوب الف ممال تولد ايتامك باخصوص يوم خير
 مثل لورك حالت وقفنده اوله (الوقف) قطع صوت ايتامك
 وقفك حكيمى اولان تسكيني ويرمك تاء تأنيثى هابه قلب سز
 وقفك حكيمى ويرمك ٧ تنوينى الفه قلب سز وقفك حكيمى
 ويرمك روم سز يا اشمام سز مد عارض سز وقفك حكيمى
 ويرمك دخی بوذكر اولنان شيلرك امثالنده وبومواضعده
 نالى مذكور اولان محذورات وخلق وذلندن توفى وحذر
 اوزره اوله تا كه تجويد حروف بولثوب هر حرفك حق
 ومستحقى ادا ايلوب قرآن حكيم كندويه شفيع اوله
 باذن الله تعالى تمت الكتاب بعون الله
 الملك الوهاب

قال السوطى الاسم المنصوب
 المنون يوقف عليه بالالف بدلا من
 التنون ومثله اذا في مثل قوله تعالى
 واد اليلين فان تونه وان لم يكن
 تنونا لكنه يبدل الف ايضا في الوقف
 وقال ابن ابراهيم في كتاب الوقف
 ومثل التنون في حالة انصب التنون
 ومثل التنون في حالة انصب التنون
 الخفيفة اللاحقة بالفعل والواقع
 منه في القرآن موضعان ليكونا من
 الخفيفة اللاحقة في التسفعا في
 الصاعرين في يوسف ولتسفعا في
 العلق يوقف عليهما بالالف بدلا من
 التنون الخفيفة كرا الميراد المنصوب
 التنون ما لم يكن فيه تاء انا نيب
 التنون اقول وذلك نحو رجة من
 الاسم اقول على رجة مجذوف
 ريك فاذا اوقف على رجة هله واما
 التنون ويبدل من التاء هله واما
 المرفوع والمجبرور المتوان فيجذف
 التنون فيهما عند جمع القراء لكن
 بعض العورين يبدل من التنون في
 المرفوع والتنون واومديه وفي
 المجبرور التنون ياء

مدية كذا كرا قول وذا يجوز في الشعر ولا يجوز في القرآن (جهد المقل)

TEŞDÎD Her harf-i şiddetin teşdîdini itmâm etmemek, vakfında teşdîdini izhâr için tahrik etmek. **SÜKÛN** Sükûn (علم، انعمت، المغضوب) gibi misallerin vakfında itmâm eylemeyip harekeyi ihfâ ve ihtilâs etmek, izhâr için üzerine sekte eylemek.

HAREKE Harekeyi ihtilâs câiz olmadığı mevzu^uda bâ-husûs kesrateyni, mütecâvirateyni ya dammeteyni, mütecâvirateynin tenvinlerinde ihtilâs ile teleffuz eyleyip itmâm etmemek, meksûr ile madmûm cem^e oldukta ikisinde meksûr ya madmûm teleffuz etmek, fethanın mâba^udi ya-i sâkine oldukta kesre'ye imâle etmek, (يَدِيهِ) gibi fethayı dahi mahallini imâle yapmaktan korkup tefhîm etmek, fethayı işbâ^e eyleyip elif-i mümâl tevellût ettirmek, bâ-husus (يوم، خير) gibi misallerin vakfında bir elif harfi meydana getirmek.

VAKF Kat^u savt etmeden vakfin hükmü olan teskîni vermek, tâ-i te'nîs'i hâ'ya kâlb etmeden vakfin hükmünü vermek, tenvini elif'e kâlb etmeden vakfin hükmünü vermek, ravm'sız ya işmâm'sız, medd'i ârız'sız vakfin hükmünü vermek. Dahi bu zikrolunan şeylerin emsalinde ve bu mevâzı^uda tâlî mezkûr olan zorluklar ve eksikliklerden, hatadan sakınmak ve tedbir üzere olmak gerekir. Tâ ki harflerin tecvidi bulunup her harfin hakkını ve müstehakkını edâ eyleyip Kur'an-ı Hakîm kendine (okuyana) şeffî^e ola.

بإذن الله تعالى تمت الكتاب بعون الله الملك الوهاب (Allah'ın yardımıyla tamamlandı)

İKİNCİ BÖLÜM

2. MÜELLİFLERİN TECVİD İLMİYLE İLGİLİ ESERLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Birgivi tarafından kaleme alınan altı sayfalık *tecvid risalesi*, Eskicizâde tarafından tercüme ve şerh edilerek yirmi sekiz sayfa olarak genişletilmiştir. Müellif Eskicizâde'nin yapmış olduğu bu çalışma, sadece bir tercüme midir yoksa metinde izahata ihtiyaç duyulan kısımlar açıklığa mı kavuşturulmuştur. Birgivi'nin risalesiyle Eskicizâde'nin eseri arasında ne gibi farklar vardır. Yaptığımız bu çalışmayla tüm bunlar irdelenmiştir.

Yine bu çalışmada Eskicizâde'nin *Terceme-i Dürr-i Yetîm* adlı eseriyle, Cumhuriyet döneminde Karakılıç tarafından yazılmış olan *Tecvîd İlmi* adlı kitabın mukayesesi yapılmıştır. Bu yolla, 16., 19., ve 20. yüzyıllarda tecvid ilmiyle ilgili yazılmış olan bu üç eserin benzer ve farklı yönleriyle değerlendirilmesi hedeflenmiştir.

2.1. ed-Dürrü'l-Yetîm ile Terceme-i Dürr-i Yetîm'in Değerlendirilmesi

Birgivi ve Eskicizâde'nin tecvide ilgili eserleri beş başlık altında mukayese edilmiştir. Bu başlıklar tecvidin tanımı, harflerin mahreçleri, harflerin sıfatları, tilavetin keyfiyeti ve son olarak harflerde yapılması muhtemel hatalar olarak sıralanmıştır.

İkinci bölümün başında belirtildiği gibi altı sayfalık bir risalede işlenen bütün tecvid konularının, Eskicizâde'nin marifetiyle *Terceme-i Dürr-i Yetîm* adlı eserde daha geniş bir çerçevede ele alındığı görülmüştür. Ancak burada ilave bilgileri zikretmekten ziyade bu malumatın ne ile alakalı olduğu tespit edilmiş ve bu tespitler ilgili yerlerde dipnotlarda verilmiştir. Bu bağlamda Birgivi'nin eserinde yer alan bilgilerin yanısıra, onun risalesinde olmayan fakat Eskicizâde'nin eserinde olan ilave bilgiler şu şekilde sıralanmıştır.

2.1.1. Tecvidin Tanımı

Eskicizâde, tecvidi terim olarak tanımlarken Birgivi'nin tarifini dikkate almıştır. Bununla birlikte o, Aliyyü'l- Kâri (ö. 1014/1605)'nin *el-Minehu'l- Fikriyye 'alâ Metni'l- Cezeriyye* adlı eserinden de yararlanmış. Müellif, Kari'nin adı geçen eserinden harflerin hakkı ve müstehakkı arasındaki farkları almış ve bunları haşiyesinde

belirtmiştir⁸⁰. Ancak her ne kadar Birgivî ile Cezeri'nin *tecvîd* tanımları anlam ve içerik bakımından birbirine yakın olsalar da Eskicizâde, bu konuda Cezeri'nin yaptığı tanımları tercih etmiştir⁸¹.

Birgivî, tecvidin tanımından sonra sıfatlar konusuna geçmiştir. Buna karşın Eskicizâde ise “harflerin lâzimi sıfatlarının teğayyuru halinde lahn-i celî meydana gelir” şeklindeki açıklamasıyla ileride zikredeceği lahn konusuna temas etmiştir⁸². Birgivî lâzimi sıfatları belirtirken cehr, şiddet, isti'la, itbâk ve *zıtları* demekle yetinmiştir. Buna karşın Eskicizâde, zıtların karşılığı olan *hems*, *rihvet*, *inhifâd/istifâl* ve *infıtah* sıfatlarını zikretmiştir. O, burada bir de *beyniyye* sıfatına temas etmiştir⁸³. Harflerin lâzimi sıfatlarının adedi Birgivî'nin risalesinde *on beş* iken Eskicizâde'nin eserinde *on altı* olarak belirtilmiştir⁸⁴.

2.1.2. Harflerin Mahreçleri

Harflerin mahreçleriyle ilgili kısma geçmeden önce Eskicizâde, *Dürri'l-Yetîm*'de olmayan asli ve cüz-i mahreçlerin sayıları hakkında kısmi açıklamalar yapmıştır. Bu bağlamda harflerin mahreçlerinin nasıl tespit edileceğine dair bilgiler vermiştir⁸⁵.

Eskicizâde, boğaz bölgesinin en dibinden yani aksal-halk bölgesinden çıkan harfleri hemze, he ve elif (ا ؤ أ) olarak saymıştır. O, bu harfler hakkında haşiyelerle birlikte oldukça açıklayıcı bilgiler sunmuştur⁸⁶. Yine, dil mahrecine ait olan kâf (ق), kef (ك), dâd (ض), lâm (ل) ve râ (ر) harflerinin mahreçleriyle ilgili ilave bilgiler sunmuştur⁸⁷. Bir de o, sekizinci mahreçten çıkan te, dâl ve tâ (ط د ت), dokuzuncu mahreçten çıkan ze, sîn ve sâd (ص س ز) ve onuncu mahreçten çıkan sê, zâl ve zâ (ظ ذ ث) harfleri hakkında detaylı bilgiler vermiştir⁸⁸.

Birgivî, sadece dudak mahreçlerinin kısımlarını ve bu bölgeden çıkan harfleri sıralamakla yetinmiştir. Buna karşın Eskicizâde, dudak bölgesine ait harflerin mahreçlerinden hangi şartlarda nasıl seslendirildiklerini etraflıca anlatmıştır.

⁸⁰ Eskicizâde, *Terceme-i Dürr-i Yetîm*, s. 2, Haşiyeye No: 7.

⁸¹ Eskicizâde, *a.g.e.*, s. 2.

⁸² Eskicizâde, *a.g.e.*, s. 2; Birgivî, *Dürri'l-Yetîm*, s. 1.

⁸³ Eskicizâde, *a.g.e.*, s. 3; Birgivî, *a.g.e.*, s. 1.

⁸⁴ Eskicizâde, *a.g.e.*, s. 2; Birgivî, *a.g.e.*, s. 1.

⁸⁵ Eskicizâde, *a.g.e.*, s. 3.

⁸⁶ Eskicizâde, *a.g.e.*, s. 3-4.

⁸⁷ Eskicizâde, *a.g.e.*, s. 4-6.

⁸⁸ Eskicizâde, *a.g.e.*, s. 6.

Diyar-ı Rûm'da / Anadolu ve Arap dünyasında vâv harfinin okunuş şekliyle ilgili Şâtibi ve Cezeri gibi kırâat âlimlerinin görüşlerini detaylı olarak açıklamıştır. Yine külli mahreç olan *hayşûm* bölgesinden çıkan nûn-u muhfât, yani ihfa bâbından olan nûn hakkında risalede olmayan bilgilere yer vermiştir⁸⁹.

2.1.3. Harflerin Sıfatları

Seyyid Ali Mehdi b. Hüseyin, *cehr* sıfatının nefesle ilgili kısmında Birgivî'nin eserinde olamayan ilave bilgiler vermiştir⁹⁰. Yine Birgivî, sadece rihvet sıfatının tanımını yapmakla yetinmişken, buna karşın Eskicizâde, rihvet sıfatının tanımına ilave olarak bu sıfatın harflerini (خس حظ شص هز ضغث فد) şeklinde bir terkible belirtmiştir. Eskicizâde, kalkale sıfatının harflerinden hemzenin durumuyla ilgili bir kapalılığı gidermek için detaya inmekle kalmamış, dahası bu sıfatın harflerini (قطب جد) şeklinde bir terkeb halinde zikretmiştir⁹¹. Hemzenin aslında kalkale sıfatına sahip olduğunu bazı âlimlere istinaden söyleyen Eskicizâde, hemze harfinin teleffuzu esnasında kalkale sıfatında ortaya çıkan ses, nahoş bir sese benzetildiği için ondaki kalkaleden sarf-ı nazar edilmiştir diye beyanda bulunur.

Birgivî, *tefhîm* sıfatında hükmü râ'nın durumlarını beyan etmiş ve birkaç misalle yetinmiştir. Buna karşın Eskicizâde ilgili kısmı tercüme etmiş, ilave bilgiler sunmuş ve râ harfinin her hükmünü örneklerle açıklamıştır. Yine İmam Birgivî, *tefhîm* sıfatına ait harflerin, isti'la harfleri, lafzatullah'ın ve râ'nın kalın okunduğu yerler olduğunu belirterek konuyu kısa kesmiştir. Buna karşın Eskicizâde bu bilgilere ilave olarak elif (ل)'in kalın okunduğu yerleri de *tefhîm* sıfatına eklemiştir⁹².

Eskicizâde, *idğâm* sıfatıyla ilgili haşiyelerde ilave bilgiler zikretmiş ve çokça örnek vermiştir. Bir kelime izharı ya da sakin nûn'un izharı diye bilinen konuyu örnekleriyle birlikte eserinde anlatan Eskicizâde, meselenin daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır⁹³. Birgivî, risalesinde bu hususa yer vermemiştir. Birgivî, *izhâr* sıfatının harflerinden, hangisinde izhâr vacip hangisinde câiz olduğundan, sakin mîmin izhârından bahsetmemiştir. Buna karşın Eskicizâde, *Terceme-i Dürr-i Yetîm* adlı eserinde bu konuları işlerken teferruatlı açıklamalarda bulunmuştur⁹⁴.

⁸⁹ Eskicizâde, *Terceme-i Dürr-i Yetîm*, s. 7.

⁹⁰ Eskicizâde, *a.g.e.*, s. 7.

⁹¹ Eskicizâde, *a.g.e.*, s. 8-9.

⁹² Eskicizâde, *a.g.e.*, s. 11-12; Birgivî, *Dürrü'l-Yetîm*, s. 2.

⁹³ Eskicizâde, *a.g.e.*, s. 12.

⁹⁴ Eskicizâde, *a.g.e.*, s. 13-14; Birgivî, *a.g.e.*, s. 2-3.

Med bahsinde Birgivi, medde sebep olan şeyleri lafzi ve manevi diye ikiye ayırmıştır. Bu ayırmda meddin manevi sebepleri içinde ta'zimin ve lâ-i tebriyede mübalağanın bulunmasını özet bir açıklamada belirtmiştir. Buna karşın Eskicizâde, ta'zimdeki mübalağanın duada, istiâzede ve kelime-i tevhidde olduğunu söylemiştir. Benzer şekilde lâ-i tebriyedeki ta'zimi, diğer bir tabirle cinsini nefyeden lâdaki ta'zimi (لأشريك له) (لأريب لأجرم لأشريك له) örnekleriyle belirtmiştir. Medd-i muttasıla (جاء), medd-i bedele (إيماناً) gibi örnekler vermiştir⁹⁵. Ayrıca o, lafzi med sebeplerinden ikincisi olan sükûn-i lâzım ve ârıza örnekler vermiş, bunların kırâatlerde oluşan farklılıklarından da bahsetmiştir⁹⁶. Seyyid Ali Mehdi b. Hüseyin, meddin mertebelerinden önce, onun çeşitlerinden, derecelerinden ve meddin mertebesinin bir elif miktarından ne kastedildiğini açıklamıştır⁹⁷.

Vakf konusunda Birgivî, oldukça sınırlı bilgi vermiştir. Eskicizâde ise *tefrîc* başlığı altında sükûn olan harfin harekesine göre kaç vecih olacağını örnekleriyle birlikte açıklamıştır. Vakfın çeşitleri konusunda Birgivî örnek vermeden birer cümle ile konuyu izah etmiştir. Eskicizâde *tezyîl* diyerek diğer kırâatlerde olmayan ancak Âsım kırâatinde olan vakflar hakkında örnekler vermiş ve ilave bilgiler sunmuştur⁹⁸.

Eskicizâde, *sekte* bahsinde tercüme ettiği risaleye bazı ilaveler yapmıştır. Bu manada gerek sektenin hükmüyle gerekse kırâatler arasındaki farklılıklarla alakalı konuları örnekleriyle birlikte açıklamıştır⁹⁹.

2.1.4. Tilavetin Keyfiyeti

Birgivî sadece *tahkik*, *tedvir* ve *hadr*'dan oluşan okuyuş şekillerinin tanımlarını yapmakla yetinmiştir¹⁰⁰. Eskicizâde ise bunlara ilave olarak, kırâat imamlarının hangi okuyuşu tercih ettiklerini, tilavetin nasıl olması gerektiğini teferruatlıca anlatmıştır¹⁰¹. Yine İmam Birgivî, eserinde *lahn* konusuna hiç değinmemiştir. Oysa Eskicizâde, *lahn* meselesini önce *lahn-ı celî* ve *hafî* diye ikiye ayırmış, hangi hataların celî, hangilerinin hafî olduğunu belirtmiştir. Hatta o kırâat hatalarının namazla irtibatını kurmuş ve

⁹⁵ Eskicizâde, *Terceme-i Dürr-i Yefîm*, s. 14-15; Birgivi, *Dürrü'l-Yefîm*, s. 3.

⁹⁶ Eskicizâde, *a.g.e.*, s. 15.

⁹⁷ Eskicizâde, *a.g.e.*, s. 15.

⁹⁸ Eskicizâde, *a.g.e.*, s. 17-18; Birgivi, *a.g.e.*, s. 4.

⁹⁹ Eskicizâde, *a.g.e.*, s. 18-19.

¹⁰⁰ Birgivi, *a.g.e.*, s. 4.

¹⁰¹ Eskicizâde, *a.g.e.*, s. 19-21.

meseleyi *lahn* ve *fukaha* açısından değerlendirmiştir. Lahn konusunu ilgili yerlerde örnekler vererek değerlendirmiş ve lahnın hükmünden bahsetmiştir¹⁰².

2.1.5. Tembihât / Harflerde Yapılması Muhtemel Hatalar

Seyyid Ali Mehdi b. Hüseyin, okuyucunun muhtemel hatalarıyla ilgili konuya giriş mahiyetinde bazı açıklamalarda bulunmuştur. Mesela hemze (إ) ile ilgili imale-i suğra'dan bahsetmiştir. Hâlbuki Birgivi, bu iki hususa eserinde hiç değinmemiştir¹⁰³. Yine o, eserinin haşiyelerinde cîm (ج), sâd (ص), ayn (ع) ve mim (م) harfleriyle ilgili ilave bilgiler sunmuştur¹⁰⁴. Yine eserinde (لا تَأْمَنَّا) örneğinden hareketle kırâat imamlarının bu kelimedeki nûn (ن) harfini nasıl okuduklarından bahsetmiştir¹⁰⁵. Birgivi eserinde yâ (ي) harfinden hiç söz etmemiştir¹⁰⁶. Buna mukabil Eskicizâde yâ harfini örnekleriyle birlikte açıklamıştır¹⁰⁷.

Bu bilgilerden hareketle şu neticelere ulaşılmıştır. Eskicizâde olarak meşhur olmuş *Seyyid Ali Mehdi b. Hüseyin Edirnevi* tercümesini ve şerhini yaptığı risalede, anlaşılması güç olan noktaları örnekleriyle birlikte açıklığa kavuşturmuştur. Mesela Birgivi *med* bahsini *yarım sayfada*, *vakf konusunu sekiz satırda*, *sekte konusunu üç satırda*, *tilavetin keyfiyeti konusunu dört satırda* ele almıştır. Buna mükâbil Eskicizâde, *med* bahsini *iki buçuk sayfada*, *vakfı iki sayfada*, *sekteyi bir sayfada*, *tilavetin keyfiyeti konusunu beş buçuk sayfada* anlatmıştır. Bunu yaparken o, kendi bilgi birikiminin yanısıra, Şâtibi (ö. 590/1194) ve Cezeri (ö. 833/1429)¹⁰⁸ gibi kırâat âlimlerinin görüşlerinden istifade etmiştir. Ayrıca onun, Saçaklızâde (ö. 1145/1732) 'nin *Cühdü'l-Mukîl* ve *Tehzîbu'l-Kırâat*¹⁰⁹, Aliyyül Kârî (ö. 1014/1606)'nin *Minehu'l fikriyye alâ Metni'l-Cezeriyye*¹¹⁰ ve Süyûfî (ö. 911/1505)'nin *el-İtkân fî ulûmi'l Kur'an* gibi eserlerden de yararlandığı görülmüştür.

¹⁰² Eskicizâde, **Terceme-i Dürr-i Yetîm**, s. 19-25.

¹⁰³ Eskicizâde, **a.g.e.**, s. 25.

¹⁰⁴ Eskicizâde, **a.g.e.**, s. 25-27.

¹⁰⁵ Eskicizâde, **a.g.e.**, s. 27.

¹⁰⁶ Birgivi, **Dürrü'l-Yetîm**, s. 5.

¹⁰⁷ Eskicizâde, **a.g.e.**, s. 27.

¹⁰⁸ Bkz. Abdurrahman Çetin, **Kur'an Okuma Esasları**, On Üçüncü Baskı, Bursa: Emin yay, 2012, s. 483.

¹⁰⁹ Bkz. Çetin, **a.g.e.**, s. 487.

¹¹⁰ Bkz. Çetin, **a.g.e.**, s. 486.

2.2. Terceme-i Dürr-i Yetîm ile Tecvîd İlmi Adlı Eserin Değerlendirilmesi

Çalışmanın bu bölümünde söz konusu eserlerin değerlendirilmesine geçmeden önce, Celâleddin Karakılıç'ın *Tecvid İlmi* adlı eserini kısaca tanıtmak uygun görülmüştür. Çünkü bu etüdün üçüncü bölümünde yer alan, Türkiye'deki tecvid çalışmaları başlığı altında mevzubahis esere hiç temas edilmemiştir.

Terceme-i Dürr-i Yetîm ile Tecvid İlmi adlı kitapların değerlendirilmesinde, bundan önceki iki eserin mukayesesinde yapıldığı gibi eserler arasındaki farklılıklara temas edilmiş, ilgili yerler dipnotlarda gösterilmiştir.

Yazar, yedi bölümden oluşturduğu kitabını, yaklaşık olarak 230 sayfaya tekâbül edecek biçimde bastırmıştır. Ancak çalışmanın bu kısmında *Tecvid İlmi* adlı eserin *birinci*, *ikinci* ve *dördüncü* bölümleri temel olarak değerlendirmeye alınmıştır. Çünkü *Terceme-i Dürr-i Yetîm* adlı eserde yer alan konular bu bölümlerde işlenmiştir. *Tecvid İlmi* adlı eserdeki diğer bölümlerin içeriği, temel alınan eserle benzeşmediği için sadece özet bilgiler verilmekle yetinilmiştir. Ayrıca müellifin *üçüncü* bölümde, Osmanlı dönemi medreselerinde okutulan, demirbaş hükmünde olan ve hâla günümüzde geçerliliğini koruyan *Karabaş Tecvidi* adlı esere yer vermesi de isabetli olmuştur.

2.2.1. “Tecvid İlmi” Adlı Eserin Tanıtımı

Kitap, 1963 yılında hazırlanmıştır. Elimizdeki eser, dokuzuncu baskı olup, yedi bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde tecvidin tarifi, mevzû'u, gâyesi, farz olduğunun delilleri ve Kur'an'ın kırâatinden bahsedilmiştir. İkinci bölümde harflerin zâti ve ârizi sıfatları, üçüncü bölümde med, tenvin, nûn-i sakin ve idğâmın yanı sıra lafzatullah, hükmü'r-râ, zamîr, sekte, vasl, işmâm, ravm ve ihtilâs gibi muhtelif konular işlenmiştir. Müellif tarafından dördüncü bölümde lahn, teşdîd, sükûn, hareke, vakf konularıyla birlikte, beşinci bölümde Kur'an'ın kırâatiyle ilgili hususlar açıklanmıştır. Yazar, altıncı bölümde Kur'an'ın âdâbı, hatim sonunda yapılacak dua ve tekbir mevzusunu ele almıştır. Yedinci ve son bölümde yazar, kırâat ilmi ve kırâat imamlarından bahsetmiş ve kitabını tamamlanmıştır.

Karakılıç, eserinin giriş kısmına küçük bir elif cüzü koyması, harflerin ebced hesabındaki karşılıklarını vermesiyle dikkat çekmiştir¹¹¹. Yazarın, kitabında, Eskicizâde'nin eserinde yer alan bilgilerle birlikte, verdiği ilave malumatlar aşağıda sunulmuştur.

¹¹¹ Karakılıç, *Tecvid İlmi*, s. 15-18.

2.2.2. Eserlerin Değerlendirilmesi

Bu bölümde ilk önce *Dürri'l-Yetîm* ile *Terceme-i Dürr-i Yetîm* adlı eserler değerlendirilmiştir. Burada ise *Terceme-i Dürr-i Yetîm* ile *Tecvid İlmi* adlı kitaplar mukayese edilmiştir. Söz konusu çalışma tecvid, lâzimi sıfatlar, ârizi sıfatlar ve Eskicizâde'nin eserinde olmayan, ancak Karakılıç'ın kitabında olan bölümler şeklinde dört başlık altında incelenmiştir.

2.2.2.1. Tecvid

Celaleddin Karakılıç, Eskicizâde gibi önce Birgivi'nin, ardından Cezeri'nin tecvidle ilgili yaptıkları tanımlara değinmiştir. Ancak bunlara ilaveten Şaban Efendi (ö. 1178/1778)'nin tanımına da yer vermiştir¹¹². O, harflerin sıfatlarına geçmeden evvel tecvidin mevzû'u, gâyesi ve farz oluşunun delilleri hakkında bilgiler zikretmiştir. Oysa Eskicizâde tecvidin tanımından sonra hemen sıfatlar bölümüne geçmiştir¹¹³.

Kur'an'ın okuyuş şekilleri konusunu Karakılıç, kitabının başında anarken, Eskicizâde ise eserinin sonunda bu konuyu işlemiştir¹¹⁴. Harflerin sıfatlarının tertibi, her iki eserde de aynı biçimde sıralanmıştır¹¹⁵. Ancak müellif Celâleddin, bir harfte bulunması imkânsız olan ve bir harfte bulunabilen sıfatlar konusunu da eserinde işlemiştir. Bu konuyu Cezeri, kitabında *birbirine zıt olan ve zıt olmayan sıfatlar* bağlamında ele almıştır¹¹⁶.

Eskicizâde dört mahreç bölgesinden söz etmiştir. Oysa Cezeri'nin tertibinden hareketle Karakılıç, bunlara beşinci bölge olan *cevf* kısmını da eklemiştir¹¹⁷. Yine o, Hamza Hüdayi (ö. 936/1530)'ye ait olan *Tecvid-i Edaiyye*'deki "mahrec-i mukadder-mahrec-i muhakkak" şeklindeki tertibe de eserinde yer vermiştir¹¹⁸. Bu arada kef (ك) mahrecinin Arabistan'da ve Anadolu'da nasıl çıkarıldığıyla ilgili Cezeri'nin görüşlerini aktarmıştır¹¹⁹. Ayrıca dâd (ض) harfinin mahreciyle alakalı Eskicizâde'nin verdiği bilgilere ilave olarak, hocası Abdurrahman Gürses (1909-1999)'in tavsiyelerine de temas etmiştir¹²⁰. *Terceme-i Dürr-i Yetîm*'de olmayan ancak, Karakılıç'ın kitabında olan ve *cevf* bölgesinden çıkan vâv (و), yâ (ی) ve elif (ا) harfleriyle ilgili bazı bilgiler

¹¹² Karakılıç, *Tecvid İlmi*, s. 19.

¹¹³ Karakılıç, *a.g.e.*, s. 20-26; Eskicizâde, *Terceme-i Dürr'i Yetîm*, s. 3-4.

¹¹⁴ Karakılıç, *a.g.e.*, s. 27-29; Eskicizâde, *a.g.e.*, s. 19-20.

¹¹⁵ Karakılıç, *a.g.e.*, s. 31-32; Eskicizâde, *a.g.e.*, s. 3.

¹¹⁶ Karakılıç, *a.g.e.*, dipnot, 46.

¹¹⁷ Karakılıç, *a.g.e.*, s. 33.

¹¹⁸ Karakılıç, *a.g.e.*, dipnot, 49.

¹¹⁹ Karakılıç, *a.g.e.*, dipnot, 52.

¹²⁰ Karakılıç, *Tecvid İlmi*, dipnot, 56.

vermiştir¹²¹. Bunların yanısıra Karakılıç, harflerin mahreçlerini şematik olarak göstermiştir¹²². Oysa bu, Eskicizâde'nin eserinde gösterilmemiştir.

2.2.2.2. Lâzimi Sıfatlar

Tecvide harflerin sıfatları konusunu, bilginler çok önemsemiştir. Hemen bütün tecvid eserlerinde sıfatlara ve onlara ilişkin deteylara yer verilmiştir. Bu bağlamda Karakılıç, harflerin sıfatlarına ve diğer detaylarına net olarak eserinde temas etmiştir. Mesela o, cehr sıfatının lügat anlamını vermiştir. Bu sıfatın harflerinin on dokuz tane olduğunu belirtmiş ve bunları (ظ ل ق و ر ب ض ء ذ غ ز ا ج ن د م ط ی ع)¹²³ şeklinde sıralamıştır. Bu harflerden (ء ب ج د ط ق)¹²⁴ altı tanesinin nefesin hepsini hapsedtiğini beyan etmiştir. Bu sıfatın ıstılahi anlamını açıklamış ve Saçaklızâde'nin önemli eseri olan *cühdü'l-mukill*¹²⁵, deki tanıma da işaret etmiştir¹²⁶. Yine müellif Celâleddin, (د ت ط ج ي) harfleriyle ilgili yapılan hataları, *Tecvid-i Edaiyye*¹²⁷ adlı eserden hareketle kaydetmiştir.¹²⁸ Hâlbuki Eskicizâde, sadece *cehr* sıfatının tanımını yapmakla iktifa etmiştir¹²⁹.

Yazar Karakılıç *hems* sıfatıyla ilgili bazı açıklamalara da yer vermiştir. O, önce bu sıfatın lügat anlamına değinmiş, daha sonra onun terim anlamını açıklamak için Eskicizâde'nin Terceme-i Dürr-i Yetîm'indeki tanımından yararlanmışır¹³⁰. Bu sıfatın harflerini (فحَّه شخصٌ سكت) şeklindeki terkible beyan etmiştir. O, bu sıfatla ilgili harflerin mahreçlerine özellikle de te (ت) ve kef (ك) harflerinin mahreçlerine dikkat edilmediğinde lahnin kaçınılmaz olduğunu bildirmiştir¹³¹. Müellif, *cehr ve hems* sıfatları arasındaki farklardan bahsederek konuyu tamamlamıştır¹³².

Celâleddin hoca tecvid ilmi adlı eserinde *şiddet* sıfatını da açıklamıştır. Lügat anlamını belirttikten sonra yazar, Eskicizâde'nin şiddet sıfatına yaptığı ıstılahi anlama işaret etmiştir¹³³. Şiddet sıfatının farklı tanımlarına¹³⁴ da değinen müellif, bu harfleri (ب د ج) terkinde biraraya getirmiştir. O, şiddet harflerinden özellikle (ب د ج)

¹²¹ Karakılıç, a.g.e., s. 39.

¹²² Karakılıç, a.g.e., s. 40.

¹²³ Karakılıç, a.g.e., s. 42.

¹²⁴ Karakılıç, a.g.e., dipnot, 70.

¹²⁵ Mar'aşî, Saçaklızâde Muhammed b. Ebû Bekr, *Beyânü Cühdi'l-Mukill*, Konya:Yy., 1286.

¹²⁶ Karakılıç, a.g.e., dipnot, 71.

¹²⁷ Hamza hüdayi, *Tecvid-i Edâiyye*, İzmir: Hafız Nuri Matbaası, 1301.

¹²⁸ Karakılıç, a.g.e., dipnot, 72.

¹²⁹ Karakılıç, a.g.e., s. 41; Eskicizâde, a.g.e., s. 7.

¹³⁰ Eskicizâde, a.g.e., s. 8.

¹³¹ Karakılıç, a.g.e., dipnot, 75.

¹³² Karakılıç, a.g.e., s. 42.

¹³³ Karakılıç, *Tecvid İlmi*, s. 43.

¹³⁴ Karakılıç, a.g.e., dipnot, 77.

harflerinde bulunan şiddet sıfatına dikkat edilmediğinde oluşacak muhtemel kırâat hatalarından bahsetmiştir¹³⁵.

“Tecvid İlmî” adlı eserde yazar, rihvet olarak da adlandırılan *rehâvet* sıfatında önce lügat sonra terim anlama değinmiştir¹³⁶. Ayrıca o, rehâvet sıfatının farklı ıstılahi manalarına da temas etmiştir¹³⁷. Rehavet harflerini (خس حظ شص هز وضغت يافذ) terkinde biraraya getirmiştir. Özellikle he (ه) ve dâd (ض) harflerinden rihvet sıfatı kaldırıldığında meydana gelecek hatalara vurgu yapmıştır¹³⁸.

Celaleddin Karakılıç, *beyniyye* sıfatının lügat ve terim anlamlarını sırasıyla vermiştir. Beyniyye sıfatının Tecvid-i Edâiyye’deki terim tanımına değinmiştir¹³⁹. Ehli edanın harflerinin sayısındaki ihtilafından dolayı şiddet, rihvet ve beyniyye sıfatlarının aralarındaki farklarından bahsetmiştir¹⁴⁰. Beyniyye sıfatı bulunan özellikle ayn (ع) ve râ (ر) harflerindeki¹⁴¹ olası hataları zikretmiş ve ardından sıradaki sıfatı açıklamaya geçmiştir.

“Tecvid İlmî” adlı eserin müellifi Karakılıç, *isti’lâ*, *inhifâd*, *itbâk* ve *infitâh* sıfatları hakkında gerekli bilgileri vermiştir. O, daha önce açıklanan sıfatlarda takip ettiği yõteme, bu sıfatlarda da aynen uymuştur. Ancak *inhifâd* ve *istifâle* sıfatlarıyla ilgili ilave bilgiler sunmuştur¹⁴². Bu arada o, itbâk sıfatıyla ilgili olarak okuyucuyu *Terceme-i Cezeri*¹⁴³ adlı eserdeki ilgili kısma yönlendirmiştir¹⁴⁴.

Yine müellif, *kalkale* sıfatının önce lügat anlamını vermiş, sonra bu sıfatın Eskicizâde’de verilen tanımına işaret etmiştir¹⁴⁵. Ayrıca o, bu sıfatın Tecvid-i Edâiyye’de verilen terim anlamına temas etmiştir¹⁴⁶. Bir de o, kalkalenin nasıl uygulanacağına dair bazı konulardan söz etmiştir¹⁴⁷.

Celâleddin Karakılıç, *ğunne*, *safîr*, *tekrîr*, *tefeşşi* ve *istitâle* sıfatlarının lügat anlamlarını beyan etmiştir. Daha sonra yazar, *Birgivi*’nin eserinde bu sıfatlara takdir edilen terim anlamlarına temas etmiştir. O, *Ğunne* sıfatı dışında, isimleri sayılan diğer

¹³⁵ Karakılıç, a.g.e., dipnot, 78.

¹³⁶ Karakılıç, a.g.e., s. 43.

¹³⁷ Karakılıç, a.g.e., dipnot, 80.

¹³⁸ Karakılıç, a.g.e., dipnot, 81.

¹³⁹ Karakılıç, a.g.e., dipnot, 83.

¹⁴⁰ Karakılıç, a.g.e., s. 44-46.

¹⁴¹ Karakılıç, a.g.e., dipnot, 85.

¹⁴² Karakılıç, a.g.e., dipnot, 92.

¹⁴³ Mağnisi, Ahmed b. Muhammed Mağnîsâvi, **Terceme-i Cezeri**, İzmir: 1301; bkz., Çetin, **Kur’an Okuma Esasları**, s. 486.

¹⁴⁴ Karakılıç, a.g.e., dipnot, 96.

¹⁴⁵ Karakılıç, a.g.e., s. 48.

¹⁴⁶ Karakılıç, **Tecvid İlmî**, dipnot, 101.

¹⁴⁷ Karakılıç, a.g.e., dipnot, 102.

dört sıfatı Tecvid-i Edaiyye¹⁴⁸ adlı eserden hareketle tanımlamıştır¹⁴⁹. *Tefeşsi* sıfatında mülheme ve mu'ceme terimlerini açıklamıştır¹⁵⁰. *İstitâle* sıfatı ile ârizî sıfat olan med arasındaki farka değinmiştir¹⁵¹. Ayrıca *izlâk*, *ismât*, *lîn*, *inhiraf* gibi diğer sıfatlardan da bahsetmiştir¹⁵². Bu sıfatlara Eskicizâde eserinde değinmemiştir.

2.2.2.3. Ârizî Sıfatlar

Karakılıç, harflerin lazımı sıfatlarıyla ilgili açıklamalardan sonra arızî sıfatlar bahsine intikal etmiştir. Zira harflerin lazımlı sıfatlarının yanında arızî sıfatlarının da önemli olduğunu ehl-i eda eserlerinde dile getirmiştir. Bu bağlamda bütün tecvid eserlerinde bu konu sürekli işlene gelmiştir.

Yazar *tefhim* sıfatının önce lûgat, sonra istilâhi anlamına temas etmiştir. Bu sıfatın harflerinin on bir tane olduğunu belirtmiştir. Bunların yedi tanesinin, isti'âlâ (خ ص ط غ ق ظ) harfleri olduğuna işaret etmiştir. Diğer dördünün ise bu harflerle birlikte kalın okunma vasfına sahip olan lâm (ل), râ (ر), elif (ا) ve vâv (و) harfleri olduğunu söylemiştir. O ayrıca tefhîm sıfatının mertebelerine temas etmiş ve bunları kuvvetlilerinden zayıflarına doğru örnekleriyle birlikte açıklamıştır¹⁵³. Bir de (خ ص ط غ ق ظ) harflerinin tefhîm sıfatlarına dikkat edilmediğinde meydana gelecek hatalardan bahsetmiştir¹⁵⁴. Seyyid Ali Mehdi b. Hüseyin, doğrudan tefhîm sıfatının istilahi anlamına temas etmiş, bu sıfatların sayısını on olarak belirtmiş ve vâv (و) harfini ise zikretmemiştir¹⁵⁵.

Müellif, *terkîk* sıfatının önce sözlük anlamını vermiş, sonra Eskicizâde'nin bu sıfata yaptığı istilahi anlamı zikretmiştir. Terkîk sıfatına sahip harflerin sayısını, 21 olarak vermiştir¹⁵⁶. Bu sıfata mevsuf olan ve aynı zamanda hurûf-i meddiyyeden olan vâv (و) ve yâ (ى) ile ilgili teferruatlı malumat vermiştir. Yazar, özellikle (غير خير يغشى) örneklerindeki yâ'larda ve şîn'lerdeki terkîk sıfatına ihtimam gösterilmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Yazar tefhîm ve terkîk sıfatlarının uygulanması esnasında

¹⁴⁸ Daha geniş bilgi için bkz. Çetin, a.g.e., s. 485; Abdullah Çimen, **Osmanlı Dönemi Tecvid Çalışmaları**, <http://www.mushafhariinceleme.diyaret.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 06.07.2019, s. 10.

¹⁴⁹ Karakılıç, a.g.e., s. 49-51.

¹⁵⁰ Karakılıç, a.g.e., dipnot, 116.

¹⁵¹ Karakılıç, a.g.e., s. 51.

¹⁵² Karakılıç, a.g.e., s. 51-53.

¹⁵³ Karakılıç, a.g.e., s. 54.

¹⁵⁴ Karakılıç, a.g.e., dipnot, 126.

¹⁵⁵ Eskicizâde, **Terceme-i Dürr-i Yetîm**, s. 9.

¹⁵⁶ Karakılıç, **Tecvid İlmi**, s. 55.

ifrat ve tefritten kaçınılması gerektiği şeklindeki açıklamasıyla konuyu sonlandırmıştır¹⁵⁷.

Celâleddin hoca *idğâm* sıfatıyla ilgili detaylı açıklamalarda da bulunmuştur. Bu konuda o, Eskicizâde'nin eserinden yararlanmamıştır. Aksine Mağnisâvî (ö. 1000/1591)'nin *Terceme-i Cezeri*¹⁵⁸ ve Hamza Hüdâyî (ö. 936/1530)'nin *Tecvid-i Edaiyye* adlı eserlerinden faydalanmıştır. Yine o, bu hususta Mahmud b. Muhammed en-Nakşîbendi (ö. 1077/1666)'nin *Kitâb-i Güzîde*¹⁵⁹, Zihni Efendi (ö. 1332/1913)'nin *el-Kavlü's-Sedîd fî İlmi't-Tecvîd*¹⁶⁰ adlı eserlerinden de faydalanmıştır. Ancak bunlarla da yetinmeyen yazar *idğâm* meselesinde Hâmid b. Hâcc Abdü'l-fettâh el-Pâluvî (ö. 1252/1836)'nin *Zübdetü'l-İrfân fî Vücûhi'l-Kur'ân* adlı eserine de müracaat etmekten geri durmamıştır. Müellif, takip ettiği tertib üzere *idğâm*'ın önce lügat anlamına işaret etmiş, sonra istilahi anlamına işaret etmiştir. Örnekler eşliğinde *idğâm*'ın hangi durumlarda ortaya çıktığını ve nevilerini açıklamıştır¹⁶¹. *Müdğâm ve müdğâmun fih* kavramlarına temas etmiştir¹⁶². Oysa Eskicizâde, eserinde bu konulara hiç değinmemiştir¹⁶³. Ayrıca Karakılıç, *idğâm*'ın kısımlarını, *idğâm-ı misleyni*, *idğâm-ı mütecâniseyni* ve *idğâm-ı mütekâribeyni* ayrı başlıklar altında ve bol örneklerle teferruatlıca işlemiştir¹⁶⁴.

Müellif, *İhfâ* sıfatının lügat anlamından sonra Birgivi'nin bu sığata uygun gördüğü istilahi manasına yer vermiştir¹⁶⁵. Bir de o, *ihfâ* sıfatının nasıl yapılacağına temas etmiştir¹⁶⁶. Mîm, tenvin veya nûn-i sakinde ne zaman *ihfâ* yapılacağını ve (رَبِّ) örneğinde olduğu gibi mîm ve nûn harfleri dışındaki harflerde *ihfa* etmenin yanlışlığını göstermiştir. Ayrıca yazar, (خَيْرٌ الدِّينِ رَحِيمٌ) gibi kelimelerde ğunne ile vakf edilmesinin yanlışlığından bahsetmiştir¹⁶⁷.

¹⁵⁷ Karakılıç, **a.g.e.**, s. 58-59.

¹⁵⁸ Daha geniş bilgi için bkz. Çetin, **a.g.e.**, s. 486.

¹⁵⁹ Daha geniş bilgi için bkz. Bursalı Mehmed Tahir Efendi, **Osmanlı Müellifleri**, (haz: A.Fikri Tavuz, İsmail Özen) C.I, İstanbul, Meral Yay., ts., s. 29; Abdullah Çimen, **Osmanlı Dönemi Tecvid Çalışmaları**, <http://www.mushaflariinceleme.diyanet.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 06.07.2019, s. 14-15.

¹⁶⁰ Ahmet Turan Arslan, **Son Devir Osmanlı Âlimlerinden Mehmed Zihni Efendi Hayatı Şahsieti Eserleri**, İstanbul: İFAV Yay., 1999, s. 27-33, 99-145; Abdullah Çimen, **Osmanlı Dönemi Tecvid Çalışmaları**, <http://www.mushaflariinceleme.diyanet.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 06.07.2019, s.12.

¹⁶¹ Karakılıç, **a.g.e.**, s. 59-60.

¹⁶² Karakılıç, **a.g.e.**, dipnot, 136.

¹⁶³ Eskicizâde, **Terceme-i Dürr-i Yetîm**, s. 12.

¹⁶⁴ Karakılıç, **a.g.e.**, s. 60-63.

¹⁶⁵ Karakılıç, **a.g.e.**, dipnot, 146.

¹⁶⁶ Karakılıç, **a.g.e.**, dipnot, 149.

¹⁶⁷ Karakılıç, **Tecvid İlmi**, s. 65.

Karakılıç, *izhâr* sıfatıyla ilgili olarak Eskicizâde'nin eserinden azami ölçüde istifade etmiştir. Bu bilgilerin dışında müellif, *izhâr*ın lügat ve terim anlamlarını belirtmiştir. Bu bağlamda o, örnekleriyle *izhâr* harflerine temas etmiş ve bunlarla ilgili ilave bilgiler sunmuştur. İhfâ ve sekteye kaçmadan izharları icra etmenin önemini beyan etmiştir¹⁶⁸.

Müellif Celaleddin, *iklâb* sıfatına aynı zamanda *kalb* sıfatı da denildiğine işaret etmiştir. Bu sıfatın kâmus ve istilâh anlamlarına işaret etmiştir¹⁶⁹. *Kalb* sıfatının terim anlamında Eskicizâde'nin tanımından ziyade Birgivi'nin tanımına değinmiştir¹⁷⁰. İklâb harfî olan bâ'ya tenvin, nûn-i sakın ve mîm-i sakın'ın uğramaları halinde nasıl okunacağını örnekler eşliğinde açıklamıştır.

Yazar Karakılıç, *med* sıfatının sözlük anlamını verdikten sonra, onun terim anlamında Tecvid-i Edaiyye adlı eserden istifade etmiştir. Teferruata girmeden bu sıfatı, zıddı konumundaki *kasr* sıfatıyla mukayese etmiş ve gerekli açıklamalarda bulunmuştur. Meddleri, aslî ve fer-î medler olarak ikiye ayırmış ve bu konuyu genişçe izah etmiştir¹⁷¹. Aslî med konusu olan *zamîr* sıfatıyla ilgili ilave bilgileri dipnotlara yerleştirmiştir¹⁷². Yine medd-i lazîmin çeşitleri ve harf-i lîn hakkında açıklayıcı bilgiler vermiştir¹⁷³.

Medd-i bedel konusunda Eskicizâde ile Karakılıç arasında gerek açıklama ve gerekse örnekler noktasında bazı farklılıklar tespit edilmiştir¹⁷⁴. Örneğin Eskicizâde, meddlerin adedini dokuz olarak belirtmiş buna karşın Karakılıç, bu sayıya *muttasıl lînî meddi*'yi de ilave etmiş ve bunu (فَحْيُوا) örneğiyle açıklamıştır¹⁷⁵. Ayrıca med harflerinin mâkablinde bulunan harflerle ilgili yeterli beyanatta bulunmuştur. Medd-i lâzımdaki sükûnun müdğâm oluşuyla ilgili, surelerin evvelindeki hurûf-u mukattaalar hakkında bazı açıklamalar yapmıştır¹⁷⁶. Medlerin uygulanışıyla ilgili uyarılarda bulunmuş ve böylece bu konuyu tamamlamıştır¹⁷⁷.

Bu çalışmada med konusuyla ilgili olarak Eskicizâde'nin eserinde olan, lakin Karakılıç'ın kitabında bulunmayan kimi farklar da dikkatimizi çekmiştir. Mesela

¹⁶⁸ Karakılıç, **a.g.e.**, s. 66-67.

¹⁶⁹ Karakılıç, **a.g.e.**, s. 67.

¹⁷⁰ Karakılıç, **a.g.e.**, dipnot, 155.

¹⁷¹ Karakılıç, **a.g.e.**, s. 68-70.

¹⁷² Bkz. Karakılıç, **a.g.e.**, dipnot, 161, 162, 165.

¹⁷³ Bkz. Karakılıç, **a.g.e.**, dipnot, 166, 168.

¹⁷⁴ Bkz. Karakılıç, **a.g.e.**, dipnot, 174; Eskicizâde, **Terceme-i Dürr-i Yefîm**, s. 14-15.

¹⁷⁵ Bkz. Karakılıç, **a.g.e.**, dipnot, 173; Eskicizâde, **a.g.e.**, s. 15.

¹⁷⁶ Bkz. Karakılıç, **Tecvid İlmi**, s. 72-73; ayrıca bkz., dipnot, 175, 176, 178.

¹⁷⁷ Bkz. Karakılıç, **a.g.e.**, s. 74.

Eskicizâde, (جاء، سوء، جيء) gibi örnekler eşliğinde medd-i muttasılı tanıtmıştır. Buna mukabil yazar, Verş rivâyetinde olan (موثلاً) ve (موودة) kelimelerinin dışındaki (شَيء،) (شَيء örnekler eşliğinde harf-i lînlerle medd-i muttasıllara dikkat çekmiştir. Medd-i bedelle ilgili örneklere ve istisnalara yer vermiştir. Lafzi meddin çeşitlerinden olan harf-i med ya da harf-i lînden sonra gelen sükûn konusunda Ebu Amr kırâatindeki (رحيم، ملك،) (قال لهم) gibi farklı örneklere temas etmiştir. Sebeb-i lafzi olan hemze ve sükûn'un müteğayyir durumları hakkında bilgi vermiştir¹⁷⁸.

Celâleddin Karakılıç, *vakf* sıfatını da açıklamıştır. Zira o, Eskicizâde'nin *vakf* sıfatıyla ilgili söylediklerine ilave olarak, *tenvinin* ve *müfret ğaib zamîrinin* *vakfından* bahsetmiş ve bu şekilde konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır¹⁷⁹. Yusuf suresindeki (وَلْيَكُونًا)¹⁸⁰ ile ʿAlak suresindeki (لَنْسَفَعًا)¹⁸¹ kelimelerinde nasıl *vakf* yapılacağını izah etmiştir. Benzer şekilde öncesinin harekesi kendi cinsinden olan (هى) (هو) gibi yerlerde nasıl durulacağını izah etmiş ve (تَبَّ، عَلَى) gibi sonu şeddeli olan kelimelerde nasıl durulacağını açıklamıştır. (يَا أَيُّهَا) örneğindeki gibi med harfleri üzerine *vakf* edileceğine işaret etmiştir. Yusuf sûresindeki (لَا تَأْمَنَّا)¹⁸² kelimesinin *vakfıyla* ilgili kırâat imamlarının görüşlerini zikretmiştir¹⁸³. Yazar *secâvendler* hakkındaki bilgilerle konuyu tamamlamıştır¹⁸⁴.

Yazar, *sekte* sıfatında Eskicizâde'nin eserinde yer alan bilgilerin tamamına kitabında yer vermiştir¹⁸⁵. Ancak onda olmayan sektenin *câiz* olmadığı yerlerde *sekte* yapmanın hata olacağını örneklerle açıklamıştır¹⁸⁶. Yazar, her harfin sahip olduğu tüm sıfatları kitabında göstermiştir¹⁸⁷. Kur'an'ın kırâati ile ilgili hususlara birinci bölümde değinmiştir¹⁸⁸. Celâleddin Karakılıç, harflerde meydana gelen okuyucu hataları olarak ifade edilen *lahn* konusunu dördüncü bölümde işlemiştir¹⁸⁹.

¹⁷⁸ Eskicizâde, **Terceme-i Dürr-i Yetîm**, s. 14-15.

¹⁷⁹ Eskicizâde, **a.g.e.**, s. 16-18; bkz., Karakılıç, **a.g.e.**, dipnot, 182.

¹⁸⁰ Yusuf, 12/32.

¹⁸¹ Alak, 96/15.

¹⁸² Yusuf, 12/11.

¹⁸³ Karakılıç, **a.g.e.**, 75-78.

¹⁸⁴ Karakılıç, **a.g.e.**, 79-80.

¹⁸⁵ Karakılıç, **a.g.e.**, 81-82; Eskicizâde, **a.g.e.**, s. 18-19.

¹⁸⁶ Karakılıç, **a.g.e.**, 82.

¹⁸⁷ Karakılıç **a.g.e.**, 83-85.

¹⁸⁸ Karakılıç, **a.g.e.**, s. 27-29.

¹⁸⁹ Karakılıç, **a.g.e.**, 119-125.

2.2.2.4. Eskicizâde'nin Eserinde Olmayan, Ancak Karakılıç'ın Kitabında Olan Bölümler

Karakılıç'ın kitabında yer verdiği bazı konulara bu çalışmada yer verilmemiştir. Çünkü burada Eskicizâde'nin işlediği konular ile bir karşılaştırma yapılmıştır. Bu bağlamda Eskicizâde'nin eserinde olmayan, fakat Karakılıç'ın eserinde ele alınan konular çalışmaya dâhil edilmemiştir. Bu, dâhil edilmeyen bölümlerle ilgili şu değerlendirmeler yapılmıştır. Yazarın da belirttiği gibi kitabının **üçüncü bölümünde**, Âsım kırâatinin esaslarına göre hazırlanmış olan ve Abdurrahman Karabaşî (ö. 904/1498) tarafından kaleme alınan *Tecvid-i Karabâş* kitabındaki¹⁹⁰ konulardan bahsedilmiştir. Burada medd'ler, tenvin, nûn-i sakinin halleri, sakin mîmin durumları, kalkale, râ'nın okunma şekilleri, lafzatullah, zamir, sekte, vakıf, vasl, işmâm, imâle, teshîl, ravm ve ihtilâs işlenmiştir¹⁹¹.

Yine Eskicizâde'nin eserinde olmayan lakin Karakılıç'ın “Tecvid İlmi” kitabında olan konulardan bir diğerine yazar, kitabının **beşinci bölümünde** değinmiştir. Zira o, bu kısımda Kur'an'ın tilavetiyle ilgili meseleleri yirmi dört maddede açıklamıştır. Buna göre müellif, Kur'an kıraatiyle ilgili olarak, (1) Kur'an okuyanın tecvid bilmesini, (2) Tilavete istiâzeyle başlanmasını, (3) Besmele lafzını, (4) Besmele çekmeden istiâzeyle ancak vasl ve kat° ile tilavete başlanabileceğini irdelemiştir. Ayrıca yazar, kırâat ve tecvidle ilgili olarak (5) İşmâm konusunu, (6) (أَمْ مَنْ) lafzıyla ilgili hususları, (7) (أَلَا لِلَّهِ) gibi lafızların durumunu, (8) (ك ض ص ظ و ث ذ ق) şeklinde belirtilen harflerin mahreçlerini, (9) (و ت ه) (يعلمون، نوم، إن، رحم، إيَّاك نعبد) kelimelerinde ve (و ت ه) harflerinde yapılan hataları ve (10) Kur'anda âyet başı zannıyla vakf yapmayı ele almıştır.

Eskicizâde'de olmayan ancak yazarın Tecvid İlmi adlı eserinde olan (11) Yasin¹⁹² suresinin birinci ayetinden ikinci ayete geçişi ve Kalem¹⁹³ sûresinin birinci ayetindeki *hafs*'a göre idğam yapılıp yapılmayacağı, (12) Rum¹⁹⁴ suresinin elli dördüncü ayetindeki (ضَعْفٌ، ضَعْفًا) kelimelerinin okunuşu, (13) Neml¹⁹⁵ suresinin otuz altıncı ayetinde geçen (فَمَا آتَيْنِ) kelimesinde nasıl vakf yapılacağı, (14) Kur'an'ın

¹⁹⁰ Daha fazla bilgi için bkz. Karakılıç, *Tecvid İlmi*, dipnot, 202; Abdullah Çimen, *Osmanlı Dönemi Tecvid Çalışmaları*, <http://www.mushaflarinceleme.diyaret.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 06.07.2019, s. 5-6.

¹⁹¹ Karakılıç, *a.g.e.*, 87-118.

¹⁹² Yasin, 36/1-2.

¹⁹³ Kalem, 68/1.

¹⁹⁴ Rum, 30/54.

¹⁹⁵ Neml, 27/36

vakflarına hâkimiyeti olmayanın durumu ve (15) Bazı risalelerde yer alan “Kur’an’ın birçok yerinde vakf yapmak küfürdür” sözü gibi konuları incelemiştir. Bu arada Karakılıç’ın, Eskicizâde’den farklı olarak (16) Felak¹⁹⁶ suresindeki vakf ve ibtidâları, (17) tilâvet esnasında *Fatiha* suresinin sonunda *âmin* diyerek *Bakara* sûresine başlamanın yanlışlığı, (18) Tûr¹⁹⁷ sûresinin otuz yedinci, Ğâşiye¹⁹⁸ sûresinin yirmi ikinci ayetlerinde geçen sâd (ص) kelimesinin durumları ve (19) (نوم) ile ona benzer kelimeler tilavet edilirken yapılan lahinleri tetkik etmiştir. Son olarak yazar, (20) vakf-ı lâzım, vakf-ı mutlak, vakf-ı câiz, vakf-ı mücevvez ve vakf-ı mürahas gibi Kur’andaki vakf çeşitlerini, (21) secde ayetlerini, (22) kırâet, rivâyet, tarik gibi tilâvet esaslarını ve (23) Hafs’ın, Âsım’dan yaptığı rivâyetler ile ilgili, (24) Bakara iki yüz kırk beşinci ayette yer alan (بِصْطُ) ile Âraf sûresinin altmış dokuzuncu ayetindeki (بِصْطَةً) sözcüğündeki sâd harfinin okunuşunu incelemiştir¹⁹⁹. Bu konuların hiç birine Eskicizâde, eserinde yer vermemiştir. Bu bağlamda karşılaştırma yapılacak bir durum olmamıştır.

Karakılıç, eserinin **altıncı bölümünde**, Eskicizâde’de olmayan bazı tecvid konularına değinmiştir. Örneğin o, Kur’an’ın âdâbından bahsetmiştir. Kendi ifadesiyle yazar bu bölümü, Ömer Ziyâeddin Dağistânî (1850-1920)’nin²⁰⁰ *Âdâbü Kırâ’ati’l-Kur’an* adlı eserinden hareketle yazmıştır. Bu bağlamda o, temsîli okumaya dikkat edilmesi ve Kur’an hatminde Nâs sûresinden sonra Fâtiha sûresinin ve Bakara sûresinin ilk beş ayetinin okunması gerektiğini belirtmiştir. Hatim duasına sâlih kimselerin davet edilmesini ve imkânlar ölçüsünde ikramda bulunulmasını tavsiye etmiştir. Diğerlerine göre daha alçak ve hafif sesle okunması gereken ayetleri ve bunların hangi sûrelerde olduklarını bir tablo halinde göstermiştir. Tilâvette *Duhâ* sûresinden *Nâs* suresine kadar arada kalan surelerde tekbîr, tekbîrle birlikte tehlil veya tahmîd getirilmesi gerektiğini beyan etmiştir²⁰¹.

Celeddin hoca, eserinin **yedinci bölümünde** Eskicizâde’de mevcut olmayan bazı tecvid meselelerine değinmiştir. Bu bağlamda yazar, kırâat ilminin tarifi, mevzuu, amacı ve faydasından bahsetmiştir. Sahih kırâatlerde aranan şartları, mütevâtîr kırâetleri, şazz kırâetleri, kırâat ilmini, Hafs, Verş ve Ebu Amr tarikleriyle tatbikini

¹⁹⁶ Falak, 113/1-2.

¹⁹⁷ Tur, 52/37.

¹⁹⁸ Ğâşiye, 88/22.

¹⁹⁹ Karakılıç, **a.g.e.**, s.127-144.

²⁰⁰ Daha fazla bilgi için bkz. Ziya Musa Bunyatov, “*Ömer Ziyâeddin DAĞİSTÂNÎ*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. VIII, Ankara: TDV Yay., 1993, s. 406.

²⁰¹ Karakılıç, **Tecvid İlmî**, s. 145-170.

konu edinmiştir. Fâtiha sûresindeki kırâat farklılıklarına ve kırâat imamlarının rumuzlarına göre Fâtiha sûresinin okunuş şekillerine değinmiştir. Nafi, İbn-i Kesîr, Ebu Amr, İbn-i Âmir, Âsım, Hamze, Kisâî, Ebu Ca'fer, Ya'kûb ve Halefû'l-Âşir gibi kırâat imamlarını râvîleriyle birlikte ve şematik olarak zikretmiştir. Kırâat imamlarına göre medlerin çekilme miktarları tablo halinde gösterilmiştir. En sonunda yazar, sahabe, tâbiîn ve kırâat ilmiyle uğraşan eser sahiplerinden meşhur kurrâlar hakkında bilgi vermiştir²⁰².

Sonuç olarak Celâleddin Karakılıç'ın, başta mahreçler ve sıfatlar olmak üzere ele alınan konularda, belirtilen farklılıkların dışında *Terceme-i Dürr-i Yetîm*'den azami ölçüde istifade ettiği görülmüştür. Eskicizâde'ye ve kendi görüşlerine ilave olarak müellif Karakılıç, Tecvid-i Edaiyye, Cühdü'l-Mukıll, Terceme-i Cezeri, Kavlüs-Sedîd fî İlmî't-Tecvîd gibi farklı eserlerden istifade etmiştir. Bir de yazarın, zaman zaman Eskicizâde'de yer almayan, ancak Birgivi'nin eserinde yer alan bilgilerden yararlandığına da şahit olunmuştur²⁰³.

Özetle bu üç eser birlikte değerlendirildiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır. Tecvid ilminin önemine binaen Birgivi tarafından, ebat olarak küçük, ancak etkisi bakımından büyük olan *Dürrü-l Yetîm* adlı tecvid risalesinde, anlaşılması güç olan yerleri Eskicizâde, tercüme ve şerh ederek açıklığa kavuşturmuştur. Buna rağmen günümüz insanı tarafından, tam olarak ne demek istendiği anlaşılamayan yerleri ise Celaleddin Karakılıç, telif ettiği eseriyle, daha da anlaşılır kılmıştır. Çünkü Kur'an, kıyamete kadar varlığını sürdürecektir bir kitap olduğundan ve tecvidli okunması emredildiğinden bu ilim önemini korumaya devam edecektir. İşte bu duygu ve düşüncelerden hareketle Arapça olarak yazılan bu küçük fakat etkili risale, önce Osmanlı Türkçesine çevrilmiş, daha sonra latinize edilmiştir. Bununla mümkün olduğunca çok sayıda insanın istifade edebilmesi hedeflenmiştir.

²⁰² Karakılıç, **a.g.e.**, s. 171-218.

²⁰³ Bkz. İklâb sıfatı, Karakılıç, **a.g.e.**, s. 67.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. CUMHURİYET DÖNEMİNDE TECVİD İLMİNİN SERÜVENİ

3.1. Tecvid İlmi Hakkında

Araştırmanın bu safhasında tecvid ilmine kısaca temas etmenin ve bu ilmin Cumhuriyet döneminde sağladığı gelişmenin, bu bilime katkı sunan müelliflere ve eserlerine değinmenin çalışmaya katkı vereceği düşünülmüştür. Bundan maksat birinci ve ikinci bölümlerde ifade edilen bilgilerin, okuyucular tarafından daha iyi anlaşılması hedeflenmiştir.

3.1.1. Tecvid İlminin Tanımı

Arapça bir kelime olan tecvid sözcüğü, (جاد (جود) يجود جودة) kökünden türetilmiştir. Bu fiil tef'îl kalıbına uydurularak (جود تجويدا) mastarından tecvid sözcüğü teşkil etmiştir. Böylece tecvid kelimesi, tef'îl bâbından mastar olmuştur. Sözlük anlamıyla tecvid, bir nesneyi güzel eylemek ve hoşça yapmak anlamına gelmektedir²⁰⁴. Bunun zıddı ise bozuk ve kötü anlamında kullanılan radâe (رداءة) ile karşılanmıştır. Cevdet kelimesi, aynı zamanda güzel, temiz, düzgün ve duru gibi farklı anlamlarda da kullanılmıştır²⁰⁵.

Tecvidin ıstılahi anlamına gelince temelde aynı olan, ancak nüans farklarıyla birbirinden ayırt edilebilen kimi tanımların yapıldığı tespit edilmiştir. Bu tanımlar arasından çok önemli olan birkaç tanesine değinilmiştir. Örneğin, Temhîd adlı kitabın yazarı Cezeri (ö. 833/1429) *tecvîdi*, harflerin hakkını vermek, mertebelerini tertip etmek ve harfî asli mahrecine rücu^e ettirmek olarak tanımlamıştır²⁰⁶. Bu, gerçekten çok yerinde yapılmış bir tanım olarak ulema tarafından hüsn-i kabul görmüştür.

²⁰⁴ İbn. Cezeri, **et-Temhîd**, (thk: Ganim Kudduri), Birinci Baskı, Beyrut: Yy., 2001, s. 59; **el-Okyânûsu'l-Basît fi Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît, Kâmûsi'l-Muhît Tercümesi** (Mütercim Âsım Efendi), C. II, Birinci Baskı, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay., 2013, s. 1394; Abdurrahman Çetin, **Kur'an Okuma Esasları**, s. 77.

²⁰⁵ Mehmet Ali Sarı, **Kur'an-ı Kerîm'i Güzel Okuma Tekniği**, Dördüncü Baskı, İstanbul: İFAV Yay., 2013, s. 43.

²⁰⁶ Cezeri, **Temhîd**, s. 59-60.

Bir yüzyıl sonra yaşayan Birgivi (ö.981/1573) tecvidi, her harfin hakkını yani lâzımı sıfatlarını ve müstehakkını yani ârizî sıfatlarını icra esnasında yerine getirme alışkanlığı veya yatkınlığı olarak tarif etmiştir²⁰⁷. Dikkat edilirse bu tanımda Cezeri'de yer verilen mahreçler kısmı beyan edilmemiştir. Çünkü Birgivi harflerin lâzimi sıfatları arasında ilk sıraya harflerin mahreçlerini yerleştirmiştir.

Kâtip Çelebi (ö. 1081/1670) Keşfü'z-Zunûn adlı eserinde tecvid ilminden şöyle bahsetmiştir. Ona göre tecvid, harflerin çıkış noktaları yani mahreçleri, ayırt edici özellikleri yani sıfatları bakımından Kur'an-ı Kerim'in nazmını tane tane okumaktan bahseden bir ilimdir. Yine o, tecvidin, vasl, vakf, medd, kasr, idgâm, ihfâ, izhâr, imâle, tahkik, tefhim, terkîk, şiddetli harfler, yumuşak harfler, iklab, teshîl ve bunların dışında olanlardan her birinin hakkını vermek olduğunu ifade etmiştir²⁰⁸. Ali Raza Sağman ise tecvidin, hem bir ilim olduğunu hem de bir sanat olduğunu net olarak ifade etmiştir²⁰⁹.

Bu tanımlardan hareketle bir taraftan tecvidin bir teorik yönünün olduğu ve bu yönün iyice belenmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Yine verilerden hareketle tecvidin bir de öğrenilen teorik kısmının pratiğe dökülme yönünün olduğu görülür. Bunlar dikkate alındığında şöyle bir tarifin yapılabileceği beyan edilmiştir. Buna göre tecvid, harflerin adresleri olan çıkış noktalarını belleme, mahreçlerinden çıkarken kazandığı ses özelliklerini hissetmek, yani ayırt edici vasıfları olan sıfatlarını kavramak ve bu bilgileri Kur'an tilaveti esnasında uygulamak ve alışkanlık haline getirmek olarak tanımlanmıştır.

3.1.2. Tecvîd İlminin Önemi

Allah (c.c), yüce kitabında “ Onu tane tane okuduk.”²¹⁰ ve “Kur'an-ı tane tane oku.”²¹¹ buyurmuştur. Böylece O (c.c), Kur'an'ın bir okunuş âdabının olduğunu, gelişi güzel okunamayacağını vurgulamıştır²¹². Bu emri-ilahi gereği ulema, *kirâat ve tecvîd* ilmini icat etmiş ve geliştirmiştir. Hatta bu ilmin kurallarını vaz' etmiştir. Hemen hemen her dilin kendine has harflerden oluşan alfabeleri olduğu gibi son vahyin indirildiği ve Kur'an dili olan Arapçanın da kendine has harflerden oluşan bir alfabeti yani elifbası

²⁰⁷ Sarı, a.g.e., s. 43.

²⁰⁸ Kâtip Çelebi, Mustafa b. Abdullah Hacı Halife, *Keşfü'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütûbi ve'l-Fünûn*, C. I, Beyrut :Dâru İhyâu et-Turâsil-Arabi, ts., s. 353.

²⁰⁹ Ali Rıza Sağman, *İlaveli Yeni Sağman Tecvidi*, İstanbul: Ahmed Saim Matbaası, 1958, s. 5.

²¹⁰ Furkan, 25/32

²¹¹ Müzzemmil, 73/4

²¹² Elmalılı M.Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C. VIII, Hikmet Neşriyat, ts., s. 66; Yazır, a.g.e., s. 397; Hayrettin Karaman vd., *Kur'an-ı Kerîm Ve Açıklamalı Meali*, İstanbul:Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 2010, s. 361, 573.

vardır. Bir hatibin, muhatabına tane tane ve usulüne uygun olarak yaptığı hitabenin çok daha fazla etkili olacağı, dil otoritelerince dile getirilmiştir. Kur'an tilavetinin usulüncü icra edilmesi durumunda insanlar üzerindeki tesirinin muhteşem olacağı kimi vakıalar eliyle ayan beyan görülmüştür. Cumhuriyet döneminde uzun yıllar boyunca İmam Hatip Liselerinde, İlahiyat Fakültelerinde ve Diyanetin İhtisas Eğitim merkezlerinde kıraat ve tecvid dersleri veren, bu konuda güzel bir eser yazan Ramazan Pakdil, “*Bu işin hafriyatı, harfiyatıdır*”²¹³ veciz sözüyle bu duruma işaret etmiştir. Bu yüzden tecvid ilminin inceliklerini öğrenmek ve bu alanda ihtisaslaşmak isteyen her ilim taliplisi için çok önem arzettiği görülmüştür. İşte Kur'an'ın bu özelliğini ortaya çıkaran, kaliteli bir şekilde icra etmeyi üstlenen, kendine has kuralları olan ve ancak iyi bir ağız yoluyla öğrenilebileceğini anlatan *tecvîd ilmi* olmuştur²¹⁴. Tecvid ilminin önemini en iyi ifade eden Cezeri'nin sözlerine burada yer vermenin uygun olacağı düşünülmüştür. O şiir gibi sözlerle tecvidi şöyle betimlemiştir.

من لم يصحح القرآن آثم
وهكذا منه الينا وصل
وزينته الاداء والقراءة
حدر و تدوير وكل متبع
مرتلا مجودا بالعرب²¹⁵

والاخذ بالتجويد حتم لازم
لانه به الاله أنزل
وهو ايضا حلية التلاوة
ويقرأ القرآن بالتحقيق م
مع حسن صوت بلحون العرب

Bu veciz dizelerde Cezeri, tecvidi ahzetmenin yani ilmi ehlerinden öğrenmenin lüzumiyetini anlatmıştır. Kur'an'ı düzgün yani tecvidli okumayanın, günahkâr olacağını vurgulamıştır. Çünkü Allah, vahyini tertîl üzere yani tane tane okunması için indirmiştir. Aynı şekilde Kurân, tecvidli okunarak bize ulaştırılmıştır. Yine Cezeri, bu dizelerinde tecvidin tilavetin zîneti, kırâatın ve edânın süsü olduğuna işaret etmiştir. Kur'an'ın tahkîk, hadr ve tedvîr tarikleriyle okunacağına değinmiştir. Bunların her birinin, ulemâ tarafından kabul edilen ve uyulan bir yöntem olduğunu beyan etmiştir.

²¹³ Ramazan Pakdil, **Ta'lim Tecvid ve Kırâat**, On Dördüncü Baskı, İstanbul: İFAV Yay., 2018, s. 20.

²¹⁴ Sıtkı Gülle, **Açıklamalı Örnekleriyle Tecvid İlimi**, İstanbul: Huzur Yayınları, 2005, s. 6-8.

²¹⁵ İbn. Cezeri, Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed, **Mukaddime**, (thk: Eymen Rüştü Süveyd), Dördüncü Baskı, Cidde: Dâru Nurul Mektebat, 2006, s. 3.

Çünkü Kur'ân'ın güzel sesle, Arap fonetiğiyle, tertille ve tecvidle okunması gerektiğine Cezeri bu manzum dizeleriyle işaret etmiştir²¹⁶.

3.1.3. Tecvid İlminin Konusu

Tecvid ilminin konusunu bazı âlimler şu şekilde beyan etmişlerdir. Mesela Mer'aşî, (ö. 1145/1732) Cühdü'l-Mukıll²¹⁷ adlı eserinde tecvidin konusunu "Kur'an'ın kelimeleridir." şeklinde ifade etmiştir. Tecvid-i Edâiyye sahibi Hamza Hüdâyî (936/1530)²¹⁸ ise bu ilmin konusu "hecâ harfleridir." demiştir. Müellif Mehmet Ali Sarı ise tecvidin konusunu "harflerin sıfatlarından ve mahreçlerinden müteşekkil olan kur'an lafızlarının seslendirilmesidir." diye açıklamıştır²¹⁹.

3.1.4. Tecvid İlminin Amacı

Allah tarafından, Cebrail (a.s) vasıtasıyla Peygambere indirilen Kur'an'ın, Rabbimizin emrettiği gibi tilavetinin gerçekleştirilmesidir²²⁰. Yine, kılınan namazlarda ve Kur'an'ın tilâvetinde lahnden uzak kalarak sevap kazanma, bu vesileyle dünya ve ahiret saadetini elde etme olarak açıklanmıştır.

3.1.5. Tecvid İlminin Hükümü

Allah, Peygamberine kur'anı tertil ile yavaş yavaş²²¹ okumasını emretmiştir. Söz konusu ayette geçen tertîlden kastın ne olduğuyla ilgili Hz Ali: "harfleri tecvîd ile okumak ve vakıfları bilmektir." şeklinde tefsir etmiştir²²². Bu durumu Sâd b. Cübeyr ise: "Kur'an'ın bazısı bazısına karışmayacak şekilde kırâatini açık açık yap." şeklinde izah etmiştir²²³.

Peygamber (s.a.v) de ashabına: "Kur'an'ı size öğretildiği gibi okuyunuz." buyurmuşlardır²²⁴. Cezeri Mukaddime adlı eserinde tecvidi öğrenmenin ve uygulamanın farz olduğunu, aksi takdirde kişinin günahkâr olacağını bildirmiştir. Sahabe, tâbiun ve tabeu't-tâbiun da Kur'an'ı peygamberden öğrendikleri gibi okumuşlar ve

²¹⁶ Mehmet Ali Sarı, **Kur'an-ı Kerîm ve Dini Musikisi**, Üçüncü Baskı, İstanbul: İFAV Yay., 2016, s. 52; Mehmet Ali Sarı, **Kur'an-ı Kerîm'i Güzel Okuma Tekniği Ve Kuralları**, s. 47-48; Ayrıca ahz için bkz. Nihat Temel, **Kırâat ve Tacvid İstılahları**, Dördüncü Baskı, İstanbul: İFAV Yay., 2018, s. 43.

²¹⁷ Mar'aşî, **Cühdü'l-Mukıll**, (thk. Salim Kudduri Hamed), İkinci Baskı, Ammân: Dâr-Ammar, 2008, s.109

²¹⁸ Hamza Hüdâyî, **Tecvid-i Edaiyye**, İzmir: Hafız Nuri Matbaası, 1301, s. 32; Ayrıca geniş bilgi için bkz. Karakılıç, **Tecvid ilmi**, s. 20.

²¹⁹ Sarı, **Kur'an-ı Kerîm'i Güzel Okuma Tekniği Ve Kuralları**, s. 44; Karaçam, **Kur'an-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri**, Otuzuncu Baskı, İstanbul: İFAV Yay., 2016, s. 165-166.

²²⁰ Hamza Hüdâyî, **a.g.e.**, s. 32; Karaçam, **a.g.e.**, s. 166; Sıtkı Güllü, **Açıklamalı Örnekleriyle Tecvîd İlimi** İstanbul: Huzur Yayınları, 2005, s. 10; Sarı, **a.g.e.**, s. 44.

²²¹ Müzzemmil, 73/4

²²² Cezeri, **et-Temhîd**, s. 60-61; Hamza Hüdâyî, **Tecvid-i Edâiyye**, s. 69.

²²³ İbnü'l-Arabi, **Ahkâmü'l-Kur'an** (nşr: Muhammed Ali Beydavi), C. IV, Beyrut: Dâru'l Kütüb'l-İlmiyye, ty., s. 327.

²²⁴ Cezeri, **en-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr** (thk: Ali Muhammed Debba), Mısır : Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ty., Birinci Cüz, s. 32.

öğretmişlerdir²²⁵. Bazı ilim adamları tecvidin hükmüyle ilgili olarak, harflerin zâti sıfatlarını belirtmek ve kelimelerin anlamlarını bozmayacak şekilde seslendirmek farzdır demişlerdir²²⁶. Tecvid ilmini öğrenmek farz-ı kifaye, ancak onunla amel etmek her müslümana farz-ı ayındır. Yine her müslümanın, okuyuşu bozan, büyük hata dediğimiz lahn-i celîden kurtaracak kadar tecvidi bilmesi de farz-ı ayındır. Ancak okuyuşu bozmayan küçük hata dediğimiz lahn-i hafîden kurtaracak kadar tecvid bilmesi de vaciptir diyenler de olmuştur²²⁷.

Demirhan Ünlü, tecvidin hükmüyle ilgili *Kur'an'ın Tecvidi* adlı eserinde şu bilgilere yer vermiştir. İmamlar, müezzinler, vaizler, kur'an kursu hocaları, M.E. B de görev alan meslek öğretmenleri ve ilahiyat öğrencileri bu ilmi öğrenmeli ve tatbik etmelidir²²⁸. Ancak tüm bu bilgilerle birlikte Sıtkı Gülle hoca da, halktan hiç tecvîd bilmeyen ve öğrenme imkânı bulamamış olan kimselere senin okuduğun Kur'an, kıldığın namaz geçerli değildir şeklindeki bir beyanın doğru olmadığını, *Tecvid İlmi* adlı eserinde ifade etmiştir²²⁹.

3.1.6. Lahn/Kur'an Okurken Yapılan Hatalar

Kur'an'ın tecvîd üzere indirildiğini, peygamberin Kur'an'ı tecvid üzere okumakla emrolunduğu ve ashabına da size öğretildiği gibi okuyunuz dediği az önce belirtilmişti. Kur'an'ı tecvidli okumak önemli olduğu gibi onu hatalardan uzak bir şekilde okumak da yapılan çalışmayla tespit edilmiştir. Ancak kişinin bir şeyi yapıp yapmaması, neyin iyi neyin kötü olduğunu bilmesinden geçmektedir. Bu nedenle çalışmamızın bu kısmında lahn nedir, türleri nelerdir, hükmü nedir gibi konular hakkında bilgi verilmiştir.

Lahn, gramerde veya seslendirmede, lügatte veya kırâatte hata etmek, meyletmek²³⁰ gibi farklı anlamlara gelmektedir. Tecviddeki terim anlamı, Kur'an okurken harflerin lâzimi ve ârizi sıfatlarında meydana gelen hatalardır şeklinde açıklanmıştır. Ya da harflerden oluşan kelimelerin harekelerinde yani irablarında hata edilmesi olarak da ifade edilmiştir. Lahn, namazın geçerliliğini ya da Kur'an'ın tilavetini ifsad eden anlamında lahni celî, okuyuşu ve namazın geçerliliğini ortadan

²²⁵ Pakdil, *Ta'lim Tecvîd ve Kırâat*, s. 27-28.

²²⁶ Gülle, *Tecvîd İlmi*, s. 11.

²²⁷ Hamza Hüdâyi, *Tecvid-i Edâiyye*, s. 69; Mar'aşi, *Cühdü'l-mukall*, s. 109; Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, s. 166-172; Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, s. 84.

²²⁸ Demirhan Ünlü, *Kur'an-ı Kerim'in Tecvidi*, Birinci Baskı, Ankara: AÜF Yay., 1971, s. 15.

²²⁹ Daha fazla bilgi için bkz., Gülle, *a.g.e.*, s. 10-12.

²³⁰ Cezeri, *et-Temhîd*, s. 75; Âsım Efendi, *Kâmûs Tercemesi*, C. VI, ts., s. 5498.

kaldırmayan ancak sevabın azalmasına neden olan lahni hafî olmak üzere iki şekilde sınıflandırılmıştır.

3.1.6.1. Lahn-i Celî (Açık Hata)

Birgivi ve Eskiçizâde gibi âlimler lahn-i celîyi, harflerin bizzat kendilerinde, mahreçlerinde ve onların ayrılmaz özelliği olan lâzimi sıfatlarında²³¹ meydana gelen hatalar olarak açıklamışlardır. Bir harf, lâzimi sıfatından mahrum edildiğinde orada harfin varlığından söz etmek mümkün değildir. Mesela râ (ر) harfinin tekrîr sıfatı aslî bir sıfattır. Bu sıfat râ harfinden kaldırıldığında harfin varlığından söz edilemediği gibi. Kurra Hâfız Ramazan Pakdil, bu konuyu kitabında, ancak konunun uzmanları ve Kur'an'ı iyi okuyanlar tarafından anlayabilecekleri fâhiş hatalardır diye açıklamıştır²³². Bazı âlimler açık hata türünü şu şekilde beyan etmişlerdir.

Harfin kendisinde veya mahrecinde hata: Mesela dâl (د) harfini tâ (ط) harfi gibi, se (ث) harfini sîn (س) harfi gibi okumak; (أَنْعَمْتُ) kelimesindeki nûn (ن) harfini (أَلْعَمْتُ) lam (ل) harfi gibi okumak. Yine harf ilave etmek veya harfi noksan kılmak, meddi tabîlîleri terketmek gibi. Ya da kalkale harfinin sonuna hemze getirmek gibi²³³.

Harekede hata: Kelimenin başında, ortasında ya da sonundaki hareketleri değiştirmek. (أَنْعَمْتُ) kelimesini (أَنْعَمْتُ) veya (أَنْعَمْتُ) şeklinde değiştirmek gibi.

Sükûnlarda hata: Sükûn, kelimenin ister ortasında isterse sonunda olsun hareke ile yer değiştirmesi durumunda meydana gelir. (لَا حَرَمْنَا)²³⁴ kelimesini (لَا حَرَمْنَا) şeklinde, (لَمْ يَلِدْ) kelimesini (لَمْ يَلِدْ) şeklinde değiştirmek gibi²³⁵.

Sıtkı Güllü, Tecvîd İlmi adlı eserinde, ayetlerde durulması gereken yerlerde durulmaması, ya da geçilmesi gereken yerlerde vakf yapılması halinde lahn-ı celi olacağını söylemiştir.

Yapılan araştırmalardan hareketle, bu hata türü, okuyuşu ve namazı ifsat edeceğinden, kişinin en azından namazını geçerli kılacak kadar tilavetini düzeltmesi elzemdir, hatta farz-ı ayındır tespiti yapılmıştır.

²³¹ Asli sıfatlar için çalışmamızın birinci bölümündeki beyan-ı tecvîd kısmına bakılabilir; Birgivi, **Dürri'l-Yefîm**, s. 1; Eskiçizâde, **Terceme-i Dürri'l-Yefîm**, s. 7-9.

²³² Pakdil, **Ta'lim Tecvîd ve Kırâat**, s. 31.

²³³ Karaçam, **Kur'an-ı Kerîm'in Faziletleri Ve Okunma Kâideleri**, s. 235; Güllü, **Tecvîd İlmi**, s. 456; Çetin, **Kur'an Okuma Esasları**, s. 348; Karakılıç, **Tecvîd ilmi**, s. 120.

²³⁴ Enam, 6/148.

²³⁵ Karaçam, **a.g.e.**, s. 235; Çetin, **a.g.e.**, s. 348; Pakdil, **a.g.e.**, s. 31.

3.1.6.2. Lahn-i Hafi (Gizli Hata)

Harflerin ârizi sıfatlarında²³⁶ meydana gelen, harfin zâtını değiştirmeyen, ancak bu ilimle iştikal edenlerin anlayabileceği hatalar olarak tanımlanmıştır. Kimi tecvid bilginleri, gizli hata türlerini de iki kısımda incelemişlerdir. **Birincisi**, ihfâyı, izhârı, günneyi terketmek gibi hatalardır. Bu tür hatalar biraz tecvîd bilgisine sahip olan kişilerce bile farkedilmişlerdir. **İkincisi**, bu nevi hata, ancak ilmi tecvitte ihtisaslaşmış kişiler tarafından tespit edilebilmiştir. Mesela râ harfinin tekrîr sıfatında ifrât ve tefrîte kaçmak gibi²³⁷.

3.2. Türkiye’deki Tecvid Çalışmalarına Kısa Bir Bakış

Çalışmanın bu bölümünde, Cumhuriyet döneminde tecvidle ilgili birçok kitap yazılmış olsa da hepsine değinilmemiştir. Biraz sonra isimlerini zikredeceğimiz eserlerle yetinilmiştir. Çünkü bu kitaplardan araştırma süresince azami ölçüde istifade edilmiştir. Bu bağlamda önce kitapların içeriği hakkında özet bilgi sunulmuştur. Daha sonra bu eserlerin, Birgivi’nin Dürri’l-Yetim risalesi ile onun tercümesi ve şerhi olan, Eskicizade tarafından Terceme-i Dürr-i Yetim olarak adlandırılan eserle ilişkileri incelenmiştir. Aşağıda isimleri zikredilen kitaplar basım tarihlerine göre sıralanmıştır.

3.2.1. Ali Rıza Sağman: (1890 -1996) İlaveli Sağman Tecvidi

Müellif Sağman, Ordu’da doğmuştur. Eser ilk defa 1957 yılında *Yeni Sağman Tecvidi* adı ile basılmıştır. Kitap, müellifi tarafından gerekli düzeltmeler yapılarak 1958 yılında *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi* şeklindeki isim değişikliği ile yayınlanmıştır. Değerlendirilen kitap ikinci baskıdır²³⁸. Eser diğer kitaplara nazaran farklı ve özgün bir formatta hazırlanmıştır. Kitap, ders şeklinde yirmi altı bölümden oluşturulmuştur. Eserin birinci sayfası açıldığında ağızdaki ses istikametlerinin çeşitliliği şema ile gösterilmiştir. Kitaptaki diğer farklılıklar şu şekilde sıralanmıştır. Eserde ele alınan konuların bazılarında, derse hazırlık başlığı altında, işlenen konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacak izahatlar yapılmıştır. Ele alınan konuların sonunda anlatılanları kontrol mahiyetinde örnek sûreler üzerinde uygulanması istenmiştir. Hemen ardından sorulan sorularla da konular pekiştirilmiştir.

²³⁶ Ârizi sıfatlar için çalışmamızın birinci bölümündeki beyan-ı tecvîd kısmına bakılabilir; Birgivi, **Dürri’l-Yetim**, s. 1; Eskicizâde, **Terceme-i Dürr’i Yetim**, s. 9-19.

²³⁷ Daha fazla bilgi için bkz. Karaçam, **a.g.e.**, s. 236; Güllü, **a.g.e.**, s. 457; Çetin, **a.g.e.**, s. 348; Karakılıç, **a.g.e.**, s. 120; Pakdil, **a.g.e.**, s. 33.

²³⁸ Daha fazla bilgi için bkz. Çetin, **Kur’an Okuma Esasları**, s. 488.

Birinci derste, tecvid ilminin mevzûundan, tarifi ve gayesinden; ikinci derste, tecvidin hem bir ilim hem de bir sanat olduğundan ve bu ilmin meselelerinden; üçüncü derste tecvide olan lüzumdan bahsedilmiştir. Dördüncü derste, med harfleri; beşinci derste, med sebepleri; altıncı derste, tabî med ve ölçüleri, harfin bulunduğu haller, meddin çeşitleri, med hükümleri ve muttasıl med; yedinci derste, lâzım med ve uygulandığı yerler; sekizinci derste, munfasıl med, medlerin birbirine nispetleri ve dokuzuncu derste ise ârız med gibi konular işlenmiştir.

Onuncu derste, vakıf ve hükümleri; on birinci derste, ağız, mahreç, harf, harflerde zât ve sıfat, harflerin teleffuzları; on ikinci derste, ses doğrultuları, hareke ve sükûn; on üçüncü derste, sâkin nûn, tenvin, ihfa, sâkin mîmin halleri ve ondördüncü derste, izhâr ve iklâb gibi muhtelif konular anlatılmıştır. On beşinci ders, idğâm; on altıncı ders, idğâmın taksimleri, ğunne; on yedinci ders, idğâmı misleyn ve idğâmı mütecâniseyn; on sekizinci ders, idğâmı mütekâribeyn, idğâmı şemsiyye; on dokuzuncu ders, izhârî kameri ve kalkale gibi çeşitli konulardan oluşturulmuştur.

Yirminci derste, lâfza-i celâle ve zamir; yirmi birinci derste, sekte ve mahrec; yirmi ikinci derste, râ harfi ve bu harfle ilgili hususlar; yirmi üçüncü derste, temsil bahsi gibi konulara değinilmiştir. Yirmi dördüncü ders, dudak talimi; yirmi beşinci ders, tilâvette lahn; yirmi altıncı ve son derste (الله اكبر) kelimesindeki birinci ve son hecelerde olduğu gibi yanyana gelen harflerde, okunma çeşitleri ele alınarak kitap tamamlanmıştır²³⁹.

Ali Rıza Saman'ın, 1955 yılında basılan *Kur'an Nasıl Okunur* diğer adıyla *Sağman Tecvidi* olarak ele aldığı ve tecvid konularının daha geniş anlatıldığı eseri olduğu tespit edilmiştir. Yapılan araştırmalar neticesinde kitabın doksan altı sayfadan müteşekkil olduğu anlaşılmıştır²⁴⁰. Ancak kitabın basımı yapılmadığı için söz konusu esere ulaşılammıştır. Bu sebepten müellifin, *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi* adlı kitabının değerlendirmesi yapılmıştır²⁴¹.

Sağman'ın, hazırlamış olduğu bu eserinden ve ifadelerinden hareketle şöyle bir sonuç çıkartılmıştır. Yazarın, Abdurrahman Karabaşı'nin *Karabaş* adlı tecvid kitabından, Mehmed Zihni Efendi'nin *el-Kavlü's-Sedîd fî İlmi't-Tecvid* adlı eserinden ve Mekkî'nin *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfîd fî İlmi't-Tecvid* isimli kitaplarından çokça

²³⁹ Ali Rıza Sağman, *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi*, s. 5-47.

²⁴⁰ Bkz., Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, s. 488.

²⁴¹ Bkz., Çetin, *a.g.e.*, s. 488-489.

istifade ettiği anlaşılmıştır. Müellifin, kitabını hazırlarken Birgivi ve Eskicizâde'nin eserlerine atıf yaptığı tespit edilememiştir.

Kitap, Cumhuriyet döneminde tecvid ilminde, günümüz Türkçesiyle hazırlanmış ilk eser olma ünvanını elde etmiştir. Ayrıca o, dönemin Maarif Vekili tarafından İmam Hatip Okullarında okutulması tavsiye edilmiştir²⁴².

3.2.2. Demirhan Ünlü (1954-...) Kur'an-ı Kerim'in Tecvidi

Yazar Erzurum'da doğmuştur. Kitabın ilk baskısı 1971 yılında yapılmıştır. Değerlendirmeye tabi tutulan bu eser üçüncü baskıdır. Kitabın ilk baskısı 109 sayfa iken, üçüncü baskısı 191 sayfadan müteşekkil olduğu gözlemlenmiştir. Bu da kitabın, zamanla müellifi tarafından geliştirildiği anlamına gelmektedir. Yazarın, eserini bölümlere ayırmadan oluşturduğu anlaşılmıştır. Eserde ele alınan konular sırasıyla şöyle işlenmiştir.

Kur'an tarihi, Kur'an'ın noktalanması ve harekelenmesi, Kur'an tilavetindeki gaye, abdest, istiâze ve besmele konuları anlatılarak kitaba giriş yapılmıştır²⁴³. Daha sonra tecvid ilminin lüzumu, bu ilmi bilmenin ve uygulamanın hükmü, tecvidin tarifi, gayesi ve aslî ve fer'î harflerden oluşan konular işlenmiştir²⁴⁴.

Ardından harflerin aslî ve ârizi sıfatları²⁴⁵, hakiki ve takdiri mahreçleri²⁴⁶, med ve çeşitleri²⁴⁷, sâkin nûn, tenvin ve bunların hükümleri, ihfâ, izhâr, iklâb, idğâm, lâm-ı tarifin hükmü gibi konular ele alınmıştır²⁴⁸.

Râ harfinin hükümleri, lafzatullah, zamir, sekte, vasl, vakf, tilavet secdesi ve Kur'an kırâatında tahkik, tedvir ve hadr gibi câiz olan usulleri ihtiva eden muhtelif konulara yer verilmiştir²⁴⁹. Bu kitap da tıpkı Sağman'ın eserinde olduğu gibi, anlatılan konulardan sonra örnek metinler üzerinde uygulama yapılması istenmiştir.

Kur'an-ı Kerim'in Tecvidi adlı kitabın, Dürrü-l Yetim ve Terceme-i Dürr-i Yetim adlı eserlerle irtibatına bakıldığında, bu iki esere doğrudan atıf yapılmadığı tespit edilmiştir. Lakin Karakılıç'ın Tecvid İlmi kitabına atıf yapıldığı, çalışma neticesinde anlaşılmıştır. Çünkü Celâleddin Karakılıç, Kitabının birinci, ikinci ve dördüncü bölümlerini, Birgivi ve özellikle de Eskicizâde'nin eserlerinden hareketle hazırladığı

²⁴² Sağman, **İlâveli Yeni Sağman Tecvidi**, s. 2.

²⁴³ Demirhan Ünlü, **Kur'an-ı Kerim'in Tecvidi**, Üçüncü Baskı, Ankara: AÜİF Yay., s. 16-26.

²⁴⁴ Ünlü, **a.g.e.**, s. 32-46.

²⁴⁵ Ünlü, **a.g.e.**, s. 47-57.

²⁴⁶ Ünlü, **a.g.e.**, s. 58-64.

²⁴⁷ Ünlü, **a.g.e.**, s. 65-100.

²⁴⁸ Ünlü, **a.g.e.**, s. 101-122.

²⁴⁹ Ünlü, **a.g.e.**, s. 123-175.

gözlemlenmiştir. Yine Demirhan Ünlü'nün, kitabında, bazı eserlerde bu konuda şöyle diyenler de vardır diyerek dolaylı olarak Dürrü'l Yetim ve Terceme-i Dürr-i Yetim isimli eserlere müracaat ettiği anlaşılmıştır²⁵⁰.

Mesela Ünlü, tecvidin ıstılahi anlamından bahsederken, Birgivi'nin bu konuda yapmış olduğu tanıma da değindiği anlaşılmıştır²⁵¹. Yine harflerin sıfatlarıyla ilgili konuda gösterilen kaynaklar arasında Karakılıç'ın *Tecvid İlmi* adlı eseri de mevcuttur²⁵². Cehr, şiddet, rehâvet, itbâk, infitâh, beyniyye, tekrîr, istitâle sıfatlarının tanımlarında Karakılıç'ın kitabından faydalandığı tespit edilmiştir²⁵³.

Demirhan Ünlü'nün *Kur'an-ı Kerim'in Tecvidi* adlı kitabıyla ilgili yorumlar şu şekilde sıralanabilir. Bu kitap, tecvid ilmi öğrenmek isteyenler için tavsiye edilebilecek güzel kaynaklardır. Anlatılan konularda ne eksik yer kalmış ne de fazla detaya inilerek okuyucu bunaltılmıştır. Değinilen konularla ilgili örneklere fazlasıyla yer verilmiştir. Şimdiye kadar incelenen kitaplarda görülmeyen, ancak bu kitapta görülen, buhha²⁵⁴, harura²⁵⁵, nebr²⁵⁶, nefis veya nefh²⁵⁷ ve hâvî²⁵⁸ gibi sıfatlara temas edilmiştir²⁵⁹. Yine kaynakçada gösterilen, ancak diğer kitaplarda pek de rastlanılmayan, *Vesiletü'l-Ğufrân*²⁶⁰,nın sahibi Hafız Ahmed Ziyâüddin gibi müelliflere atıf yapıldığı görülmüştür.

Yazarın, kitabını, Cezeri'nin *En-Neşr*, Hafız Mehmed Nuri'nin *Sualli* ve Cevaplı *Tecvid*, Şeyh Abdurrahman'nın *Karabaş Tecvidi*, Mehmed Zihni Efendi'nin *el-Kavlü's-Sedid Fi ilmi't-Tecvid*, Muhammed b. Abdu'l-Ğani eş-Şâfi'nin *İthaf*, Hamid b. el-Hac Abdu'l-fettah el-Pâluvi'nin *Zübdetü'l-Irfân*, Celâlüddin Abdurrahman es-Suyuti'nin *el-İtkan Fî Ulümi'l-Kur'an* adlı eserleri eşliğinde hazırladığı görülmüştür²⁶¹.

3.2.3. İsmail Karaçam (1936-...) Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri/ Mufassal Tecvid

Müellif, Burdur'da doğmuştur. Kitap ilk defa 1976 yılında yayımlanmıştır. İçerik bakımından çok iyi hazırlandığı, kitaba yapılan atıflardan anlaşılmıştır. Yazarın,

²⁵⁰ Ünlü, *Kur'an-ı Kerim'in Tecvidi*, s. 55.

²⁵¹ Ünlü, *a.g.e.*, s. 16; karşılaştırmak için bkz. Karakılıç, *Tecvid İlmi*, s.19.

²⁵² Ünlü, *a.g.e.*, s. 27-29; karşılaştırmak için bkz. Karakılıç, *a.g.e.*, s. 31-85.

²⁵³ Ünlü, *a.g.e.*, s. 50-53; karşılaştırmak için bkz. Karakılıç, *a.g.e.*, s. 41-51.

²⁵⁴ Ünlü, *a.g.e.*, s. 54. Hışım ve sesin ağırlığı manasında olup (ح) harfine mahsus bir sıfattır.

²⁵⁵ Ünlü, *a.g.e.*, s. 54. Sesin tutulmasıdır (خ) harfine mahsustur.

²⁵⁶ Ünlü, *a.g.e.*, s. 54. Sesi düşükten yükseltmeye denir.

²⁵⁷ Ünlü, *a.g.e.*, s. 55. Bir şeyi şişirme manalarındadır (ف، ث) harflerine mahsustur.

²⁵⁸ Ünlü, *a.g.e.*, s. 55. Hava sahibi demektir (ل) mahsustur.

²⁵⁹ Ünlü, *a.g.e.*, s. 54-55.

²⁶⁰ Geniş bilgi için bkz. Abdullah ÇİMEN, **Osmanlı Dönemi Tecvid Çalışmaları**, <http://www.mushaflarinceleme.diyaret.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 06.07.2019, s. 9.

²⁶¹ Ünlü, *a.g.e.*, s. 99-100.

söz konusu eserinin otuzuncu baskısı üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Kitabın, tecvid ilmi alanında en hacimli ve en çok müracaat edilen kaynak²⁶² olma özelliğini geçmişte olduğu gibi bugün de koruduğu görülmüştür. Başta tecvîd bahsi olmak üzere kitapta işlenen konular, temel kaynaklara değinilerek etraflıca anlatılmıştır. Eser dört bölümden oluşturulmuştur.

Birinci bölümde, Kur'an'ın Peygambere nüzulundan, onun yazılmasından, peygamberin vefatından sonra cem edilmesinden ve çoğaltılmasından bahsedilmiştir. Ayrıca birinci bölümün sonunda kırâat ilminden, bu ilmin tarihçesinden, kırâatlerde aranan şartlardan, senetleri bakımından kırâatler ve bazı kırâat ıstılahlarından da söz edilmiştir. İkinci bölümde, hatim hususları, Kur'an'ın ve onu okuyanın faziletleri, Kur'an'ın, niçin ve nasıl okunması gerektiği gibi muhtelif konular ele alınmıştır.

Eserin üçüncü bölümünde, Kur'an'ın tecvidi, tecvid ilminin tarifi, bu ilmin konusu, on kırâat imamı ve onların ravileri gibi konular ele alınmıştır. Bu konularla birlikte, tecvid ilminin gayesi, hükmü ve bu ilmin nasıl elde edileceği de işlenmiştir. Yine üçüncü bölümde Kur'an'ı okuyuş şekillerinden, harflerin mahrec ve sıfatlarından, imâleden, lahnden, kırâat ve namaz hatalarından, med konusundan, idğâm, ızhâr, ihfâ, vakf ve ibtida, sekte ve besmele gibi konulardan da teferruatlıca bahsedilmiştir.

Dördüncü ve son bölümde ise tilâvet âdablarından, Kur'an ehlinin vasıflarından, düğün, cenaze ve kandil geceleri gibi özel vakitlerde icra edilecek tilavetten, kırâati bitirmede dikkat edilecek hususlardan ve temsili okumalardan söz edilerek bölüm tamamlanmıştır.

Çalışmamızın bu kısmında Karaçam'ın, kitabını hazırlarken yararlandığı kaynaklar arasında, Birgivi ve Eskicizade'nin eserleri olup olmadığına bakılmıştır. Müellifin, tecvid ilminin tanımında, görüşlerine yer verdiği âlimler arasında İmam Birgivi'nin de olduğu görülmüştür²⁶³. Kur'an'ın okuyuş şekilleri olan tahkîk, hadr ve tedvîr hususlarında Eskicizade'nin, Terceme-i Dürr-i Yetîm adlı eserine atıf yapıldığı tespit edilmiştir²⁶⁴. Harflerin mahreçlerinin sayıları konusunda, yönlendirilen kaynaklar arasında Eskicizade'nin eseri de yer aldığı görülmüştür²⁶⁵. Yine harflerin mahreçlerinden çıkarılması noktasında Terceme-i Dürr-i Yetim'e atıf yapılmıştır²⁶⁶.

²⁶² Çetin, **Kur'an Okuma Esasları**, s. 489.

²⁶³ Birgivi, **Dürrü'ul-Yetim**, s. 1; Karaçam, **Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri Ve Okunma Kâideleri**, s. 164.

²⁶⁴ Eskicizâde, **Terceme-i dürr'i Yetim**, s. 19-20; Karaçam, **a.g.e.**, dipnot, 546, 550-551.

²⁶⁵ Eskicizade, **a.g.e.**, s. 3; Karaçam, **a.g.e.**, dipnot, 594.

²⁶⁶ Karaçam, **a.g.e.**, dipnot, 614.

İsmail Karaçam, kitabında tecvid bilginlerinin, sıfatların sayısı konusunda ittifak sağlayamadıklarını ifade etmiştir²⁶⁷. Bundan ötürü bu konuyla ilgili belirttiği kaynaklar arasında Birgivi'nin eserine de temas etmiştir²⁶⁸. Yine müellif, ârizi sıfatların tesbiti ve tertibini Eskiçizâde'nin Terceme-i Dürr-i Yetim adlı eserine göre yapmıştır²⁶⁹. Dâd harfi meselesinde Dürr'i Yetim'e atıf yapmıştır²⁷⁰. Lahn-i celînin hükmünü Eskiçizâde'nin eserinden hareketle açıklamıştır²⁷¹. Terceme-i Dürr-i Yetim eşliğinde vakf ve ibtidada yapılan hataların namaza hâlel getirip getirmeyeceğini açıklamıştır²⁷². Medlerin çeşitleri bahsinde yönlendirdiği kaynaklardan bir tanesinin de Terceme-i Dürr-i Yetim olduğunu söylemiştir²⁷³.

Yazar Karaçam tarafından, Kur'an tilavetinde, takip edilen kırâat imamının bütün okuyuş vecihlerine uyulup uyulmayacağı hususunda, Birgivi'nin eseri kaynak olarak gösterilmiştir²⁷⁴. Medd-i lâzımın terki meselesinde ve medd-i ârızın hükmünde Terceme-i Dürr'i Yetim kaynak olarak gösterilmiştir²⁷⁵. Diğer medler arasındaki farklar ve medd-i lînin medd ölçüleriyle ilgili, Eskiçizâde'ye atıf yapılmıştır²⁷⁶.

İdğâma mâni olan şeyler konusunda Birgivi'nin risalesine işaret edilmiştir²⁷⁷. İklâbın tarifinde Eskiçizâde'nin eseri kaynak olarak gösterilmiştir²⁷⁸. Sakin nûn ve tenvîn'in hükümleriyle ilgili açıklamalarda, yararlanılan kaynaklar arasında Terceme-i Dürr'i Yetim de gösterilmiştir²⁷⁹. Kelimenin aslından olan he (ه) lerin zamirle alakasını açıklarken diğer eserlerin yanında, Eskiçizâde'nin eseri de kaynak gösterilmiştir²⁸⁰. Sektenin hükmüyle ilgili açıklamalarda Birgivi'ye değinilmiştir²⁸¹.

Eserin değerlendirilmesi burada tamamlanmış olup, eserle ilgili şunlar söylenebilir. Kitapta ele alınan konular etraflıca anlatılmıştır. Zikredilen kaynaklardan anlaşılacağı üzere kitap, kendisine müracaat edene tecvid ilminde oldukça geniş hazine sunmuştur. Tüm bu veriler eşliğinde eserin, ilahiyat öğrencileri, diyanet personeli, kıraat

²⁶⁷ Karaçam, **Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri Ve Okunma Kâideleri**, s. 197.

²⁶⁸ Karaçam, **a.g.e.**, dipnot, 617.

²⁶⁹ Karaçam, **a.g.e.**, s. 201.

²⁷⁰ Karaçam, **a.g.e.**, dipnot, 681.

²⁷¹ Karaçam, **a.g.e.**, dipnot, 749.

²⁷² Karaçam, **Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri Ve Okunma Kâideleri**, dipnot, 755.

²⁷³ Karaçam, **a.g.e.**, dipnot, 803.

²⁷⁴ Karaçam, **a.g.e.**, dipnot, 809.

²⁷⁵ Karaçam, **a.g.e.**, dipnot, 835, 857.

²⁷⁶ Karaçam, **a.g.e.**, dipnot, 860-861.

²⁷⁷ Karaçam, **a.g.e.**, dipnot, 882.

²⁷⁸ Karaçam, **a.g.e.**, dipnot, 914.

²⁷⁹ Karaçam, **a.g.e.**, dipnot, 942.

²⁸⁰ Karaçam, **a.g.e.**, dipnot, 963.

²⁸¹ Karaçam, **a.g.e.**, dipnot, 1078.

ve tecvid alanında ihtisaslaşmayı düşünenler için iyi bir kaynak olduğu ifade edilmiştir. Eser 501 sayfadan oluşmaktadır.

3.2.4. Abdurrahman Çetin (1952) Kur'an Okuma Esasları

Müellif, Afyon ilimizde dünyaya gelmiştir. Eserin ilk baskısı 1987'de yapılmıştır. Sonraki yıllarda esere ilaveler yapılarak bugünkü şeklini almıştır. Alanındaki yetkin eserlerden istifade edilerek hazırlandığı görülen kitap, dipnotlarla da oldukça zenginleştirilmiştir. Tıpkı Karaçam'ın, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri* adlı eseri gibi, bu kitabın da ilmi değeri fevkalâde yüksek olduğu, yapılan çalışmalar sonucunda görülmüştür. Eserin, benzerlerinden ayrıldığı yönü ise her konunun sonunda, ele alınan mevzu ile ilgili özet bilgi sunulmasıdır. Çalışmamız süresince azami ölçüde istifade ettiğimiz ve değerlendirdiğimiz bu kitap, on üçüncü baskı olup, üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde Kur'an'ı Kerim, onun faziletine dair naslar, kur'an öğretimi ve metodu, hafızlık ve hafızlar mevzu bahis edilmiştir. İkinci bölümde, tecvid ilmi, harfler, mahreçler ve sıfatlar, harflerle ilgili uyarılar, tenvin, sakin nûn, sakin mîm ve râ'nın hükümleri gibi muhtelif konular değerlendirilmiştir. Yine kalkale, zamir, lafzatullah, med ve hükümleri, idğâm ve idğâmın çeşitleri, lâm-ı ta'rif, sekte, hâ-i sekt, vakf ve ibtida, vasl, Kur'an'daki bazı yerlerin okunuş özellikleri ve tecvid tahlilleri gibi muhtelif konulardan bahsedilmiştir.

Üçüncü ve son bölümde ise Kur'an okuyuş şekilleri ve hataları, tilâvette dudak tâlimi, temsîli okuma, Kur'an'da mûsikînin yeri ve hatimle ilgili meseleler ele alınmıştır. Tekbîr, tilâvet secdesi, Kur'an'ın ücretle ve abdestsiz okunması, istiâze, besmele ve tecvidle ilgili önemli eserler yine bu bölümde anlatılmıştır.

Çalışmamızla ilgili olan bu kitabın ikinci bölümü, Dürrü-l Yetîm ve Terceme-i Dürr-i Yetîm adlı eserler bağlamında değerlendirilmiştir. Şu ana kadar zikrettiğimiz müelliflerde olduğu gibi Abdurrahman Çetin de, tecvidin terim anlamında Birgivi'nin yaptığı tanıma değindiği görülmüştür²⁸². Mahreçlerin sayılarıyla ilgili Eskicizâde'nin eserine atıf yaptığı tespit edilmiştir²⁸³. Yine müellif Çetin tarafından, sâd (ص), sîn (س) ve ze (ز) gibi harflerin mahreçlerinde Terceme-i Dürr-i Yetîm'e atıf yapılmıştır²⁸⁴.

²⁸² Çetin, *Kur'an Okuma esasları*, s.78., dipnot, 6.

²⁸³ Çetin, *a.g.e.*, s. 98., dipnot, 2.

²⁸⁴ Çetin, *a.g.e.*, s. 102., dipnot, 15.

Mahrec bölgelerinden hayşûmla ilgili, dipnotta belirtilen kaynaklar arasında Birgivi ve Eskicizâde de görülmektedir²⁸⁵. Harflerin sıfatları hakkında geniş bilgi için diğer eserlerle birlikte, Birgivi ve Eskicizâde'nin eserlerine de müracaat edilmesi önerilmiştir²⁸⁶. Zâ (ظ), se (ث) ve zâl (ذ) harflerinin, mahreçlerine göre tertibi hususunda Terceme-i Dürr-i Yetîm zikredilmiştir²⁸⁷. Vâv harfi kalın mı ince mi okunmalı mevzûunda hem Birgivi hem de Eskicizâde kaynak olarak gösterilmiştir²⁸⁸. Şeddeli yâ (ي) harfinin okunması meselesinde Eskicizâde'nin eserine atıf yapılmıştır²⁸⁹.

İhfâ ile ilgili, bakılması istenen kaynaklar arasında Birgivi'nin risalesi ile Eskicizâde'nin tercümesi de bulunmaktadır²⁹⁰. Hakeza izhâr konusunda da Birgivi ve Eskicizâde'nin eserleri, kaynak olarak gösterildikleri müşahede edilmiştir²⁹¹. Müellifin, idğâm maa'l-ğunne, nâkıs idğâm ve idğâm bilâğunne konularını işlerken Terceme-i Dürr'i Yetîm adlı eserden faydalandığı anlaşılmıştır²⁹². Yine iklâb konusunda bakılması tavsiye edilen kaynaklar arasında Birgivi ve Eskicizâde'nin de olduğu müşahede edilmiştir²⁹³. Sâkin mîmin izhâr ile ilgili kaynak olarak Eskicizâde gösterilmiştir²⁹⁴. Râ harfinin hükümleriyle ilgili Terceme-i Dürr-i Yetîm adlı esere bakılması istenmiştir²⁹⁵. Kalkale meselesinde önerilen kaynaklar arasında Eskicizâde de bulunmaktadır²⁹⁶. Yine yazarın, lafzatullahla ilgili tavsiye ettiği kaynaklardan birisi de Terceme-i Dürr-i Yetîm olduğu görülmüştür²⁹⁷.

Birgivi'nin, Dürrü-l Yetîm adlı risalesi, medd-i muttasılın meddi hususunda kaynak olarak belirtilmiştir²⁹⁸. Medd-i lâzım ve medd-i ârızın mertebeleriyle ilgili Eskicizâde'ye, ravm ve işmâm meselelerinde ise Birgivi'ye atıf yapılmıştır²⁹⁹. Abdurrahman Çetin tarafından, kitabında medd-i lînin mertebeleri açıklanırken, Eskicizâde'nin eserindeki ilgili bölüme yönlendirilmiştir³⁰⁰. İdğâm-ı kebîr ve idğâm-ı sağîr bahislerinde Birgivi'nin eseri önerilmiştir. Yine bu konuyla ilgili olan idğâm-ı

²⁸⁵ Çetin, **Kur'an Okuma esasları**, s. 104., dipnot, 22.

²⁸⁶ Çetin, **a.g.e.**, s. 117., dipnot, 14-15.

²⁸⁷ Çetin, **a.g.e.**, s. 130., dipnot, 6.

²⁸⁸ Çetin, **Kur'an Okuma esasları**, s. 149-150.

²⁸⁹ Çetin, **a.g.e.**, s. 154., dipnot, 51.

²⁹⁰ Çetin, **a.g.e.**, s. 166., dipnot, 7.

²⁹¹ Çetin, **a.g.e.**, s. 170., dipnot, 10.

²⁹² Çetin, **a.g.e.**, s. 173., dipnot, 13., 16.

²⁹³ Çetin, **a.g.e.**, s. 178., dipnot, 18.

²⁹⁴ Çetin, **a.g.e.**, s. 182., dipnot, 2.

²⁹⁵ Çetin, **a.g.e.**, s. 186., dipnot, 6.

²⁹⁶ Çetin, **a.g.e.**, s. 193., dipnot, 5.

²⁹⁷ Çetin, **a.g.e.**, s. 200., dipnot, 3.

²⁹⁸ Çetin, **a.g.e.**, s. 210., dipnot, 17.

²⁹⁹ Çetin, **a.g.e.**, s. 218., dipnot, 25., 27., 31., 42.

³⁰⁰ Çetin, **a.g.e.**, s. 229., dipnot, 54-55.

misleyn, idğâm-ı mütecâniseyn ve idğâm-ı mütekâribeyn mevzuularında Birgivi ile birlikte Eskicizâde'nin eserlerine işaret edilmiştir³⁰¹. Hakeza idğâm-ı şemsiyye meselesinde Dürrü'l Yetîm ve Terceme-i Dürr-i Yetîm'e bakılması istenmiştir³⁰².

Yazar, sekte konusunu işlerken işaret ettiği muhtelif kaynaklarla birlikte Birgivi ve Eskicizâde'yi de tavsiye etmiştir³⁰³. Yine, hâ-i sekt konusunda Muhammed Birgivi ve Eskicizâde Ali b. Hüseyin kaynak olarak gösterilmiştir³⁰⁴. Abdurrahman Çetin, vakfin kurallarıyla alakalı bölümü, Eskicizâdenin eserinden hareketle hazırlamıştır³⁰⁵. Kur'an'ı okuyuş şekilleri bahsinde, Terceme-i Dürr-i Yetîm, diğer eserlerle birlikte tavsiye olunmuştur³⁰⁶. Aynı şekilde lahn bahsinde Terceme-i Dürr-i Yetîm'e atıf yapılmıştır³⁰⁷.

Kitabın, içerik bakımından ve dipnotlarda gösterilen kaynaklar bakımından Karaçam'ın eserinden sonra, alanında en iyi hazırlanmış eser olduğu, çalışma sonucunda anlaşılmıştır. Bu bağlamda eserin, ilahiyat öğrencileri, diyanet personeli ve tecvid ilminde uzmanlaşmak isteyenler için iyi bir kaynak olduğu görülmüştür. Kitap 515 sayfadan müteşekkildir.

3.2.5. Tayyar Altıkulaç (1938-...) Tecvîdü'l-Kur'an

Yazar Kastamonu'da dünyaya gelmiştir. Müellife ait olan elimizdeki eser 1994 yılında basılmıştır. Onuncu baskı olan kitap, iki bölümde yirmi bir ders olarak hazırlanmıştır. Her konunun sonunda, ele alınan mevzû ile ilgili sorular sorulmuş, anlatılan konunun pekişmesi için alıştırmalar istenmiştir. Bu bağlamda yöntem bakımından, Sağman Tecvidi ile benzer formatta olduğu görülmüştür. Söz konusu iki bölümde şu konular ele alınmıştır.

Birinci Bölüm: Birinci derste, tecvidin tarifi, gayesi ve tecvid bilmenin hükmü; ikinci derste, celî ve hafî gibi lahn çeşitleri ve lahnın hükmü gibi konular işlenmiştir. Üçüncü derste, hareke ve sükûn; dördüncü derste, sâkin nûn ve tenvin hakkında bilgi verilmiştir. Beşinci derste, med ve lîn harfleri; altıncı derste, med ve kasr gibi konulara temas edilmiştir.

³⁰¹ Çetin, **Kur'an Okuma esasları**, s. 236., dipnot, 3- 4., 8., 12.

³⁰² Çetin, **a.g.e.**, s. 245., dipnot, 2- 3.

³⁰³ Çetin, **Kur'an Okuma esasları**, s. 253., dipnot, 15.

³⁰⁴ Çetin, **a.g.e.**, s. 256., dipnot, 2.

³⁰⁵ Çetin, **a.g.e.**, s. 264., dipnot, 19.

³⁰⁶ Çetin, **a.g.e.**, s. 328., dipnot, 16.

³⁰⁷ Çetin, **a.g.e.**, s. 249., dipnot, 5.

İkinci Bölüm: Müellif tarafından, yedinci derste, medd-i muttasıl ve medd-i munfasıl gibi fer-î meddin çeşitleri; sekizinci derste, medd-i lâzım ve medd-i ârız; dokuzuncu derste, medd-i lîn gibi konular mevzu bahis edilmiştir. Onuncu ders, idğâmın tarifi, idğâmın unsurları, idğâmın şartları ve sebepleri; on birinci ders, idğâm-ı misleyn, idğâm-ı mütecâniseyn ve idğâm-ı mütekâribeyn konuları irdelenmiştir. On ikinci ders, sâkin nûn ve tenvine ait hükümlerden ihfâ, izhâr, iklâb ve idğâm gibi tecvide dair çeşitli konulardan oluşturulmuştur.

On üçüncü derste, sâkin mîme ait hükümler; on dördüncü derste, idğâm-ı şemsiyye ve izhâr-ı kameriyye gibi harf-i ta'rifeye ait hükümler anlatılmıştır. On beşinci derste, râ harfinin kalın ve ince okunduğu yerlerle, onun, hem ince hem de kalın okunabileceği yerler; yine on altıncı derste, lafzatullahın kalın ve ince okunduğu yerler hakkında bilgi sunulmuştur.

Müellif Tayyar Altıkulaç, kitabının on yedinci dersinde, kalkalenin tarifini, onun meydana gelişini ve terkedilişini; on sekizinci dersinde, zamirde harekenin tayiniyle med veya kasrın tayinini ele almıştır. Yine o, on dokuzuncu dersinde, sekteyi; yirminci dersinde, vasl ve vakfin tarifleriyle onların hükümlerini açıklayarak kitabını hatimeye erdirmiştir.

Tayyar Altıkulaç, bu eserini hazırlarken ağırlıklı olarak, Cezeri'nin *en-Neşr* ve *Ğayetu'n-Nihâye*'siyle Zihni Efendi'nin *el-Kavlu's-sedîd* adlı eserlerinden yararlandığı görülmüştür. Yine o, Karabâşî'nin *Tecvid-i Karabâşî*'1, Kârî'nin *el-Minehu'l-Fikriyye*'si, Hamza Hüdayî'nin, *Terceme-i Dürr-i Yetîm*'le birlikte basımı yapılan *Tecvid-i Edâiyye*'si ve Süyûtî'nin *el-İtkân* adlı eserlerinden hareketle kitabına şekil verdiği görülmüştür.

Altmış dört sayfadan oluşturulan bu eser, İmam Hatip Okullarında, kur'an kurslarında okuyanlar ve tecvid ilmini ilk defa öğrenecekler için hazırlanmıştır. Bu yönüyle değerlendirildiğinde, kitap ileri düzeyde tecvid ilmi öğrenmek isteyenler için, yeterli olmayacağı yapılan araştırma neticesinde görülmüştür. Müellifin, söz konusu kitabını hazırlarken, Birgivi'nin ve Eskicizâde'nin eserlerine değinmediği görülmüştür. Ancak yararlandığı kaynaklar arasında Tecvid-i Edaiyye'nin olması, bu eserin de genellikle Terceme-i Dürr-i Yetim ile birlikte basılmış olması, acaba sorusunu da sordurmuştur³⁰⁸.

³⁰⁸ Tecvidi ilk defa öğrenecekler için **Tecvid Uygulamalı Kur'an Eğitimi** adlı esere de bakmaları tavsiye olunur.

3.2.6. Ramazan Pakdil: (1949-...) Ta'lim, Tecvîd ve Kırâat

Müellif, Uşak ilimizde dünyaya gelmiştir. İsmi zikrettiğimiz eserin ilk baskısı 2001 yılında yapılmıştır. Ancak sonraki yıllarda yapılan ilavelerle birlikte mevcut hale getirilmiştir. Değerlendirilen kitap, on dördüncü baskı olup, on bölümden oluşturulmuştur. Bu eserin diğer eserlerden farklı yönleriye şu şekilde tespit edilmiştir. Kitapta, her bölümün sonunda anlatılan konuya dair, Cezeri'nin eserinden, ilgili beyitler yerleştirilmiştir³⁰⁹. Yine, sekizinci bölümde yer alan, Kur'an okurken vakf, ibtida ve vasl halinde değişen usul cetveli oluşturulmuştur³¹⁰.

Kitaptaki bölümlerin içeriklerine bakıldığında konuların şöyle sıralandığı görülmüştür. Birinci bölümde, tecvidle ilgili meseleler, Kur'an'ın okunuş usulleri; ikinci bölümde harfler, onların mahreçleri ve sıfatları; üçüncü bölümde harf ve dudak ta'limi; dördüncü bölümde medler ve beşinci bölümde ise tenvin ve sakin nûn gibi konular işlenmiştir.

Altıncı bölümde, idğamdan, elif lâm takısının okunuşundan; yedinci bölümde kalkaleden, hükmü'r-radan, lafzatullahtan, zamîrden, sekteden, temsîli okumadan, aşr-ı şerîf seçiminden ve tilâvet secdesinden bahsedilmiştir. Sekizinci bölüm, vakf, ibtida, vasl; dokuzuncu bölüm, istiâze ve besmele; onuncu ve son bölümde kırâatler gibi konulardan oluşturulmuştur.

Eserde, Dürrü-l Yetîm ve onun şerhi olan Terceme-i Dürr-i Yetim'in kaynak olarak kullanılmasına bakıldığında şunlar tespit edilmiştir. Bundan önceki müelliflerimizde olduğu gibi Pakdil hoca da, tecvidin ıstilahi anlamında tecvid âlimi Birgivi'nin, bu konudaki tanımından istifade ettiği görülmüştür³¹¹. Tertîl, tedvîr ve hadr gibi kur'an okuyuş şekillerinden tercih edilenin, tedvîr usulü olması hususunda ve lahn-i hafnin hükmü meselesinde Eskicizâde'nin eserine atıf yapılmıştır³¹². Mahreçler hakkında ve mahreç bölgesi olan hayşûm meselesinde bakılması tavsiye edilen kaynaklar arasında, Terceme-i Dürr-i Yetim'in de olduğu görülmüştür³¹³. Ârizi sıfatların tanımları Eskicizâde'nin eserine göre yapılmıştır³¹⁴. Yine müellif tarafından,

³⁰⁹ Örnek için bkz. Pakdil, **Ta'lim Tecvid ve Kırâat**, s. 38.

³¹⁰ Pakdil, **a.g.e.**, s. 294-310.

³¹¹ Pakdil, **a.g.e.**, dipnot, 3.

³¹² Pakdil, **a.g.e.**, dipnot, 17., 24.

³¹³ Pakdil, **a.g.e.**, dipnot, 55-56.

³¹⁴ Pakdil, **a.g.e.**, s. 75-76; ayrıca bkz. Dipnot, 67.

Eskicizâde'nin eseri, med harflerinin durumlarıyla ilgili meselelerde kaynak olarak verilmiştir³¹⁵.

Yazar, idğâm konularını işlerken müracaat edilmesi gereken kaynakların arasında, Birgivi'nin eserini de zikretmiştir³¹⁶. Yine, idğâm-ı misleyn ile ilgili konularda Birgivi'nin ve Eskicizâde'nin eserlerine bakılması tavsiye olunmuştur³¹⁷. Sekte konusunda Birgivi'nin risalesine yönlendirilmiştir³¹⁸. İbtida meselesinde tavsiye edilen kaynaklardan birisi de Terceme-i Dürr'i Yetîm adlı eser olduğu görülmüştür³¹⁹.

Ramazan Pakdil, tıpkı tecvid bilgini Sıtkı Gülle gibi, uzun yıllar hem diyanette hem de ilahiyatta kur'an müderrisliği yapmıştır. O, aynı zamanda Reisü'l-Kurra olan Abdurrahman Gürses'ten ta'lim, tecvid ve kıraat alanında eğitim almıştır. Kitabının takriz kısmında Nihat Temel'in³²⁰ dediği gibi müellif Pakdil, tüm bu birikimini esere yansıtmıştır. Söz konusu kitabın sesli dökümanlara da sahip olması, teoriyle pratiği birleştirmiştir. Bu açıdan eser, ilahiyat öğrencileri, bu ilim dalında derinleşmeyi düşünenler ve Kur'an öğreticiliği yapmak isteyenler için iyi bir kaynak olmuştur. Kitap 432 sayfadır.

3.2.7. Sıtkı Gülle: (1953 -2015) Açıklamalı Örnekleriyle Tecvîd İlmi

Sıtkı Gülle, Erzurum'da doğmuş, Medine'de vefat etmiştir. Eser 2005 yılında yayımlanmış olup, yedi bölümden oluşturulmuştur. Bölümlerde şu konulara değinilmiştir. Birinci bölümde, tecvîd ilminin tanımı, konusu, bu ilmin amacı, tecvîd ilmini öğrenmenin hükmü ve kırâat imamları gibi çeşitli konulardan bahsedilmiştir. İkinci bölümde, harflerin mahreç ve sıfatları; üçüncü bölümde medd-i tabî, medd-i muttasıl, medd-i munfasıl, medd-i lâzım, medd-i ârız ve medd-i lîn gibi muhtelif konular değerlendirilmiştir.

Dördüncü bölümde, izhâr, ihfâ, iklâb gibi idğâmsız konular; beşinci bölümde, maa'l-ğunne, bilâ ğunne, misleyn maa'l-ğunne, mütecâniseyn ve mütekâribeyn; altıncı bölümde ise izhâr-ı kameri, idğâm-ı şemsi ve lâm-ı ta'rîf ile ilgili konular üzerinde durulmuştur.

³¹⁵ Pakdil, **Ta'lim Tecvid ve Kırâat**, dipnot, 94.

³¹⁶ Pakdil, **a.g.e.**, s. 180.

³¹⁷ Pakdil, **a.g.e.**, dipnot, 156.

³¹⁸ Pakdil, **a.g.e.**, dipnot, 179.

³¹⁹ Pakdil, **a.g.e.**, dipnot, 215.

³²⁰ Marmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kur'an-ı Kerîm Okuma ve Kırâat İlmi Anabilim Dalı Başkanı

Yazar tarafından, yedinci ve son bölüm, râ harfiyle (ﺭ) ilgili hükümler, sâkin mîmin özellikleri, kalkale, sekte, zamîr, lafzatullah, vakf ve ibtida, vasl ve kat^e, kur'an okuma tarzları ve okuyuş hatası olan lahn gibi muhtelif konulardan oluşturulmuştur.

Kitap, Birgivi'nin ve Eskicizâde'nin eserleri bağlamında incelendiğinde şu hususlar tespit edilmiştir. Müellif Gülle, kitabında, tecvîdin terim anlamını verirken Birgivi'nin Dürrü-l Yetîm adlı eserinde yaptığı tanıma değindiği görülmüştür.³²¹ Külli ve cüz-i mahreç konularını işlerken Eskicizâde'nin eserine değinilmiştir³²².

Sıtkı Gülle, *Tecvid İlmi* adlı kitabının önsözünde beyan ettiği gibi, eserini hazırlarken çoğunlukla; Cezeri'nin *et-Temhîd'i* ile *en-Neşr'i*, Mehmed Zihni efendi'nin *el-Kavlu's-Sedîd'i*, Ahmed Ziyâeddin'nin *Vesîletü'l-Ğufrân'ı*, İsmail Karaçam'ın *Kur'an-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, Abdurrahman Çetin'nin *Kur'an Okuma Esasları* gibi eserlere değinmiştir³²³.

Müellif, eserinde anlatmış olduğu konuların iyi anlaşılması için Kur'an'dan fazlasıyla örnekler zikretmiştir. Sıtkı Gülle Hocanın uzun yıllar Diyanet'e bağlı ihtisas kurslarında Kur'an öğreticiliği yapması, daha sonra akademi camiasında bulunmuş olması, ona bu iki alanı meczetme imkânı sunmuştur. Zaten kitabına da edindiği tecrübeleri iyi bir şekilde yansıtmıştır. Bu açıdan eser, ilahiyat ve diyanet camiası için iyi bir kaynak olmuştur. Kitap 475 sayfadır.

Özetle ifade etmek gerekirse, Cumhuriyet döneminde ele alınan ve şu ana kadar isimleriyle birlikte eserleri zikredilen müelliflerden hareketle şu kaniya varılmıştır. Tecvid ilmi denildiğinde akla ilk; *en-Neşr fi'l-Kırâati'l Aşr*, *et-Temhid*, *Mukaddimettü'l Cezeri*, *Riâye*, *Tecvid-i Edaiyye*, *Karabaş tecvidi*, *Cühdü'l- Mukill* veya *Beyânu Cühdü'l-Mukill*, *el-Kavlu's-Sedîd fi İlmi't-Tecvid*, *Minehu'l-Fikriyye*, *et-Teysîr* gibi eserlerin geldiği görülmüştür. Yine, az önce sayılan eserler kadar önemli olan Birgivi'nin *Dürrü-l Yetîmi* ile Eskicizâde'nin *Terceme-i Dürr-i Yetîm* adlı eserleri de olduğu anlaşılmıştır. Nitekim yapılan bu çalışma söylenenlerin ispatı mahiyetinde olmuştur.

³²¹ Gülle, *Tecvîd İlmi*, s. 8-9.

³²² Gülle, *a.g.e.*, s. 35., dipnot, 33.

³²³ Gülle, *a.g.e.*, s. 2.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yüce Allah (cc), göndermiş olduğu ilahi mesajına atfen, bir öğüt, şifa ve inananlar için yol gösterici olduğunu bildirmiştir. Ancak bu yol gösterici kılavuzun nasıl kullanılması gerektiğini de bizlere göstermiştir. Cezeri de tecvidle ilgili *Mukaddime* adlı eserinde, *tecvid ilmini öğrenmenin mutlaka gerekli olduğunu, Kur'an'ı tecvid ile okumayanın günahkâr olacağını* söylemiştir. Bu sebeple kırâat ve tecvid ilmine gönül vermiş sayısız âlim yetişmiştir. Birgivi, Eskicizâde ve Celâleddin Karakılıç da Kur'an'a hizmet etme bahtiyarlığına erişmişlerdir.

Kitaplar, müellifleri tarafından, ya içinde buldukları toplumların dilleriyle ya da o gün geçerli olan bilim diliyle telif edilmişlerdir. Tecvid ilmiyle ilgili temel eserlerin dili de genellikle Arapça'dır.

Fetihler sayesinde İslam'ın genişlemesiyle birlikte, Arapça dışındaki dillere sahip olan milletler, Arap lisanıyla yazılmış eserleri anlamamışlardır. Bu sebeple eserler, insanların anlayabildikleri dillere tercüme ve şerh edilmişlerdir.

Birgivi'nin, yaşadığı asırda ilim dilinin Arapça olması onun, eserlerini bu dille kaleme almasına sebep olmuştur. Müellifin kaleme aldığı eserlerden birtanesi de tecvidle ilgili yazdığı *Dürri'l-Yetîm* adlı risaledir. Ancak âlim söz konusu eserinde ele aldığı tecvid konularını çok kısa ve öz cümlelerle anlatmıştır. Buna bir de eserin kaleme alındığı dil eklenince risalede anlatılan konuların anlaşılması daha da güçleşmiştir. Bu gibi sebeplerle olsa gerek Birgivi'nin eseri tercüme ve şerh edilmiştir. Çünkü Osmanlı döneminde on altıncı yüzyıldan sonra ortaya konan tecvid kitaplarına bakıldığında, yeni eserler olmaktan ziyade daha önce kaleme alınmış Arapça eserlerin tercümesi ve şerhi olduğu çalışma esnasında görülmüştür. Bundan maksat ise çok daha fazla insanın istifade edebilmesidir.

Günümüze geldiğinde dilimizde yaşanan sığlaşmanın etkisiyle olsa gerek, Osmanlı Türkçesiyle yazılmış tecvidle ilgili eserlerden istenilen düzeyde istifade edilememiştir. Hatta latinize edildiği halde bile anlaşılmayan kelime ve kavramların azımsanmayacak miktarda olduğu *Terceme-i Dürr-i Yetîm* adlı kitapta görülmüştür. Bu

sebeple tecvid ilmine gönül veren insanlar tarafından, Arapça ve Osmanlı Türkçesiyle yazılmış kitaplar, insanların anlayacağı dile dönüştürülmüştür.

Çalışma hakkındaki genel değerlendirmemize gelince şunları ifade etmek mümkündür. Birgivî tecvidle ilgili risalesinde ele aldığı konuları çok kısa açıklamıştır. Bu durum işlenen konuların anlaşılmasını güçleştirmiştir. Aynı zamanda multidisiplinler müderris olma vasfına sahip olan Birgivî, sanki tecvid konularını ders ortamında anlatmış ve anlatılanları birer cümleyle ifade etmiş izlenimi oluşturmaktadır. Tıpkı sıfatlar konusunda eksik açıklamalar yapması ve lahn bahsine hiç temas etmemiş olması gibi. Tam bu noktada Eskicizâde, yirmi sekiz sayfa olacak şekilde genişlettiği *Terceme-i Dürr'i Yetîm* adlı eseriyle mümkün olduğunca Birgivî'nin risalesinde eksik kalan kısımları açıklamıştır. Mesela Birgivi, eserinde dudak mahreçleri kısmını işlerken, dudak mahreci iki kısımdır harfleri de şunlardır demekle yetinmiştir. Ancak Eskicizâde ise dudak mahrecine sahip harflerin hangi şartlarda nasıl telaffuz edileceğinden bahsederek konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. Yine onun, vav harfinin Anadolu'da ve Arap dünyasında nasıl okunduğunu açıklaması buna örnek olarak verilebilir.

Eskicizâde, tecvid ilminde bilinmesi gereken konuları, Birgivinın eserinin yanısıra Şâtibi, Cezeri ve Saçaklızâde gibi âlimlerden istifade ederek ele almıştır. Bu durum ise Eskicizâde'nin eserini daha kıymetli hale getirmiştir. Ancak buna rağmen *Terceme-i Dürr'i Yetîm* adlı eser Osmanlı Türkçesiyle yazıldığından eserdeki bazı kavramlar günümüz insanı tarafından anlaşılammaktadır. Bu anlamda Celâleddin Karakılıç'ın, yaptığı *Tecvid İlmi* adlı çalışmasıyla çok önemli bir boşluk doldurulmuştur. Mesela *Terceme-i Dürr-i Yetîm*'de geçen *mühmele*, *mu^cceme* ve *cinez* gibi kavramları açıklaması gibi. Yine o, harflerin mahreçlerini tespit etme konusunu işlerken Eskicizâde'nin eserinde yer alan *ses kanğı yerde dönerse mahreç ol yerdir* sözünü *sesin başlayıp bittiği yerdir* şeklinde ifade ederek durumu daha anlaşılır kılmıştır. Karakılıç, sıfatlar konusunda Eskicizâde'nin eksik kaldığı yerleri de tamamlamıştır. Mesela *izlak*, *ismat*, *lin* ve *inhiraf* sıfatları gibi.

Karakılıç, kitabında Türkiye'nin yetiştirdiği en kıymetli kırâat âlimi, kurra hafız ve hocaların hocası olan merhum Abdurrahman GÜRSES'in "dâd" harfiyle ilgili görüşlerine yer vermesi eseri daha anlamlı kılmıştır. Celâleddin Karakılıç, iyi bir Kur'an okuyucusu olmak isteyenler için ihtiyaç duyacağı tecvid ilmine dair konuları yedi

bölümden oluşturduğu eserinde çok güzel işlemiştir. Bunu yaparken başta Eskicizâde ve Abdurrahman Karabâşi olmak üzere Zihni Efendi, Şaban Efendi, Hamza Hüdayi, Paluvi ve Cezeri gibi âlimlerin eserlerinden azami ölçüde faydalanmıştır. Bu durum da bize söz konusu âlimlerin eserlerini daha yakından tanıma imkânı sunmuştur.

Cumhuriyet döneminde kaleme alınan ve bu çalışmada isimlerini zikrettiğimiz müellif ve eserlerden hareketle şu sonuç çıkartılabilir. Birgivî ve Eskicizâde kendi dönemlerinde olduğu gibi günümüzde de tecvid ilmindeki eserleriyle var olmaya devam etmektedirler.

Buraya kadar söylenenleri, somut bir örnekle şöyle açıklayabiliriz. Tecvid ilmi, bir ülkenin başkentine benzetilirse Birgivi, bu şehrin giriş yollarını ve kent meydanını öğretmiştir. Eskicizâde ise bunlara ilave olarak, şehrin mahallelerini tanıtmıştır. Celaleddin Karakılıç ise, bu bilgilere ilaveten şehrin sokaklarını veya mahalledeki bir adresi bulabilmenin yöntemini göstermiştir.

Bu çalışmadan hareketle şu önerilerde bulunmak mümkündür. Tecvidin fem-i muhsin yoluyla öğrenildiği bilinmelidir. Bundan ötürü sadece kitabi bilgilerle yetinmeyip iyi bir hocanın tedrisatından da geçilmelidir. Bu sebeple iyi bir Kur'an okuyan nesil yetişsin isteniyorsa yaz Kur'an kurslarında ve İmam Hatip Ortaokullarında talebelere harflerin mahreçleri "müşafehe" hocanın öğrenciye, öğrencinin hocaya okuması yoluyla doğrusu belletilmelidir. Özellikle de yazılışı hâun (حاء), râun (راء), tâun (طاء), ve zâun (ظاء) şeklinde olan harfler, "hâ" (ح), "râ" (ر), "tâ" (ط) ve "zâ" (ظ) diye doğru öğretilmelidir. Bu harflerin "hı", "rı", "tı" ve "zı" şeklinde kitaplarda yazıldığı ve öğrencilere öğretildiği görülmektedir. Mevzubahis harfleri yanlış öğrenen öğrenciler, bunların doğru okunuşuyla karşılaştıklarında kafa karışıklığı yaşadıkları müşahede edilmiştir. Gerek Milli Eğitime bağlı okullarda gerekse İlahiyat Fakültelerinde Kur'an sınıfları 25 kişiyi geçmeyecek şekilde tanzim edilmelidir. Yine, en azından Türkiye'de "vâv" ve "dât" harflerinin okunuşundaki ikiliğe son vermek için Diyanet ve İlahiyat öncülüğünde gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- AHMED BÂDÎ EFENDÎ; (2014), **Riyâz-ı Belde-i Edirne**, 20. Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirne'si, Birinci Baskı, Trakya Üniversitesi Yay., (haz: Niyazi Adıgüzel, Raşit Gündoğdu), C. I-III, İstanbul.
- AKKUŞ Mehmet; (19-21 Ekim 2018), "İmam Birgivi'nin Eserlerini Telif Sebebi", **Balıkesirli Bir İslam Âlimi İmam Birgivi Uluslararası Sempozyum**, Birinci Baskı, Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., C. I-III, Balıkesir, ss. 348-357.
- Aliyyü'l-Kâri; (1368/1948), **Minehu'l-Fikriyye bi Şerhi'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye**, Mısır.
- ALTIKULAÇ Tayyar; (1994), **Tecvidü'l-Kur'an**, Onuncu Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- ARSLAN Ahmet Turan; (1999), **Son Devir Osmanlı Âlimlerinden Mehmed Zihni Efendi Hayatı Şahsiyeti Eserleri**, İFAV Yay., İstanbul.
- ARSLAN Ahmet Turan; (1992), **İmam Birgivi Hayatı, Eserleri ve Arapça Tedrisatındaki Yeri**, Seha Neşriyat, İstanbul.
- ARSLAN Ahmet Turan; (1988), İmam Birgivi ve günlük hayatı, **İlim ve Sanat**, sayı 19, ss. 1-6.
- ARSLAN Ahmet Turan; (1997), İmam Birgivi'nin bir mektubu, **İlmi Araştırmalar**, sayı 5, ss. 1-14.
- AYNÎ Mehmed Ali; (1939), **Türk Ahlakçıları**, Marifet Basımevi, C. I, İstanbul.
- BİNOL Ali; (19-21 Ekim 2018), "Birgivi'nin Fatıha Sûresi Tefsiri", **Balıkesirli Bir İslam Âlimi İmam Birgivi Uluslararası Sempozyum**, Birinci Baskı, Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., C. I-III, Balıkesir, ss. 62-89.
- BİRGİVÎ Muhammed b. Pir Ali; (1301/1883), **Dürri'l-Yetîm**, Hafız Nuri Efendi Matbaası, İzmir.
- BİRGİVÎ Muhammed b. Pir Ali; (2011), **et-Tarîkatü'l-Muhammediyye Ve's-Sîretü'l-Ahmediyye**, Dâru'l Kalem, Dımaşk.

- BURSALI MEHMED TAHİR EFENDİ; (1972), **Osmanlı Müellifleri**, Meral Yay., (hız: Fikri Yavuz, İsmail Özen), C. I-III, İstanbul.
- BUNİYATOV Ziya Musa; “Ömer Ziyâeddin DAĞİSTÂNİ”, DİA, TDV Yay., Ankara, 1993, C. VIII, s. 406.
- ÇETİN Abdurrahman; (2012), **Kur’an Okuma Esasları**, On Üçüncü Baskı, Emin Yay., Bursa.
- ÇETİN Abdurrahman; “**Tecvid**”, DİA, TDV yay., İstanbul, 2011, C. XXXX, ss. 253-254.
- ÇİMEN Abdullah; (2018), **Osmanlı Dönemi Tecvid Çalışmaları**, <http://www.mushaflariinceleme.diyaret.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 06.07.2019, ss. 1-16.
- ÇOLLAK Fatih; (16-18 Kasım 2012), “Tecvid İlmi Ortaya Çıkışı Ve Gelişimi”, **Uluslararası Kırâat Sempozyumu**, Tarihten Günümüze Kırâat İlmi, İstanbul: DİB Yay., Birinci Baskı, Ankara, ss. 365-386.
- CEZERİ ebu’l-hayr muhammed b. muhammed ; (2006), **el-Mukaddime**, Dördüncü Baskı, (thk: Eymen Rüştü Süveyd), Dâru Nurul Mektebât, Cidde.
- CEZERİ ebu’l-hayr muhammed b. muhammed; (2001), **et-Temhîd**, Birinci Baskı, (thk: Ganim Kudduri), Beyrut.
- CEZERİ ebu’l-hayr muhammed b. muhammed; **en-Neşr fi’l-Kırâati’l-Aşr**, (thk: Ali Muhammed Debba), Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Mısır.
- ELMALILI Muhammed Hamdi Yazır; **Hak Dini Kur’an Dili**, C. I-IX, Eser Neşriyat, İstanbul, ty.
- ESKİCİZÂDE Ali Mehdi b. Hüseyin; (1280/1862), **Terceme-i Dürr’i Yetîm**, Dâru’t-Tıbbâti’l Âmire, İstanbul.
- ESKİCİZÂDE Ali Mehdi b. Hüseyin; (1870), **Şerh-i İsaguci**, Vilayet Matbaası, Edirne.
- ESKİCİZÂDE Ali Mehdi b. Hüseyin; (1251/1835), **Emsile Şerhi**, Âmire-i Matbaa, İstanbul.
- ESKİCİZÂDE Alî Medhî b. Hüseyin; yy., **Terceme-i Cihetü’l Vahde**, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, İstanbul.
- GEDİKBAŞI Gülgün; (2017), İmam Birgivide Takva Kavramı, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi), İzmir.

- GÖRDÜK Yunus Emre; (19-21 Ekim 2018), “Bakara Sûresi Tefsiri Perspektifinden İmam Birgivi’nin İşarî Te’vîle Yaklaşımı” **Balıkesirli Bir İslam Âlimi İmam Birgivi Uluslararası Sempozyum**, Birinci Baskı, Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., C. I-III, Balıkesir, ss. 20-27.
- GÖRKAŞ İrfan; (19-21 Ekim 2018), “İmam Birgivi’nin Ahlaka Bakışı”, **Balıkesirli Bir İslam Âlimi İmam Birgivi Uluslararası Sempozyum**, Birinci Baskı Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., C. I-III, Balıkesir, ss. 456-472.
- GÜLLE Sıtkı; (2005), **Açıklamalı Örnekleriyle Tecvîd İlmi**, Huzur Yay., İstanbul.
- ĞAZZÂLÎ, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed;(1992), **İhyâ’u Ulûm’id-Dîn**, (trc: Ali Arslan), Baskısına Bak Hikmet Neşriyat, C. I-IV, İstanbul.
- HAMZA HÜDAÎ; (1301/1885), **Tecvid-i Edaiyye**, Hafız Nuri Matbaası, İzmir.
- İBNÜ’L-ARABÎ Muhammed b. Abdullah el Maruf; **Ahkâmü’l-Kur’an**, (nşr: Muhammed Ali Beydavi), Dâru’l Kütbi’l-İlmiye, Beyrut, ty.
- KARA Mustafa; (2015), **Tecvîd Uygulamalı Kur’ân Eğitimi**, Birinci Baskı, Üniversite Yay., Samsun
- KARAÇAM İsmail; (2016), **Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri Ve Okunma Kâideleri**, Otuzuncu Baskı, İFAV Yay., İstanbul
- KARAKILIÇ A. Celâleddin; (2015), **Biyografi**, Ba’zı hâtıralar ile birlikte, Birinci Baskı, yy.
- KARAKILIÇ A. Celâleddin; (2016), **Tecvîd İlmi**, Kur’ânı Kerîm Okuma Kaideleri, Dokuzuncu Baskı, yy.
- KARAMAN Hayrettin “ve diğerleri”; (2010), **Kur’an-ı Kerîm Ve Açıklamalı Meali**, Beşinci Baskı, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul.
- KÂTİP ÇELEBÎ, Mustafa b. Abdullah Hacı Halife; ts., **Keşfü’z-Zunûn an Esâmi’l-Kütübi ve’l-Fünûn**, Dâru İhyâu et-Turâsil-Arabi, C. I-II, Beyrut.
- KUTLAY Halil İbrahim; (19-21 Ekim 2018), “Hadis Usûlünde Muhtasar Risaleler ve İmam Birgivi’nin Hadis Usûlü Risalesi”, **Balıkesirli Bir İslam Âlimi İmam Birgivi Uluslararası Sempozyum**, Birinci Baskı, Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., C. I-III, Balıkesir, ss. 514-539.
- MAĞNİSÎ Ahmed b. Muhammed Mağnîsâvî; (1301), **Terceme-i Cezeri**, İzmir.
- MARTI Huriye ve ÜRKMEZ Ahmet; (2015), “XVI. Asır Osmanlısında Bir Âlimin Kaleminden Siyaset Eleştirisi: Birgivi ve “Zühru’l-Mülûk” Adlı Eserinin

- Tercümesi”, **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 2, ss.1-28.
- MARTI Huriye; (2011), **Birgivi Mehmed Efendi**, İkinci Baskı, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara.
- MUHAMMED EL-MER’ÂŞÎ Saçaklızâde Muhammed b. Ebû Bekr; (1286), **Beyânü Cühdi’l-Mukıll**, Konya.
- MUHAMMED EL-MER’ÂŞÎ Saçaklızâde Muhammed b. Ebû Bekr; (2008), **Cühdü’l-Mukıll**, İkinci Baskı, (thk: Salim Kudduri Hamed), Dâr-Ammar, Amman.
- MUHAMMED EL-MER’ÂŞÎ Saçaklızâde; (1873), **Cühdü’l-Mukıll**, yy., Konya.
- MÜTERCİM ÂSİM EFENDİ; (2013), **el-Okyânûsu’l-Basît fi Tercemeti’l-Kâmûsi’l-Muhît**, Kâmûsi’l-Muhît Tercümesi, Birinci Baskı, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay., C. I-VI, İstanbul.
- ÖZKAN Mehmet; (19-21 Ekim 2018), “İmam Birgivi’nin Fıkıh İlmindeki Yeri”, **Balıkesirli Bir İslam Âlimi İmam Birgivi Uluslararası Sempozyum**, Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., Birinci Baskı, C. I-III, Balıkesir, ss. 155-187.
- PAKDİL Ramazan; (2018), **Talim tecvid ve Kırâat**, On Dördüncü Baskı, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul.
- SAĞMAN Ali Rıza; (1958), **İlaveli Yeni Sağman Tecvidi**, İkinci Baskı, Ahmed Said Matbaası, İstanbul.
- SARI Mehmet Ali; (2013), **Kur’an-ı Kerîm’i Güzel Okuma Takniği ve Kuralları**, Dördüncü Baskı, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul.
- SARI Mehmet Ali; (2016), **Kur’an-ı Kerîm ve Dini Musikisi**, Üçüncü Baskı, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul.
- ŞEMSEDDİN Sami; **Kâmûsu’l-A’lâm**, Mihran Matbaası, C.I-IV, İstanbul, ty.
- TAŞKÖPRÜZÂDE; (1975), eş-Şakâ’iku’n-Nu‘mâniyye fi ‘Ulemâi’d-Devleti’l-Osmâniyye, **el-Ikdü’l-Manzûm fi Zikri Efâdili’r-Rûm**, Beyrut.
- TEMEL Nihat; (2018), **Kırâat ve Tacvid İstılahları**, Dördüncü Baskı, İFAV Yay., İstanbul.
- TEMEL Nihat; (13-14 Ekim 2001), “Kırâat ve Tecvid İlmine Ait Eserlerin Sistematiği”, **Tartışmalı İlmî Toplantı**, Kur’an Ve Tefsir Araştırmaları-IV (Kırâat İlmi ve Problemleri), Ensar Neşriyat: 71, İstanbul, ss. 247-281.

TC Kùltür ve Turizm Bakanlığı, yazmalar, **Dùrr’i Yetim**, www.yazmalar.gov.tr, Erişim Tarihi: 06.07.2019

TÜRKİYE KÙLTÜR PORTALI, EDİRNE; (2019), “**Tatarhaniler-Zindanaltı Mezarlığı**”,

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/edirne/kulturenvanteri/tatarhaniler---zindanalti-mezarligi>, Erişim Tarihi:10.06.2019

ÜNLÜ Demirhan; (1971), **Kur’an-ı Kerim’in Tecvidi**, AÜİF Yay., Birinci Baskı, Ankara.

YÜKSEL Emrullah; “Birgivi”, DİA, TDV Yay., İstanbul, 1992, C. VI, ss. 191-193.

YÜKSEL Emrullah; (1977), “Mehmet Birgivi”, **Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi**, sayı 2, Sevinç Matbaası, Ankar.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : İsmail Demiral

Doğumyeri ve Tarihi : Sakarya/1983

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Sakarya Üniversitesi Pamukova Meslek Yüksekokulu Süt Ve Süt Ürünleri Bölümü (2003-2005), Anadolu Üniversitesi Halkla İlişkiler Bölümü (2006-2008), Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi (2008-2010) ve Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (2012-2017)

Yüksek Lisans Öğrenimi : Temel İslam Bilimleri

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

İş deneyimi

Çalıştığı Kurumlar : Diyanet İşleri Başkanlığı

İletişim Bilgileri

Telefon : 05303279997

e-posta Adresi : ismaildemiral54@gmail.com

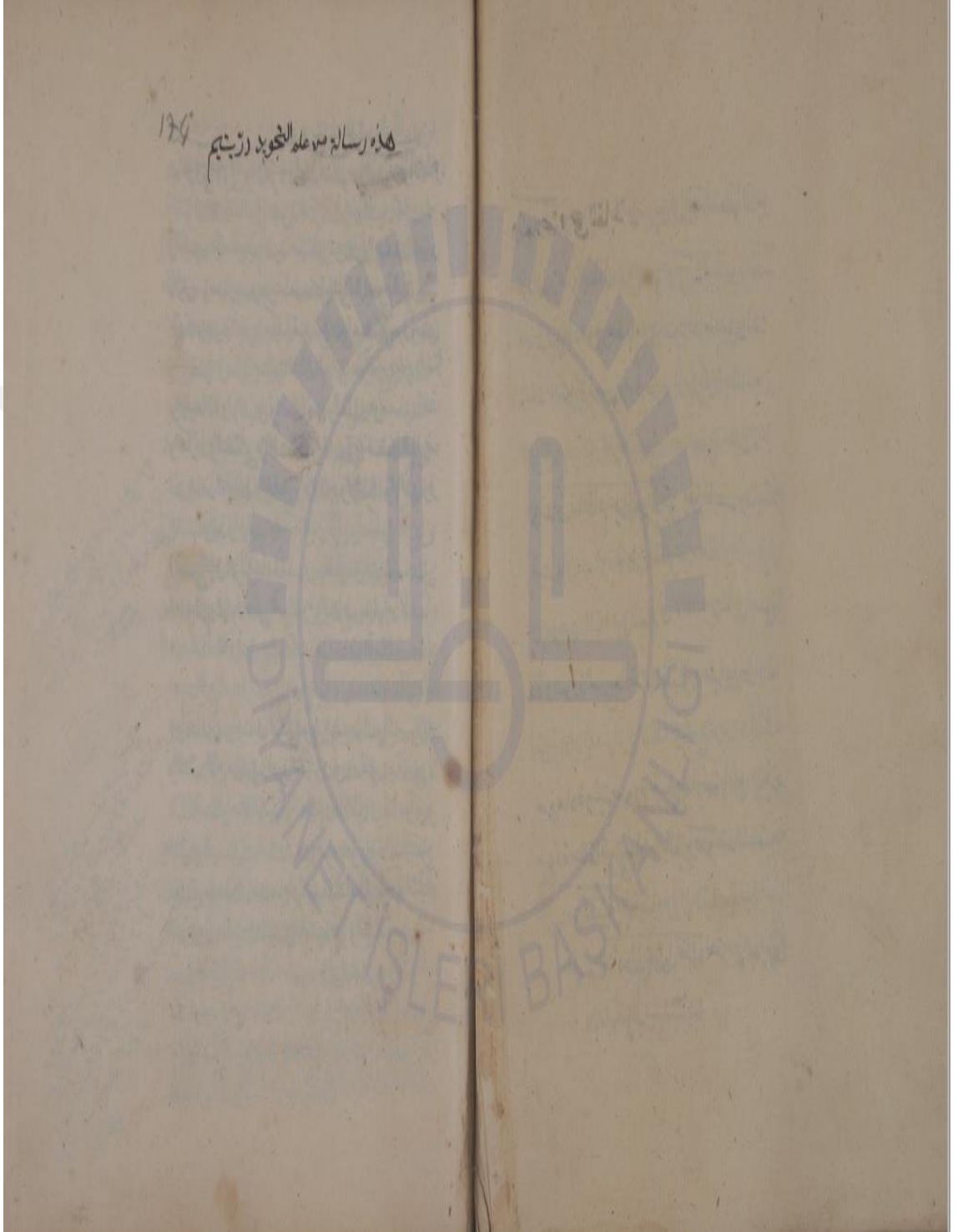
Tarih : 29.05.2019

EKLER

Ek-1. Birgivi'nin El Yazması Olan Dürrü'l-Yetîm Adlı Risalesi

Ek 1.1a Sayfa 174

بسم الله الرحمن الرحيم
 لغة الحمزة في الألف والواو والياء والظاهرة
 وبعد فيه رسالة في التجويد لكل نال فراهه بمجد نصيحه له
 والكتاب الله الحكيم الخبير من افق النور واطرف العباد
 فارجه باسر رحيمته وسعت كل شيء اذ اوجح اليها من
 كل ما يصير بعد **التجويد** ملكه بقدرتها على اعطاء كل حرف حقه
 وسحقها وحققها صفتها الالهية لئلا تنال من الخرج والجهد والشدة
 والاشتغال والاطباء واضدادها والفلفلة والصفير والغنة
 والتكرار والتفتيش والاشتغال ومسحقها صفتها العارضة
 لغيرها من التفتيح والترقيق والادغام والاخفاء والاطهار
 والقلب والذوق والتوقف والسكت والحركة والسكويه **الخراج**
 اقصى الخلق هرة فيها الف وسط الخلق عمارا في
 الخلق غيرهما واقصى السك وفوقه ما يبليهما كاف
 وسط السك وفوقه في سائر ما حادف السك من مقابلة
 بصيرت خرج الباء وما يبليها من الاضراس ضد ما يبليها من اشتغالها
 وما يتجاوز به من الحركات الاصل في الوقوف الضاحك والناب والزيادة
 والشدية لام ما يبليها فوق الشبهة نورا مظهر ما يبليهما را
 طرف السك واصال الشبهة العلية طاء فذال فناء وفوق
 الشبهة السفلية صاد فسال فزاد هو طرف الشبهة
 العلية طاء فذال ففاء باظر الشبهة السفلية وطرفا الشبهة
 العلية فاء ما بينه الشبهة ما فهم فوا والخشوم نون
 منحنات وكل غنة **الجهد** احتباس جري النفس مع حركة **الهمس**
 مقابل جري النفس في الشدة تمام احتباس
 جري الصوت مع لسانها بجهد اجزلك فطقت والرجوة
 تمام جريه مع والبيته تمامها بجهد لرب ومشا والاعتلاء

هذا هو الوجه الصحيح من اجزى درون
 حروف الهمس من الهمس من الهمس
 وهو من الهمس من الهمس من الهمس
 وهو من الهمس من الهمس من الهمس

الرفع اليك به الحنك حروف غخ في عرض ملاحظ و
 الاعتناء من مقابل الالحاق في الطباق السك من الحنك
 حروف الربعة الاخرى والافتاح من قبله الغلظة بجمع الشدة
 والجهد يحتاج الي الكف في البيت عند السكوت والجهد يخرجها
 الهلزي والقصور مشاهبه صوتة القصور حروف **س** من زلفه
 حروف من الخشوم وهي التون والبيم ويجب اظهارها في
 مشدريهما والتكرار غنة السك وهو التزاء والفتحة التشتا
 الصوت به وهو في الشبهة والاشتغال امتداد الصوت و
 هي في الضاد التفتيح لازم للاستعلاء ولا مبالاة عند
 افتتاح ما قبلها غير تعال انضمامه والراء المضمومة
 ولو موقوف عليها الزوم والفتوح غير النما والاولى
 بشدرة التبر ليس قبلها بآ ساكنة ولا كسرة في كتبتين
 ولو حال بينهما في غير شجيرة ساكن غير صاد وطاء وطاق
 مع حدة الراء وعدم الاشتغال غير قاف مكسورة بعد
 والساكنة المخالصة ولو في الوقف بعد الضمة والفتح غير
 بشرر ولو حال بينهما وبينها ساكن غير ياء والف تعال
 وبعد الكسرة العارضة واللام بعد الراء استعلاء
 غير مكسور والالف بعد المفحة وجاز في لام الخالصة
 بعد النما لوان مكسور بعد صاد وطاق وطاق والوشحما
 الف او سكره الوقف في لام صلصال مرجوحا وفي اول
 بشرر في الخالصة ويشبه الثاني في الوقف السكون وفرق
 مطلقا ومصرو قطر وفهنا بالسكون والتبر فليها ما
 ذكر والترقيق لازم لغيرها الادغام ما كان بالشدة ويجب
 في ككتيرة لو سكون اول المشايخ غير مشد والمختار في مبالاة
 هلك الوقف على الاولي ولو وصل فالادغام قيل على

الاعتناء

بخش از اظهارات رد اول المتعارين بل غير خلقه ولا غير التعريف
 في غير الرأ كما نقلت دعوا الله قالت طائفة قد تبين ان اظهريهم
 فلرب ولاد يرغم وجوبا في ثلث عشر حركات **تدريس**
من شرطه وجاء اظهاره في يلهث ذلك مر جوحا وكذا
 بتفية الاستعلاء في اليخالفه ووجوب تفية الاطباقي في
 اصحط وسقطت وفركت والنوبه الساكنة ولو شوتها في
 اللام والزنا بالفتنة وجاءت في يوم معها وبدونها في الولاية
 وجاز اظهاره ايضا في كسره وسكتها والقراءة وورد العلم
 ووجب في الاقويان في حكمه الاختفاء حاله بلان الادغام والظهار
 لانتدبه في وجوب تكرار الرأ لاستيما المدغم وحقنا
 في اليم الساكنة عند الباب مع الفتنة والواجب في النوبه الساكنة
 مع الفتنة قبل ششروهي **تدريس** **من شرطه**
في ذلك وجاز قبل الحاء والغايب اظهاره هو اصل في كتحرف
 وسفينة فيجب فيهما اذا ذكر وما يكره الا ما اذخر اوحذف
 او قلب او نقل او سهل او اصيل او احتسب وجوبا او جواز
 وموضع الصرف والخللاف الغاب قلب التنويه الساكنة بيما
 تخفاة مع غنة قبل الباء المتزادة في حرف اللين وسبب معنوي
 نطقهم في الالهة الله وسالفه في كل لالتازية لفظي ولو
 تغير ذلك هم بعدها في كمنها سوي سويلا والمؤونة في شح
 متصلا وفي كناية اخرى لتفصلا اوقيلها ان يوكبه بعد ساكن
 صحيح والركبة المتباعدة لاس التنويه ولا الف يواخذ وساكن
 بعدها لازم او عارض للوقف او الادغام الكبير وهو على
 مشع ووسطى وجاء في اربع مراتب وهو لازم في الساكنة
 اللازم الذي وواجب في المتصل الذي طوليا عند الظهور
 وجاء المرتبان والاربع وجاءت فيما عداها والمفتوى وسطي

و

اعلم ان هذا العلم المتعلق بالوقوف في نطقها في الايام التي تليها في وقتها في الوقوف في
 الوقوف في الايام التي تليها في وقتها في الوقوف في
 الوقوف في الايام التي تليها في وقتها في الوقوف في
 الوقوف في الايام التي تليها في وقتها في الوقوف في
 الوقوف في الايام التي تليها في وقتها في الوقوف في
 الوقوف في الايام التي تليها في وقتها في الوقوف في
 الوقوف في الايام التي تليها في وقتها في الوقوف في

176
 وجاء المرتبان والاربع في المتصل الذي المرتبان في الطائفة
 العارض الذي والمد الذي بعد الهجر والتصل الينتي في سوا
 فاذا تبين في التوسط والساكن اللازم الينتي وقال في السكت
 العارض الينتي سبب الطولي **الوقف** قطع الصوت مع
 التنفس والاصل فيه السكون وجاء الاشارة وهو الاشارة
 بضمه الشفتان بعد السكون الحرف في الفتحة والروم وهو
 الاشارة ببعض الحركة في الفتحة والكسر ويمتنع فيها
 ومع الجمع والحركة العارضة والمختار منهما فيهما الضم اذا
 كان بعد ضمة او و او ساكنة او كسر او ياء ساكنة وجازها
 فيما عداها وهو فيج اربع بضم المعنى الا ان يسطر وجب ان
 تفتح وتعلق بما بعد لفظه فلا يتبدل بما بعدهم الا ان يكون راء
 وكاف ان تعلق بمعنى فقط واقم الينتي لفتحة في تداها
الك قطعه بالانفوس وحكمه حكمه الوقوف وحده في ريس
 التي مطلقا وفي غيرها سماع عن حفص في اربعة مواضع
 وعن ابي حفص عله حرف المحج في فواج السور وعن حمزة علي
 الساكنة قبل الهجر كيفية التلاوة تلك تحقيق اي ترتيل وتلاوة
 اي توسط وحده في سماع ويستحفظ في الاول عن النقط و
 في الاخر عن الادغام فان القراءة بمثابة البياض اقل صار
 سمتة وان زاد صار برصا والحل جاز والتدوير مختار
 ليحفظ عن تلفظ الهزات الحقة بالنسبيل وحذفت عند
 سرعة القراءة ونحجها قبل المفحة وعن نفتحها لانها ارتقفت
 وما قبلها والمالفة في تفتحها حتى يصير امالة اصغر وكذا
 عن نفتحها كالتجاور للفتح من المنخفضه وعن تدويرها
 في الوقوف كما يفعل بعض الجهل بل يزيد في مداهم او كونا
 كل ما يوجد فيه سبب المدغم ويجاز حذفت فيما وجد

التوسط في الوقوف في الالم المتعلق
 في الوقوف في الايام التي تليها في وقتها في الوقوف في
 الوقوف في الايام التي تليها في وقتها في الوقوف في
 الوقوف في الايام التي تليها في وقتها في الوقوف في
 الوقوف في الايام التي تليها في وقتها في الوقوف في
 الوقوف في الايام التي تليها في وقتها في الوقوف في
 الوقوف في الايام التي تليها في وقتها في الوقوف في

سببه وعن تلفظ الباء بالجهد كالفارسي وعن عدم بيان
 الفقلقة في السكون والبالغة في حركتي فتح أو شدة وعن
 فقلقة غير حروفها وعن إضافة شدة التاء والمالفة فيها
 حتى يصير كالمحرك وإضافة همزة حتى يصير كالإدغام
 عن تلفظ التاء كالتسليم والجهد كالفقار وإضافة
 شدة تاء وعن تلفظ الحاء كالحاء والحاء وإدغام نحو سبعة
 وعدم بيان نحو نخره وعن زريق الحاء وعن إضافة جهم
 الإدال الساكنة حتى يصير كالتاء وعن تلفظ الإدال كالتاء
 والظاء وعن اظهار تكرار الزا لاسيما المشدة وتفخيمه و
 زريقه وغير محملها وعن تلفظ الزا كالتدال والظاء بالاصغير
 والساكنة كالتاء كذلك وتفخيمه وعن إضافة نفتح الشدة
 وصغير الصاد واطرافه وعن عدم اخرج الضاد عن مخارج
 وزريقه وعن جعل الطاء كالتاء وعن اعطاء الصغرى للظاء
 حتى يصير كالتاء الخفي وعن تلفظ الهاء كالحمة وعدم بيان
 وعن تزيق الغيرة وعدم بيان وعن تلفظ الفاء كالبواو وإدغامها
 في نحو فواج وقلقتيه او السكت عليه ليمتاز عن الواو و
 لا ادغمه ولا يفتح في وعن زريق القاف وجعله كالكاف و
 عن إضافة شدة الكاف وتفخيمه وعن ادغام الألف و
 اخفاء في جعلنا والمالفة في بيان بالقلقة وعن اخفاء
 الهم الساكنة عند الفاء والواو وإدغام وحركته ليشبهه و
 عن عدم اعطاء الشدة للثور الساكنة عند الواو والياء
 فيكون مخفي أو مظهر أو أظهرها في مقام الإخفاء واخفاء
 في وقف نحو يعلمه وعن نفتحها أو يعلمه وما قبله وعن
 تحريك هاء الثانية في الوقف وزيادة الهمزة بعدها
 وعدم بيانها وعن تلفظ الهاء كالحاء لاسيما في وقف مثل

بره

177

بره وعن عدم اتمام التشديد سببها في الوقف عليه وتفخيمه
 لبطء التشديد وعن عدم اتمام السكون ومزجها بالحركة
 في وقف نحو علم وفي نحو انمت والمفروب والسكت عليه
 وعن عدم اتمام الحركة والتلفظ باختلاف سببها في باب
 الضمتين والكسرتين المحاويزتين وعن اتباع الكسور المضمومة
 في الحركة وبالعكس اذا اجتمعتا وعن اعادة الفتح الى الكسرة
 فيما كان بعدها باساكنة وتفخيمها ومحملها نحو فاض
 الالهة وعن اشباع الفتح حتى يتولد منه شبه الألف
 التمام سببها في وقف مثل يوم وخبر وعن اعطاء حكم الوقف
 بدونه قطع الصوت به التسكين وقابله الثانية
 هاء والتشوير الفا ونحو ذلك **تمت** هذه الرسالة المتلفة
 بالجوهر السمات جرد الشيم المتلفة مولانا محمد جلي
 اضعف العبيد اسكنه الله سنة ١٠٢٠ هـ

وكرم التزيين ولمس كاتبه
 وحافظه ولمس يعلمه
 وينفعه بالرحمة
 الرحمان

سنة ثمانون سنة ومائة و الف في حجاز في حرفة
 يوم الجمعة غفر الله ليوه سليمان بن عبد الله